

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**M.Ö. 2. BİN YILDA ANADOLU'DAKİ ÇİVİ YAZILI BELGELERDE KADINLARIN
MEKTUPLAŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGE YILMAZ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR.ÜYESİ GÜLGÜNEY MASALCI ŞAHİN

BİLECİK, 2022

10428236

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**M.Ö. 2. BİN YILDA ANADOLU'DAKİ ÇİVİ YAZILI BELGELERDE KADINLARIN
MEKTUPLAŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGE YILMAZ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR.ÜYESİ GÜLGÜNEY MASALCI ŞAHİN

BİLECİK, 2022

10428236

BEYAN

M.Ö. 2. Bin Yılda Anadolu'daki Çivi Yazılı Belgelerde Kadınların Mektuplaşmaları yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bu çalışmamın, Bilimsel Araştırmalar Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte beyan edilmelidir.	
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR
Destek alındı ise;	
Destekleyen Kurum:	
Desteğin Türü	Proje Numarası
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	
2- TÜBİTAK	
Diğer;	

Özge YILMAZ

11.03.2022

ÖN SÖZ

Anadolu'daki ilk yazılı belgelerin kaynağı olan Kayseri- Kültepe kazılarında elde edilmiş çivi yazılı kil tabletler ve Hitit kraliçesi Puduhepa'nın siyasi gücü tez konumuzun belirlememizde ana etkenler olmuştur. Özellikle koloni çağındaki kadınların yazdığı mektupların içtenliği ve samimiyeti 4 bin yıl önce yaşamış kadınların sosyal konumları hakkında bize bilgiler vermektedir. Hitit kraliçeleri Puduhepayla Taduhepa'nın yazdığı ve kraliçelere yazılan mektuplara özellikle devletlerarası siyasette kraliçelerin son derece aktif olduklarını göstermektedir. Dönemin kadınlarının siyasi, sosyal ve ekonomik olarak güçlü bireyler oldukları düşünülmektedir. Bu düşüncelerimizi ortaya koymak amacıyla M.Ö. II. Bin Yılda Anadolu'daki Çivi Yazılı Belgelerde Kadınların Mektuplaşmaları isimli tezimizi hazırlamak istedik.

Tez konumuzun belirlenmesinde ve tezimizin her aşamasında bilgi, kaynak ve sabrını esirgemeyerek her daim desteğini gördüğüm kıymetli hocam Dr.Öğr.Üyesi Gülgüney Masalcı Şahin'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca yüksek lisans ders dönemi de dahil olmak üzere özellikle tez yazım sürecinde bana hep destek olan arkadaşlarım, ailem ve sevgili eşim Doğançan Yılmaz'a da teşekkürlerimi sunarım.

Özge YILMAZ

11.03.2022

ÖZET

M.Ö. 2. BİN YILDA ANADOLU'DAKİ ÇİVİ YAZILI BELGELERDE KADINLARIN MEKTUPLAŞMALARI

Mektuplar, binlerce yıl öncesinden, yazının icadından bu yana haberleşme aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle kadınların yazdığı veya onlara yazılan mektuplar her daim daha çok ilgi odağı olmuştur. Kadınların yazışmaları, dönemin şartlarını onların bakış açısından anlamamıza olanak sağlamıştır. Aynı zamanda yaşanan dönemde gerçekleşen şahsi zorluk ve olanakları da yazan kişinin statüsüne göre değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda, tezimizde MÖ II. Binde Anadolu'da ve Eski Asur devletinde yaşamış kadınların ailevi, sosyal ve siyasi olarak ne konumda olduklarını bizzat onların yazdığı veya onlara yazılan mektuplar aracılığıyla ortaya konulması istenmiştir. Anadolu'da II. bin yılda kayıt altına alınmış çivi yazılı belgelerin tercümeleri ve modern literatürün taranması sonucunda Asur Ticaret Kolonileri Çağında ve Hitit döneminde kadınlara ait mektup metinlerinin bulunduğu anlaşılmıştır. Bu mektuplarda Asurlu kadınların Anadolu'daki tüccar eşleri ile yazışmaları kronolojik olarak Hitit öncesi mektuplardır. Asurlu kadınlar ticarete aktif rol almış aynı zamanda ev idaresini ve çocuk bakımını da üstlenmişlerdir. Mektuplarda eşleriyle gerek ticari gerek şahsi konularda yazıştıkları anlaşılmaktadır. Çivi yazılı Hitit metinlerinde ise Hitit arşivinin bir devlet arşivi olması dolayısıyla kraliçe mektuplarına rastlanmıştır. Kraliçelerden Taduhepa ve Puduhepa'ya ait mektuplarda dini ve siyasi konular söz konusu olmuştur. Kadeş Antlaşmasında da mührü bulunan kraliçe Puduhepa'nın Mısır kral ve kraliçesi ile bizzat yazıştığı, diplomaside Hitit kralı ile aynı statüde anlaşılmaktadır. Hitit kraliçelerinin siyasi ve sosyal gücü mektuplara net bir şekilde yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: Asur Ticaret Kolonileri, Hititler, Kadın, Mektup, Çivi Yazısı

ABSTRACT

CORRESPONDENCE OF WOMEN IN CUNEIFORM DOCUMENTS IN ANATOLIA IN SECOND MILLENIUM B.C.

Letters have been used as a means of communication since the invention of the article, thousands of years ago. Especially the letters written or written to them have been the focus of attention to each of the more attention. The correspondence of women has allowed us to understand the terms of the period from their point of view. At the same time, it is necessary to evaluate the specific challenges and possibilities in the course of the person who writes the possibilities. In this context, we II in our thesis. In Anatolia and the old Assyrian state in Anatolia and the old Assyrian state, familial, social and politically, they were asked to be presented by letters written or written to them. In Anatolia II. As a result of the translations of the nail written documents recorded in the thousand and the scan of the modern literature, the Assyrian trade colonies are understood and the letter texts belonging to women in the Hittite period. In these letters, the correspondence of the Assyrian women with merchants in Anatolia are chronologically pre-Hittite letters. The Assyrian women also undertaken the household administration and child care in the trade. In letters, it is understood that they are corresponding to their partner in personal issues. In the written Hittite texts of the nails, the Hittite archive has been found to be a state archive. Religious and political issues in the letters of Taduhepa and Puduhepa of Queens. The Queen Puduhepa is understood in the same status as the corners correspondence with the Queen King and Queen of the Egyptian King and Queen in Cadish Treaty. The political and social power of Hittite queens is clearly reflected in the letters.

Keywords: Assyrian Trade Colonies, Hittites, Woman, Letter, Cuneiform

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1
1. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ASUR'DA VE ANADOLU'DA KADIN.....	6
1.1. Ticari Hayatta Kadın	7
1.2. Evlilik ve Boşanmada Kadın	9
1.3. Miras ve Mal Paylaşımında Kadın	11
1.4. Rahibeler	12
1.5. Anadolulu Kraliçeler	13
2. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDAKİ KADINLARA AİT MEKTUPLAR	15
2.1. Ticari Hayat, Evlilik ve Aile Hayatında Kadın Mektupları	16
2.2. Miras ve Mal Paylaşımında Kadın Mektupları	28
2.3. Rahibe Kadınlara Ait Mektuplar	29
2.4. Tüccar Ailelerin Kadınlarına Ait Mektuplar.....	29
2.4.1. Erkek Tüccar Kuliya'nın Ailesindeki Kadınlara Ait Mektuplar	29
2.4.2. Erkek Tüccar Puşu-kên'in Ailesindeki Kadınlara Ait Mektuplar ...	34
2.4.2.1. Resmi Eşi Lamassī	34
2.4.2.2. Kızı Ahaha	36
2.4.2.3. Kızı Waqqurtum	38

2.4.2.4. Tarīš-mātum ve Bēlātum	39
2.4.2.5. Hattītum	39
2.4.2.6. Maganika	40
2.4.2.7. Ab-šalim	42
2.4.2.8. Kunnanīya	42
2.4.2.9. Pūšu-kēn'in İrtibatta Olduğu Aileden Olmayan Kadınlar	44
2.4.3. İmdīlum Ailesi'nin Kadınlarına Ait Mektuplar	45
2.4.3.1. Tarām-kūbi ve Šimat-Aššur	45
2.4.3.2. Ištar-bāšti	47
2.4.4. Aššur-nādā Ailesi ve Kadınlarına Ait Mektuplar	48
2.4.4.1. Šišahšušar	48
2.4.4.2. Ištar-lamassī	49
2.4.5. Ennam-Aššur Ailesi'nin Kadınlarına Ait Mektuplar	50
2.4.5.1. Nuhšātum	50
2.4.5.2. Anna-anna	51
2.4.5.3. Šāt-Anna	51
2.4.6. Diğer Aile ve Kadınlarına Ait Mektuplar	51
2.4.6.1 Walawala	51
2.4.6.2. Hatala	52
2.4.6.3. Ahātum	52
2.4.6.4. Hašušarna	52
2.4.6.5. Nuhšatum	53
2.4.6.6. Šāt-Aššur	53
2.4.6.7. Abāya	54
3. HİTİT DÖNEMİNDE KADIN.....	55

3.1. Hitit Kraliçeleri	59
4. HİTİT KADINLARINA AİT MEKTUP METİNLERİ	66
5. SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
EKLER	92

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

AAA 1/3 : T.G. Pinches, The Cappadocian Tablets Beloning to the Liverpool Institute of Archeology, AAA 1/3, 1908.

A.Ü.D.T.C.F. : Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

AKT : Ankara Kültepe Tabletleri.

ATHE : Die Altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel.

ArOr : Archív Orientální

Bkz. : Bakınız

BIN : Babylonian Inscriptions in the Collection of J.B. Nies.

CCT : Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum.

CTMMA : Cuneiform Texts in the Metropolitan Museum of Art.

CTH : E. Laroche, Catalogue des Textes Hittites, Paris 1971.

DTCFD : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi

EL : Die Altassyrischen Pecthsurkunden vom Kültepe

HUCA : Hebrew Union Collage Annual

HKM : Alp 1991b

ICK : Inscriptions cunéiformes du Kültepe

KBo : Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig / Berlin 1916 vd.

Kt : Kültepe

KTS : Keilschrifttexte in den Antiken Museen zu Stambul

KTH : J. Lewy, Die Kültepe Texte aus der Sammlung Frida Hahn, Berlin, 1930.

KUB : Keilschrifturkunden aus Boghazköi

KUG : K. Hecker, Die Keilschrifttexte der Universitätsbibliotheker 9, Giessen, 1966.

LB : Tablettes inédites de la collection Böhl du Nederlands Institut Leiden (Pays-Bas)

M.Ö. : Milattan Önce

M : Mektubu

Or : Orientalia

Prague I : K. Hecker, G. Kryszat et L. Matauš, Kappadokische Keilschrifttafeln aus den Sammlungen der Karlsuniversität Prag, Prague, 1998.

RA : Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale, Paris.

s. : Sayfa

TC : Tablettes Cappadociennes du Louvre

TTC : G. Contenau, Trente tablettes cappadociennes, Paris, 1919

VS : Vorderasiatische Schriftdenkmaler

[] : Tablet in o kısmının kırık olduğunu belirtir.

() : Tablette çevirinin anlaşılması için yapılan ek kelimeyi gösterir.

[x] : Tablette okunamayan kısımları gösterir.

§ : Tablette paragraf başı olduğunu gösterir.

& : Ve

... : Tablet in devamı vardır.

GİRİŞ

MÖ 2. bin yılın başlarında Anadolu coğrafyasında birbirlerinden bağımsız halde yönetilen şehir devletleri bulunmaktaydı ve bu şehir devletleri ile Mezopotamya ile Kuzey Suriye arasında bir ticaret ağı kurulmuştu.¹ Yaklaşık 250 yıl süren bu zaman dilimi, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak isimlendirilmiştir. Bu süreçte ekonominin gelişmesi ile büyük sermayeye sahip olan Asurlu tüccarlar, ülke içinde üretilen mallar ile pazarlanmak için dışarıdan getirilen malların satışı ve gerekli hammadde kaynaklarının bulunabilmesi açısından Anadolu'ya yönelmişlerdir.² Asurlu tüccarlar, Anadolu'da başta Orta Anadolu olmak üzere sayıları 40'ı bulan şehirlerde, ticaret merkezleri olan “karum” ve “wabartum”lar³ kurmuşlar ve şehir devletlerinin krallarıyla birtakım antlaşmalarda bulunmuşlardır.⁴ Asurlu tüccarlar eşeklerden oluşturdukları kervanlarla Anadolu halkına öncelikli olarak kalay ve kumaş getirmiş, bunlara karşılık olaraksa gümüş, altın ve değerli taşlar almışlardır.⁵ Koloni Çağı'nın ilk dönemlerinde Asurlu tüccarlar Anadolu insanıyla ticaret dışında temasta bulunmazken zaman ilerledikçe Anadolulu kadınlarla evlilik yapmışlar, ticari işlerini büyütmüşler ve artık toplumun bir parçası haline gelmişlerdir.⁶ Ticaret ağını genişleten Asurlu tüccarlar işlerine aile fertlerini de dahil etmiş ve şirket haline gelmişlerdir. Tüccarlar yaptıkları her türlü eşya ve malın kaydını tutarak Anadolu insanının yazıyı öğrenmesini sağlamış ve böylelikle Anadolu'da tarihi devirler başlamıştır.⁷ Büyük bir kısmının Kültepe'de yapılan kazılarda elde edildiği ve sayıları şimdilik 23.500'ü bulan çivi yazılı tabletler Anadolu tarihinin en eski yazılı kaynaklarıdır.⁸ Tüccarlar bu kayıtlarını ise arşivler halinde muhafaza etmiştir. Tabletler içinde borç senetleri, aile hukukuna dair belgeler, çeşitli kayıtlar, mahkeme tutanakları ile iş mektupları

¹ Ö. Sir Gavaz (2014). Hitit Öncesi Anadolu'nun Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış, *Çorum Kültür Sanat Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, (15), 41.

² C. Günbattı (2012). *Kültepe-Kaniş, Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s.6.

³ Akadca “karum” sözcüğü liman anlamına gelmekte olup “ticaret merkezi, pazar yeri anlamında” kullanılmıştır. “Wabartum”lar ise tüccarların konaklayıp ihtiyaçlarını karşıladıkları kervansaraylar olarak tanımlanmaktadır. (age, s. 8).

⁴ L. Gürkan Gökçek (2015). *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 48-49.

⁵ K. Koçak (2009). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar Ve Vergiler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 210.

⁶ Hatice Gül Küçükbezi (2011). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasında İlişkiler, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (26), 25.

⁷ L. Gürkan Gökçek (2015). *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 64.

⁸ K. R. Veenhof & E. Jesper (2008). *Mesopotamia: The Old Assyrian Period*, *Orbis Biblicus en Orientalis* 160/5, s. 41.

bulunmaktadır.⁹ Bu arşivlerde Asurlu kadınların kocalarına yazdıkları mektuplar da mevcuttur. Mektupların genelinde kadınlar ticari konular hakkında bilgi vermiştir ancak zaman zaman da aile içi sorunlardan da bahsetmişlerdir.¹⁰ Mektupların içerisindeki en güzel örnekleri de eşlerinden ayrı kalan kadınların yazdığı metinler oluşturmaktadır. Bu mektuplar yazılırken belli başlı kriterlere dikkat edilmiştir. Bunlar; mektubu yazan ve yazılanın yaşı, cinsiyeti ve sosyal statüsüdür.¹¹ Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın ne şekilde son bulduğuna dair net bir bilgi mevcut değildir. Lakin bu dönem bittikten belli bir süre sonra Anadolu coğrafyasında Hitit Devleti varlık göstermeye başlamıştır.¹²

Hititlerin Anadolu'daki varlığına ilişkin ilk bilgiler, Kültepe'den ele geçen Eski Asurca belgelere dayanmaktadır.¹³ Başlarda şehir devletleri şeklinde hüküm süren Hititler, Erken Hitit Çağına geldiklerinde Pithana'nın oğlu Anitta'nın diğer şehir devletlerini hakimiyeti altına almasıyla merkezi bir devlet haline gelmiş ve başkenti de Kuşşar şehrinden Hattuşa'ya taşımıştır.¹⁴ Hititler'in ilk kez çivi yazısıyla kayıt tuttukları dönem, kral I. Hattuşili (yaklaşık MÖ 1650-1620) dönemidir, icraatları ile ilgili kayıt tutan ilk kral olarak bilinir.¹⁵ Hititler Eski Babil çivi yazısını kendi dillerine entegre ederek Hitit çivi yazını oluşturmuşlardır ve devlet yıkılana dek bu yazı stilini kullanmışlardır. Böylece Hitit tarihi ve kültürüne dair bildiklerimiz bu yazı stiline aittir.¹⁶ Esasen Hititler kullandıkları dile "Neşa dili" ismini vermişlerdir. Bu ismi vermelerinin nedeniyse büyük ihtimalle koloni çağında kullanılan baskın dilin Neşa'da yaşayan halk tarafından kullanılıyor olmasıdır.¹⁷ Hattuşa'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ülkede Hititçe çivi yazısı dışında Hatti, Luwi, Hurri, Pala, Akkad, Sumer ve başka dillerin de kaydedildiği tabletler bulunmuştur. Bunun sebebi devletin içerisinde başka kavimlerden insanların da yaşıyor olmasıdır.

⁹ T. Özgüç (2011). "Kültepe, Kaniş Assur Ticaret Kolonileri", *Arkeo Atlas, Tarih Öncesinden Demir Çağına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, (Ed. N. Karul), Arkeoatlas, s. 244-245.

¹⁰ L. Gürkan Gökçek (2015). *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 62.

¹¹ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, .s. 420- 421.

¹² *age*, s. 64.

¹³ S. Martino (2006). *Hititler*. Dost Kitabevi Yayınları, s.32.

¹⁴ S. Alp (2001). *Hitit Çağında Anadolu*. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları. s. 147.

¹⁵ E. Reyhan & T. B. Cengiz (2015). *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafik Yayınları, s. 66.

¹⁶ İ. Güven (2012). *Uygarlık Tarihi*. Pegem Akademi s. 89.

¹⁷ T. Bryce (2020). *Hititler Anadolu Savaşçıları*. Kronik Kitap. s. 24.

Hitit devlet arşivinde Hititlerin dilleri, dinleri, hukuki düzenleri, devlet işleyişi, edebi eserleri ve yazışmalarına dair kayıtlar söz konusudur. Hitit mektupları, kraliyetin memurlarla yaptıkları yazışmaları, vasal krallar ve büyük krallar ile yaptıkları yazışmaları kapsamaktadır. Mektuplar içinde kraliyetin aldığı kararlar, askeri operasyonlara dair bilgiler, fal aracılığıyla sorulan soruların yanıtlanması, diplomatik ilişkiler için iyi dileklerde bulunma, diplomatik evlilikler, hediye alışverişi gibi pek çok konu yer almaktadır.¹⁸

I. Şuppiluliuma dönemi, Hititlerde İmparatorluk Çağı'nın başladığı zaman dilimi olarak kabul görmüştür ve bu kralın icraatları dönemin yazılı belgelerine intikal etmiştir.¹⁹ I. Şuppiluliuma Amarna Çağı olarak adlandırılan dönemde Hitit Devleti'nin gücünü zamanının süper devletleri olan Asur, Mısır ve Babil'le eş değer seviyeye getirmiştir.²⁰ Hititler özellikle bu dönemde uluslar arası yazışmalarda dönemin diğer sözü geçen krallıkları gibi Akadca'yı yazışma dili olarak kullanmışlardır.²¹ Kraliyet içi yazışmalarda ise Hititçe kullanılmıştır.

Kraliçeler arasında etkin olarak rol alan “tavananna” yani “egemen kraliçe”lere bakıldığında ise kraliçe Taduhepa Hitit siyasetinde etkin rol oynamıştır ve Taduhepa daha çok Ortaköy-Şapinuva'da ele geçen belgelerden bilinmektedir. Ritüel metinlerinin yanı sıra kraliçeye pek çok mektup gönderilmiştir.²²

III. Hattuşili (yaklaşık MÖ 1267- 1237) Hitit imparatorluk döneminin ihtişamlı krallarındadır. Eşi Puduhepa'ya ait pek çok mektup, dua, adak ve emir metni mevcut olup, krala ait resmi yazışma belgelerinin yanında kraliçenin de ismi geçmektedir.²³ Puduhepa'nın 15-16 yaşlarında III. Hattuşili ile evlendiği ve çok uzun yıllar yaşadığı devlet yönetiminde de söz sahibi olduğu bilinmektedir.²⁴ Kadeş Antlaşması metninde mührü bulunan kraliçenin²⁵ uluslararası siyasete dahil olduğu; kızını II. Ramses ile evlendirdiği belgelerden

¹⁸ S. de Martino & F. Imparati (1195). Aspects of Hittite Correspondence: Problems of Form and Content. *Atti del II Congresso Internazionale di Hittitologia*. StMed 9. 103-115. Bkz: A. Ünal (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s.124

¹⁹ Ö. Sir Gavaz (2008). Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Şuppiluliuma Döneminde Anadolu, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, (1), 24.

²⁰ **agm**, s. 35.

²¹ J. Klinger (2019). *Hititler*. Alfa Yayınları, s. 64.

²² A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 138-139.

²³ **age** s. 155.

²⁴ A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s. 464.

²⁵ E. Akurgal (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*. TÜBİTAK, s. 98.

öğrenilmektedir.²⁶ Kraliçe Puduhepa, Mısır firavunu II. Ramses ve eşiyle pek çok kez mektuplaşmıştır.

Tez çalışması için literatür taraması, Asur kadını ve Hitit kadını için ayrı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu tarama sonucunda, her iki dönem kadınlarının sosyo-kültürel ve siyasi durumları incelenmiştir.

Tezin başlığı olan kadınların mektuplaşmaları doğrudan ana kaynak ve literatür taramasında bulunabilmiş ancak kimi zaman da kadınlardan bahseden mektuplara satır aralarında yer verildiği görülmüştür. Özellikle doğrudan Hitit kadınlarının mektup metinlerine yer veren kaynaklar, Asurlu kadınlardan bahseden mektup metinlerine göre daha sınırlıdır.

Bu bağlamda tezin amacı, Asur Ticaret Konileri Çağı ve Hitit kadınlarından söz edilen mektup metinlerini Asurca ve Hititçeleriyle birlikte vererek toplu bir kaynak oluşturmaktır. Ayrıca MÖ. 2. binde yaşamış eskiçağ kadının eş, anne, tüccar, kraliçe rollerini bizzat onların, eşlerinin veya diğer şahısların yazdıkları mektuplar vasıtasıyla öğrenmektir.

Konu ile ilgili gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yaşamış kadınların yazdığı mektup sayısının, erkeklerin kadınlara yazdığı mektup sayısına oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu döneme ait toplamda 160'ın üzerinde mektup incelenmeye çalışılmıştır.

Hititler döneminde ise erkeklerin kadınlara yazdığı mektup sayısı daha fazladır ve toplamda 35'in üzerinde mektup üzerinde durulmuştur. Bu mektuplar dışında bir adet göndereni belli olmayan mektup söz konusudur. Ortaköy-Şapinuwa da yapılan kazılar sonucunda pek çok mektup çıkarıldığı bilinmektedir.²⁷ Lakin bu mektuplar henüz yayınlanmadıklarından dolayı net bir sayı vermek mümkün değildir.

Tezde Asur Ticaret Kolonileri bölümlerinde temel kaynaklar olarak “Kültepe Tabletleri” serileri ile Cahit Günbattı'nın “*Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*” kitabı, Cecile Michel'in “*Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.*” kitabı ve makaleleri ile konuya ilişkin uzmanlara ait diğer yayınlar kullanılmıştır.

Hititler ile ilgili olan bölümlerdeyse mektup metinlerinin yayınlandığı yayınlar tespit edilmiş ve Muhibbe Darga'nın “*Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*”

²⁶ Ahmet Ünal (2016). *Eski Anadolu Siyasi Tarihi*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, s. 815.

²⁷ A. Süel (2004). “Şapinuwa'daki Kraliçe Hakkında”, *Anatolia Antica Studi in Memoria di Fiorella Imparati*, (Ed. Firenze), Eothen 11, s. 820.

kitabı, Harry A. Hoffner Jr.'nin “*Letters from the Hittite Kingdom*” kitabı, Elmar Edel'in “*Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I.*” kitabı ve Albertine Hangenbuchner'in “*Die Korrespondenz der Hethiter 1.-2. Teil*” Ahmet Ünal'ın “*Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*”, Güngör Karauğuz'un *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar* kullanılmıştır. Ayrıca “<https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/HPM/index.php>” isimli internet sitesi ise hem Asur Ticaret Kolonileri Çağı bölümlerinde hem de Hititlerle ilgili bölümlerde kullanılmıştır.

Tez dört ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Asur’da ve Anadolu’da Kadın”, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndaki Kadınlara Ait Mektuplar”, “Hitit Kadını”, Hitit Kadınlarına Ait Mektup Metinleri”dir.

“Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Asur’da ve Anadolu’da Kadın” bölümünde mektup metinlerine değinilmeden dönemin kadınının ticaret, evlilik, boşanma, miras ve mal paylaşımı ile rahibeler ve Anadolulu kraliçeler hakkında bilgi verilmiştir. “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndaki Kadınlara Ait Mektuplar” bölümündeyse kadınların evlilik hayatı ve ticari hayattaki mektuplara birlikte değerlendirilmiştir. Bunların dışında kadınların miras ve mal paylaşımıyla ilgili mektuplara ve hem tüccar hem de rahibe olan kadınların mektuplarına da yer verilmiştir. Bölümün alt başlığı olan “Tüccar Ailelerinin Kadınlarına Ait Mektuplar” bölümüyse tezin en hacimli kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde beş aileye ait kadınların eşleri ve diğer akraba ya da mal alım satım yaptıkları kişilerle olan mektuplarına yer verilmiş, sülaleler geniş olduğundan dolayı konunun daha iyi anlaşılabilmesi için “Ek” ler bölümünde aile tablolarıyla desteklenmiştir. Beş ailenin dışında daha küçük ailelere mensup yedi kadının mektup metinleri de yer almaktadır. “Hitit Kadını” bölümündeyse literatürden yararlanılarak Hititli kadınların sosyo-kültürel ve siyasi durumları hakkında bilgi verilmiştir. Ardından gelen ve tezin son bölümü olan “Hitit Kadınlarına Ait Mektup Metinleri” kısmında özellikle kraliçe Puduhepa’ya ait mektup metinlerine yer verilerek Hitit kraliçelerinin devlet yönetimindeki yetkinliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca tezde “Ek” ler bölümünde mektup numaraları da toplu olarak yer almaktadır.

1. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDA ASUR'DA VE ANADOLU'DA KADIN

Yaklaşık olarak MÖ 1950 senesinde Anadolu coğrafyasında başlayan ve 200 yıl boyunca süre gelen dönem, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı” olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Anadolu ve Asur halkı ile yoğun ticari ilişkiler yaşanmış ve Asur’dan Anadolu’ya gelen tüccarlar sayıları 40’ı bulan kentlerde ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu’daki kolonilerinin merkezi ise Kaniş/Neša-Karumu²⁸ olmuştur. Bu şehir günümüzde Kayseri’nin 8 km. kuzeydoğusunda yer alan Kültepe’dir. Çek bilim adamı B. Hrozný 1925 yılında Kültepe’yi tablet bulmak için kazmış olsa da günümüzdeki gibi sistemli ve modern bir kazı yapamamıştır. Türk Tarih Kurumu (TTK) bünyesinde, Tahsin Özgüç’ün başkanlığında 1948 yılında kazılara tekrar başlanmıştır.²⁹ Kazılar sonucunda Kültepe tabletlerinin sayısı 22 bini bulmuştur. Bu tabletler Anadolu’ya ticari faaliyet için gelen tüccarların ticari ve hukuki yazışmalarıdır.³⁰ Anadolu’da Asur Çivi Yazısıyla yazılmış olan belgelerin yaygınlaşmasıyla birlikte, Mezopotamya’dan yaklaşık bin yıl sonra yazı Anadolu’ya gelmiş ve bu coğrafyada tarihi çağlar başlamıştır. Anadolu’da tarihi çağların başlaması ise Orta Tunç Çağı’nın başlarına denk gelmektedir.³¹ Kültepe tabletleri tüccarların mali ve hukuki işlerinin yanı sıra Anadolu’da yaşayan halkın ekonomik, siyasi ve sosyal durumu hakkında bize bilgi vermektedir.³² Bu tabletlerin büyük çoğunluğunun Asurlu tüccarların şahsi işleriyle ilgili olmasından dolayı yerli kadınların hukuki hakları, ekonomik durumları ve günlük hayatlarında neler yaptıklarıyla ilgili bilgilerimiz maalesef azdır.³³ Bununla birlikte kadınlar tarafından gönderilen veya alınan, şahsi

²⁸ “Ticaret merkezi, pazar yeri” anlamında kullanılan bu sözcük, Akadca’da “liman” anlamına gelmektedir.” (C. Günbattı (2012). *Kültepe- Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 31.

Wabartumlar’ın *kārumlar*’a, göre daha küçük çaptaki ticaret kolonileri oldukları anlaşılmaktadır. Akadca “misafir” anlamındaki *wabrum/ubrum* kelimesinden türetildiği dikkate alınırsa, *wabartumlar*, tüccarların konakladıkları, yük hayvanlarının dinlendirildiği ve kervan yuklerinin depolandığı, bir çeşit kervansaray olarak tanımlayabileceğimiz bir yapının da bulunduğu ticari istasyonlardı. (C. Günbattı (2012). *Kültepe- Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 31.)

²⁹ H. Sever, (1991). “Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 247.

³⁰ E. Memiş (2012). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*. Ekin Yayınevi. s. 115.

³¹ H. Bahar (2011). *Eskiçağ Uygarlıkları*. Kömen Yayınları. s.203.

³² E. Memiş (2012). *age*, s. 116.

³³ C. Günbattı (1994). Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler. *XI. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*. s. 191.

konuları içeren çok sayıda mektuplar vardır. Kadınların sürekli hale gelen mektupları da Mezopotamya tarihinde nadir rastlanılan bir durumdur.³⁴

Asurlu erkek tüccarlar genellikle, ticaret için Asur ve Kaniş şehri arasında gidip gelirken, Anadolu coğrafyasında ikamet etmeyi tercih edip orada kendilerine ait düzen kuranlar da olmuştur. Anadolu coğrafyasına yerleşmeyi tercih eden bu tüccarların evlerinde eşleri, anneleri ve kız kardeşlerinin göndermiş olduğu mektuplar bulunmuştur.³⁵

1.1 Ticari Hayatta Kadın

Günümüzden 4 bin yıl öncesine tarihlenen Asurlu kadınların yazışmaları incelendiğinde Asurlu kadınların çeşitli ticari faaliyetler içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ticari yaşamda bazı yerli kadınların da yer aldığı ve iş yaşamlarının erkek bir tüccardan farksız olduğu öğrenilmektedir.³⁶ Asur'da ikamet eden kadınlar ise küçük çocuklarının bakımından sorumlu olup, onlara yemekler yapıyor ve elbiseler dokuyorlardı.³⁷ Bu kadınlar sadece ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu değillerdi. Hatta maddi durumu epey iyi olan bazı aileler çocuklarına bakmak için yardımcı da tutabiliyorlardı.³⁸ Aynı Asurlu kadınlar aile şirketlerinde işlerin yürütmesine yardım edip, Asur'daki ticarete sorun çıkmamasını da sağlıyorlardı.³⁹

Çivi yazılı metinlerden anlaşıldığı kadarıyla Asurlu kadınlar, kumaş ticareti, yünlerin alımı ve aile fertlerinin kıyafet teminini yapıyorlardı. Kadınlar kocalarına, erkek kardeşlerine ve oğullarına kumaş gönderiyor karşılığında ise değerli metal eşyalarla mücevherler alarak ailenin geçimine katkıda bulunuyorlardı.⁴⁰ Kumaş ticaretinde kullanacakları yüklü miktarlardaki yünü Asur'daki pazardan veya şehrin giriş kapısından alıyorlardı.⁴¹ Nüfuzlu pek çok tüccarın eşi de kumaş üretimiyle meşguldü. Evlerini atölyeye çevirmişler ve köleleriyle

³⁴ H. Kaya Hasdemir (2019). Koloni Çağı'nda Kadınların Şehir Hayatındaki Roller, *History Studies*, 11(3), 944.

³⁵ C. Michel (2009), Femmes et ancêtres. Le cas des femmes d'Assur, *Topoi Orient Occident*, (10), 28.

³⁶ E. Öz (2008). Kültepe Tabletleri Işığında, M.Ö II. Binde, Kadının İş Hayatındaki Yeri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 48.

³⁷ C. Michel (2010). "Asur ve Kaniş'in Kadınları", *Anadolu'nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.124-133, s. 128.

³⁸ agm, s. 130.

³⁹ agm, s. 130.

⁴⁰ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, s. 421.

⁴¹ C. Michel (2013), Assyrian Women's Contribution To International Trade With Anatolia, Old-Assyrian, Workshop-2 (Tokyo 06-2013). [Erişim Tarihi: 23.01.2021, <https://refema.hypotheses.org/8501>]

birlikte kumaş üretmişlerdir.⁴² Asurlu kadınlar kumaşları üretmekle kalmayıp Anadolu'daki ticaret kolonilerine hasar görmeden gitmesini sağlıyorlardı. Bunun dışında kumaşların paketlenmesi gibi benzer işleri de yapıyorlardı. Geçimleri kumaş üretimi ve ticaretine bağlıydı çünkü ne kadar iyi ve çok kumaş dokurlarsa o kadar iyi kazanıyorlar ve bu kazançla da malzeme alarak aynı döngüyü devam ettiriyorlardı.⁴³

Sayıları yirmiyi bulan kadınların, Anadolu'ya çeşitli cinsteki kumaşları gönderdikleri bilinmektedir. Bu yirmi kadının kocaları veya kardeşleri Anadolu'da yaşamakta olup kumaşlarla ilgili yazışmaları ise oldukça fazladır. Mektuplarda yazılanlara göre erkekler, kumaşların iyi olup olmaması ve ölçüleriyle alakalı olarak kadınları sık sık eleştiriyordu⁴⁴ ve kocalarına göre, eşleri yeterli miktarda kumaş dokumuyordu. Kadınlar fazla kumaş dokuduklarında ise bu sefer de malın kalitesi düşüyordu.⁴⁵ Asurlu kadınlar da gönderdikleri kumaşların parasını alamamaktan ve maddi sıkıntıya düştüklerinden dert yanmaktaydılar.⁴⁶

Kadınların bir başka vasfı da ticari olarak kocalarının Asur'daki temsilcileri olmalarıdır. Bu vasıfları ile Anadolu'daki eşlerinin giden mallarının vergilerini ödeyip, alacaklılardan borçları tahsil eder ve her türlü mal ile yazışma arşivlerinin korunması için hırsızlıkları da önlerlerdi. Erkeğin Asur da ayrı bir temsilcisi vardı ancak isteklerinin yapıldığından emin olmak ve kontrolü elinde tutabilmek için bir mektubu temsilcisine, birini de karısına gönderirdi. Aslında kadın ticarete kocasının ortağı konumunda idi. Eşlerine ait para cezaları yüzünden zor durumda kalan kadınlar, yetkili kişilerden baskı görmekteydiler.⁴⁷

Kadınlar gerekli gördükleri durumlarda senet düzenliyor ve bunları mühürleyip muhafaza ediyorlardı. Mühürler kadınların kendisine aitti. Bu durum bize kadınların ticari hayatta aktif olduklarını ve hukuki haklara sahip olduklarını kanıtlamaktadır.⁴⁸ Asurlu

⁴² K. R. Veenhof (1977). Some Social Effects of Old Assyrian Trade, *British Institute For The Study Of Iraq*, 39(1), s. 115.

⁴³ G. Ulutaş (2020), Asurlu Tüccarların Anadolu'daki Kumaş Ticaretlerine Genel Bir Bakış, *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 86.

⁴⁴ C. Günbattı (2012). *Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 56.

⁴⁵ C. Michel (2010). "Asur ve Kaniş'in Kadınları", *Anadolu'nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.124-133, s. 130.

⁴⁶ C. Günbattı (2012). *age*, s. 56.

⁴⁷ C. Michel (2001), *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, s. 423.

⁴⁸ E. Mandacı (2014). *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 92.

kadınların faizle borç bile verdikleri oluyordu. Bu kadınlar parasının hesabını iyi yapan, mallarına sahip çıkan, tam birer iş kadınıydılar.⁴⁹

1.2. Evlilik ve Boşanmada Kadın

Kültepe kazılarında aile hayatından bahseden tabletlerin sayısı oldukça az olmakla birlikte bu metinlerin içeriği genellikle birbirinin aynıdır.⁵⁰ Evlilik müessesini detaylı anlatan metinlerin az olması nedeniyle evlilikten önce gerçekleşen nişan söz gibi durumların varlığını tespit etmek de zordur. Evlilikte eşlerin çoğunlukla eşit haklara sahip olduğu gözler önüne serilmektedir.⁵¹

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki vesikalardan çıkan bir diğer sonuçsa Anadolu halkının tek eşli olduğudur. Özgür olan Anadolu kadının Asurlu bir erkekle evlenmesi ya da Asurlu çiftin evliliğine dair bilgilerin olduğu belgelerde “*başka bir eş alamaz*” şartının yer alması bu durumu destekler niteliktedir. Asurlu kocaya yasal olarak ikinci bir kadınla evlenme hakkı verilmezdi ama ⁵² Asurlu erkekler genellikle ticaret için ya yollarda ya da şehir dışında olduğu için uzun müddet kadınlarından uzak kalmaktaydılar. Bu sebeple olmalı ki Asurlu tüccarlar Anadolu'da ikamet ettiği şehre gittiklerinde orada bir kadınla evlenenirdi.⁵³ Bu gelenek ise Asur'da ikamet eden kadının kendini yalnız hissetmesine neden olmuştur.⁵⁴

Anadolulu erkeklerin Asurlu kadınlarla evlenip evlenmediğine dair bir vesika ise henüz bulanamamıştır.⁵⁵ Asurlu erkek memleketine geri gittiğindeyse “*hierodul (qadištum)*” ya da bir cariyeyi eve getirebilirdi. Erkeğin yasal olan Asurlu karısı, artık çocuğunun olmayacağını düşündüğünden dolayı kendi izniyle çocuk sahibi olabilmek için bu cariyeyle aynı evde bulunuyordu. Cariye olarak gelen kadının erkek çocuk doğurması durumunda ise cariyeye hemen satılıyordu. Bu durum bize hukuki haklar bakımından yasal eşin diğer kadınlara göre üstün olduğunu, kocasıyla da eşit sayıldığını net bir şekilde göstermektedir.⁵⁶ Asurlularda görülen bir

⁴⁹ C. Michel (2010). “Asur ve Kaniş'in Kadınları”, *Anadolu'nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s. 130.

⁵⁰ H. Palaz Erdemir (2018). *Eskiçağda Cinsiyet ve Kadın*. Serencam Akademi Yayınevi, s. 53.

⁵¹ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları. s. 89.

⁵² **age**, s. 89.

⁵³ C. Michel (2010). **agm.** s. 125.

⁵⁴ C. Michel (2009), Femmes et ancêtres. Le cas des femmes d'Assur, *Topoi Orient Occident*, 28.

⁵⁵ H. Palaz Erdemir (2018). **age**, s. 54.

⁵⁶ A. M. Darga (2020), **age**, s. 90.

başka evlilik şekli ise “*Levirat*” olarak adlandırılan ve gelinin kocasının ölmesi durumunda evde bulunan başka bir erkekle evlendirilmesi şeklinde gerçekleşen durumdur.⁵⁷

Kültepe’de bulunmuş olan bazı çivi yazılı belgeler çiftlerin evliliğe giden yolda ne gibi basamaklardan geçtiğine dair bilgiler vermekte olup, bu bilgiler günümüz adetleriyle benzer nitelikler taşıyabilmektedir. Pilah-İştar adlı tüccarın bazı vesikalarından gelin hanım ve ailesinin bu dönemdeki etkinliği hakkında az da olsa bazı bilgiler verir. Bu vesikalardan birinde evliliğe atılan ilk adımın ailelerin birbirine söz vermesiyle gerçekleştiği ve damadı kızın babasının seçtiği aynı zamanda kız tarafının damada nişan hediyesi olarak “*işrum-kemeri*” verdiği bilinmektedir.⁵⁸ Günümüzde hala Anadolu topraklarında ve doğu kökenli halklarda devam eden takı takma geleneğinin Asur toplumunda da olduğu, 1988 yılındaki arkeolojik kazılardan ortaya çıkarılan çivi yazılı tabletlerden öğrenilir. Tabletlerden çıkan sonuca göre evlenen Asurlu Beyler, hanımlarına “1 ½ şekel”i armağan olarak vermekteydiler.⁵⁹

Asurlu erkeklere göre kadınların temel görevleri çocuk doğurmak, evin düzenini sağlayıp ona hizmet etmek ve yemek yapmaktır. Puzur-Aşşur’un nişanlısı olan Nühštum’a yazdığı mektup da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu mektubun bir bölümünde Puzur-Aşşur nişanlısına “*Yola çık ve kullarımla buraya gel. Yalnızım. Bana hizmet edecek ve soframı kuracak kimse yok.*” yazmıştır.⁶⁰

Asurlu kadınlar hem kocalarından aldıkları hem de kendilerinin kazandıklarıyla evin idaresini sağlarlardı. Aynı zamanda küçük çocuklarının eğitime destek olurlar ve evde bulunan hizmetlilerin karnının doyması, kıyafetlerinin teminiyle de ilgileniyorlardı. Çocukları ve diğer ev ahalisiyle birlikte ikamet ettiği evin onarım ve tamirat işleriyle de ilgilenirdi. Evin duvarlarını sağlam hale getirmek ve iş görmeyen çatıyı yeniden yaptırmak için usta tutarlardı.⁶¹

Boşanma konusuna bakıldığında, genellikle tabletlerde çiftlerin neden boşandığı belirtilmemiştir ancak kadının da boşanma hakkı olduğu anlaşılmıştır.⁶² Tabletlerde dikkat

⁵⁷ H. Sever (1995). Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler, *Belleten*, 59(224), 4.

⁵⁸ S. Bayram & R. Kuzuoglu (2013). Kültepe Metinlerinde Evlilik, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (35), 69.

⁵⁹ *agm*, s. 71.

⁶⁰ C. Michel (2014), “Women Work, Men are Professionals in the Old Assyrian Private Archives”, *Studies in Ancient Near Eastern Records*, (Ed. De Gruyter), Nanterre, 199.

⁶¹ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, s. 423.

⁶² E. Mandacı (2014). *Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Kadın*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 31.

çeken bir konu da boşanma durumunda boşanmayı isteyen tarafın tazminat ödemesidir.⁶³ Eğer ki boşanmayı talep eden taraf erkek ise mal varlığının yarısını eski eşine vermek zorundadır. Çocukların velayeti ise kadında kalmış, kadına çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için erkek tarafından gümüş olarak para ödeme zorunluluğu getirilmiştir.⁶⁴ Asurlu erkekler Anadolu eşlerinden de boşanabiliyordu ancak Anadolu'nun kurallarına uymak zorundaydılar ve boşanmayı istemeleri halinde iki tarafa da ölüm cezası yoktu. Boşanma gerçekleşikten sonra tarafların birbirine karşı itham da bulunmaması için yemin etmeleri şeklinde bir çözüm yoluna gidilmiştir.⁶⁵

1.3. Miras ve Mal Paylaşımında Kadın

Asur Ticaret Kolonileri Çağında kaydedilen vasiyetnameler sayıca azdır. Bunun nedenini ise W. von Soden şöyle açıklar; Asurlu tüccarlar belgelerde öldükten sonra yerlerine geçecek bir varis belirtmemişler ve ortada “özel bir durum” un olmadığı durumlarda mirası geleneklerine göre pay etmişlerdir. Bundandır ki miras hukuku netlik kazanmamıştır. Buna rağmen Asurlu tüccarların bazı mektupları, hukuki yazışmaları vb. belgelerin satır aralarında miras geleneğine dair bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler de genellikle tüccar öldükten sonra aile üyeleri arasında kaydedilen vesikalarda bulunmaktadır.⁶⁶

Mirası bırakan erkek, vasiyetinin olduğu metinde karısını unutmamış ve mal varlıklarından hayat arkadaşına da pay ayırmıştır⁶⁷ ve genellikle bu pay bir ev ya da belli miktarda gümüş olmaktadır.⁶⁸ Evlenip gelin giden kızlarda ise çeyizleri miras olarak sayılmıştır.⁶⁹ Babalar rahibe sınıfına mensup kızlarının miras haklarını da gözetmişler ve

⁶³ F. Kınal (1956). Eski Anadolu'da Kadının Mevkii, *Belleten*, 20 (79), 359.

⁶⁴ E. Mandacı (2014). *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 32.

⁶⁵ E. Bilgiç (1951). Die Originellen Seiten Im Eherecht Der Vorhethitischen Bevölkerung Anatoliens, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 9(3), 249.

⁶⁶ İ. Albayrak (2000). Kültepe'den Yeni Bir Vasiyetnâme, *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 4(1), 1.

⁶⁷ İ. Albayrak (2015). “Asurlu Tüccar Şu-İstar'ın Kültepe'de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbatna'ya Armağan*, (Ed. İ. Albayrak ve H. Erol ve M. Çayır), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 15-27, s. 20.

⁶⁸ İ. Albayrak (2010). “Kültepe'de Ele Geçen Vasiyetnamelere Göre Eski Anadolu'da Miras Anlayışı”, *Anadolu'nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.142-147, s. 146.

⁶⁹ C. Michel (2010). “Asur ve Kaniş'in Kadınları”, *Anadolu'nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.124-133, s. 127.

özellikle belgeye bunu yazmışlardır. Rahibe kızlara her yıl kumaş, bakır ve kurban eti vermek gibi sürekli yapılması gereken sorumluluklardan da erkek kardeşler yükümlü tutulmuştur.⁷⁰

1.4. Rahibeler

Kültepe tabletleri, Asurlu tüccarların ticari belgeleri, mahkeme tutanakları ve mektuplarından oluştuğundan dolayı direk rahibeler ve onların vazifelerinden bahseden belge yoktur.⁷¹ Belgelerde geçen “gubabtum, waqqurtum” kelimeleri ise rahibe anlamını taşımaktadır.⁷² Asurlu bazı tüccar babalar ticaretlerinin iyi gitmesi ve tanrılara olan şükran borçlarının karşılığı olarak evlenmemiş olan en büyük kızlarını tanrıya adanmışlardır. Asurlu aileler kızlarının tanrıya adanmasıyla birlikte mevcut sosyal statülerini kuvvetlendirmiş olacaklarının da farkındaydılar. Kutsanmayı belirten terim ise “(tanrının) koruması altına koymak” anlamında kullanılan “tanrının kucağına koymak” tır.⁷³ Görünüşe bakılırsa pek çok Asurlu ün yapmış tüccarların kızlarının Tanrı Asur’un rahibesi olduğu bilinmektedir. Lakin bu rahibelerin dini görevlerinin neler olduğuna dair bilgiler tabletlerde yer almamakla birlikte⁷⁴ Asur’da tapınaklarda yapılan dini törenlerde rahip ve rahibelerin yanında ilahiler söyleyen şarkıcıların varlığı da söz konusudur.⁷⁵

Kültepe tabletlerinden çıkan sonuca göre, Asur halkı içinde önemli bir konumda olan rahibeler ticaretle de meşgul olmuşlardır.⁷⁶ Aile şirketlerinde Anadolu ile Asur arasındaki haberleşmeyi sağlayan ise yine bu rahibeler olmuştur. Rahibeler tapınaklardan kredi şeklinde kumaş ve kalay alarak, Anadolu’da yaşayan babasına, kardeşine veya eşine göndermiştir. Böylelikle Asurlu tüccarlar tapınaktan aldıkları malları Anadolu’da satmış kâr payından bir kısmını ise Asur’daki tapınağa göndermiş olabilirler.⁷⁷

⁷⁰ İ. Albayrak (2015). “Asurlu Tüccar Şu-İştâr’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbattı’ya Armağan*, (Ed. İ. Albayrak ve H. Erol ve M. Çayır), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 15-27, s. 24.

⁷¹ H. A. Şahin (2000). Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(31), 233.

⁷² H. A. Şahin (1999). Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 147.

⁷³ C. Michel (2010). “Asur ve Kaniş’in Kadınları”, *Anadolu’nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul’da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.124-133, s. 126.

⁷⁴ E. Mandacı (2014). *Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Kadın*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 67.

⁷⁵ H. A. Şahin (1999). *agm*, s. 151.

⁷⁶ *agm*, s. 147.

⁷⁷ H. A. Şahin (2000). *agm*, s. 240.

1.5. Anadolu Kraliçeler

MÖ 2. bin yılın başlarında Orta Anadolu coğrafyasındaki siyasi yapıya bakacak olursak karşımıza şu şekilde çıkar: Büyük bir coğrafyada toplamış insan kalabalıkları, “küçük krallık” veya “beylikler” halinde örgütlenmiştir. Bu beylikler yapısal olarak “şehir devletleri” ne benzemekte olup, pazar alanları kurarak toplumun temelini ticarete dayanmasında etkili olmuşlardır. Şehir devletlerini yöneten kişiye ise “kral”, “bey” ya da “rubaum” unvanı verilmiştir.⁷⁸ “Rubātum” kelimesi ise Eski Asurca’da kraliçe anlamına gelmekte olup, Anadolu’daki kraliçelere ithafen kullanılmış bir sözcüktür.⁷⁹

Bu dönemde şehir devletleri ve Asurlu tüccarlar arasında bazı anlaşmalar yapılmış ve anlaşmalardan birine göre Anadolu’ya getirilen dokuma ürünlerinden ilk olarak saray halkının satın alması kararlaştırılmıştır. Büyük ihtimalle kraliçe de bu hakkını kullanıp malın bedelini ödeyerek satın alma işlemini gerçekleştirmiştir.⁸⁰ Kültepe tabletlerinden biri ise Asurlu tüccarlarla kraliçenin yakınlık derecesini ortaya koyması bakımından ilginç olup, başka bir belgede de kraliçelerin emrinde çalışan bazı memurların varlığı konusunda bilgilendiricidir.⁸¹ Belgeler kral ve kraliçenin zaman zaman birlikte hareket ettiğini aktarır. KTK 106 No’lu belgeye göre, Anadolu aileyi Asurlu bir kişiye satmışlardır. Anadolu kişiler arasında yapılmış borç belgesindeyse borcun ödenme tarihi olarak kral ve kraliçenin yemin ettikleri tarih verilmiştir.⁸² Kraliçelerin kralla birlikte dini merasimlere katıldığı da bilinmektedir.⁸³

Kültepe tabletleri göz önünde bulundurulduğunda dönemin bazı kraliçeleri zaman zaman şehirlerde idari ve hukuki kararlar almış, şehir devletinin yönetiminde etkili olmuş ve kralla yan yana oluşu sayesinde, emri altındaki idari görevliler üzerinde gücünü gösterebilmiştir. Kraliçelerin idari alandaki bu gücü Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndaki kadının konumunu gösterdiğinden önem arz etmektedir.⁸⁴ Kralın ülkede olmadığı durumlarda yönetimi kraliçe devir almıştır. C. Günbattı’nın yayınladığı Kt n/k 504 numaralı belge de kraliçelerin ülke yönetiminde ne derece etkili olduğunu gösteren mühim bir örnektir çünkü bu örnekte

⁷⁸ A. M. Darga (2020). *Anadolu’da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 85.

⁷⁹ R. Kuzuoğlu (2007). Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu Kraliçeleri, *Belleten*, 71(262), 796.

⁸⁰ **agm.** s. 798.

⁸¹ **agm.** s. 800.

⁸² **agm.** s. 802.

⁸³ **agm.** s. 807.

⁸⁴ **agm.** s. 804.

kraliçeler ÷lke yönetiminde söz sahibidir ve kralla eşit konumdadır.⁸⁵ Kraliçelerin bütün bu icraatları ve ÷lke yönetiminde söz sahibi olma durumu ilerleyen süreçte Hititler'deki “Tawananna” lık kurumunun oluşumunda etkili olacaktır.⁸⁶

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki Anadolulu kadınlar Önasya ve Mezopotamya toplumlarındaki kadınlara göre hem yönetimde hem de sosyal hayatta çok daha geniş haklara sahip olmuşlardır.⁸⁷

⁸⁵ R. Kuzuoğlu (2007). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Kraliçeleri, *Belleten*, 71(262), 805.

⁸⁶ Ş. Koçyiğit (2019). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kraliçelerin Yönetimdeki Rolü (M.Ö. 1975-1725), *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)*, 5(11), s. 531.

⁸⁷ H. Sever (1992), Anadolu'da Nişanın Bozulması Hakkında Verilmiş Kaniş Karumu Kararı, *Belleten*, 56(217), 670.

2. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI'NDAKİ KADINLARA AİT MEKTUPLAR

Asur Ticaret Kolonileri Çağında kadınlara ait yayımlanmış mektuplar 160'ın üzerindedir. Bunların yarısından çoğu kadınlar tarafından kaydedilmiştir. Kadınlar mektupları eşlerine, kardeşlerine, kayınpederlerine ya da ticaret yaptıkları kişilere hitaben yazmışlardır. Bunların büyük kısmı, kadınların eşlerine yazdıkları mektuplardır. Doğrudan iki kadının yazıştığı mektup sayısı oldukça sınırlıdır. Burada iki mektuba değinilecektir. Kadınlar mektuplarda genellikle ticari konular hakkında karşı tarafı bilgilendirirken satır aralarında, çocuklar ve diğer aile üyelerinin durumları hakkında da bilgi vermişlerdir. Bu yüzden ticaret, evlilik ve aile hayatı konuları zaman zaman tek mektupta toplanmıştır. Aile şirketine bağlı olarak ticaret yapan ve geniş bir ticaret ağının parçası olan kadınların mektuplaşmalarıysa sayısal üstünlüğe sahiptir.

Kadınların yazdığı mektuplar üslup olarak ticari anlaşma, senet, boşanma gibi metinlere göre resmiyetten uzak daha kalbi duyguların yer aldığı metinler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mektuplarda genellikle kadınların bulundukları şehrin ismi yer almaz. Ancak tezimizde kullanılan mektup metnlerinin Kültepe kazılarındaki tüccarların arşivlerinden elde edilmiş olduğundan dolayı, mektupların Kaniş'den Asur'a ya da tam tersi istikamete yazılmış olduğu düşünülmektedir. "CCT 3, 24" numaralı mektuptaysa kadın "Taram-Kubi" açık bir şekilde Asur'da ikamet ettiğini yazmıştır. Ayrıca bazı mektuplarda birkaç tane farklı şehir ismi geçmektedir.

Mektuplar yazılırken dikkat edilen noktalar ise şahısların sosyal konumları, yaşları ve cinsiyetleridir. Mektuplarda erkeklerin isimleri kadınların isimlerinden önce yazılır. Fakat mektubu yazan erkeğin muhatabı olan kadın kendisinden yaşça büyükse veya kız kardeşiye, kadının ismi erkekten önce yazılır. Eğer Asurlu kadının kocası zenginse, kadının ismi yine mektubun başında yer alır. Kadınların mektupları ise bize ne tarz işler yaptıkları ve ruhsal durumları gibi konularda bilgi verir.⁸⁸

Tezin ilerleyen bölümlerinde örnek olarak transliterasyonu ve tercümesi verilen mektuplar, Asur Ticaret Kolonileri Çağı kadınlarının o dönemde yaşadıklarını ve hissettiklerini en ayrıntılı biçimde aktaran metinler olmaları dolayısıyla seçilmişlerdir. Diğer örnekler ise özet şeklinde verilerek yazışmalar ortaya konulmaya ve genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

⁸⁸ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, s. 421.

2.1. Ticari Hayat, Evlilik ve Aile Hayatında Kadın Mektupları

Bu bölümde kadınların erkeklere yazdığı, erkeklerin de kadınların yazdığı geneli ticari konuları içeren mektuplara yer verilmiştir. Ancak bu mektupların satır aralarında veya ayrı bir mektupta direk olarak eşlerin birbiriyle olan ilişkisi ve aile yaşamına dair bilgiler de mevcuttur.

TC 3/1 17 numaralı mektup Puzur-Aşşur isimli Asurlu bir erkekten Waqartum adlı kadına yazılmıştır. Mektupta kumaşın dokunmasına dair bilgiler mevcuttur.⁸⁹ Mektup 37 satırdan oluşmaktadır ve şu şekildedir:⁹⁰

“6-9) Bana gönderdiğin kumaş iyidir, aynı kumaştan dokumaya devam et ve (onları) bana Aşşur-idi ile gönder. 10) Ben sana (her parça için) yarım mina gümüş göndereceğim. 11-14) Kumaşın bir yüzünü tarasınlar, onu kırkmasınlar ve dokuması sıkı olsun. 15-18) Bana gönderdiğin önceki kumaşa oranla her (parça için) fazladan 1 mina yün daha işle, fakat onları ince tut. 19-20) Diğer tarafı hafifçe taranabilsin. 21-22) Eğer hala tüyllüyse, bir katānum kumaşı gibi kırılabilirsin. 23-26) Bana gönderdiğin Abarna kumaşının benzerinden bir daha gönderme. 27-28) Eğer bir tane daha yapmak istersen orada giydiğin gibi olanından yap. 29-33) Eğer ince (kaliteli) kumaşlar dokuyamayacaksan, duyduğuma göre orada bolca satılıyormuş, (Onları) benim için satın al ve buraya gönder. 33-37) Dokuduğun tam bir kumaş dokuz karış uzunluğunda ve sekiz karış genişliğinde olmalı.”⁹¹

Mektubun başında mektubu gönderen erkek, kadına dokuduğu her bir parça kumaş için ödeme yapacağını, kumaşların taranmasını ve sıkı dokunmasını söylemektedir. Devam eden satırlarda başka kumaşları daha fazla yünle dokumasını ancak ince tutması gerektiğini ve kumaşın taranabilir olmasını istemektedir. 23. satırda “Abarna” adı verilen kumaş türünden bahsetmekte ve kadını bu kumaş türüne benzeyen başka kumaşlardan bir daha göndermemesi konusunda uyarmaktadır. Mektubun sonlarına doğru erkek kadına ince kumaşlar

⁸⁹ “6) šú-ba-tám qá-at-na-am ⁷) ša tù-šé-bi-li-ni ⁸) ša ki-ma šu-wa-tí ep-ší-ma ⁹) iš-tí A-šur-i-dí šé-bi₄-li-ma ¹⁰) 1/2 ma-na KÙ.BABBAR lu-šé-bi₄-lá-ki-im ¹¹) ša šú-ba-tim pá-na-am ¹²) iš-té-na-ma li-im-šu-du ¹³) la i-qá-tu-pu-šu ¹⁴) šu-tù-šu lu ma-da-at ¹⁵) i-šé-er pá-ni-im ¹⁶) šú-ba-tim ša tù-šé-bi₄-li-ni ¹⁷) ša-áp-tám 1 ma-na.TA ¹⁸) ra-dí-i-ma lu qá-at-nu ¹⁹) pá-na-am ša-ni-a-am ²⁰) i-li-la li-im-šu-du ²¹) šu-ma ša-ar-tám i-ta-áš-ú ²²) ki-ma ku-ta-nim li-iq-tu-pu-šu ²³) a-ba-ar-ni-a-am ²⁴) ša tù-šé-bi-li-ni ²⁵) la ta-tù-ri-ma ša ki-ma ²⁶) a-mi-im lá tù-šé-bi₄-li-im ²⁷) šu-ma té-pí-ší ša ki-ma ²⁸) a-ma-kam al-ta-áp2-tù! ep-ší ²⁹) šu-ma šu-ba-tí qá-at-nu-tim ³⁰) la ta-kà-ší-dí a-ša-me-ma ³¹) a-ma-kam a-ší-mi-im ³²) ma-du ša-mi-ma ³³) šé-bi₄-li-im ga-am-ra-am ³⁴) šú-ba-ta-am ³⁵) ša té-pí-ší tí-šé i-na <a>-mi-tim ³⁶) lu ú-ru-uk-šu ša-ma-né ³⁷) i-na a-mi-tim l uru-pu-šu” (C. Günbattı (2012). *Kultepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. s.57.)

⁹⁰ age, s.58.

⁹¹ age, s. 58.

dokuyamayacaksa kadının bulunduğu şehirden kumaşların ölçülerini verdiği şekilde alınıp kendine gönderilmesini istemektedir.

AKT 3, 80 numaralı mektup Asurlu erkek Ennum-Aşşur'dan karısı Nuhşatum'a yazılmıştır. Mektubun konuyla ilgili satırları ele alınmıştır.⁹²

*“Lalia'yı bekliyorum. Lalia gelir gelmez peçeyi/örtüyü kızın başına örteceğim.”*⁹³

“Kızın başını örtmek” tabiri dikkat çekmekte olup bildiğimize göre Kültepe metinlerinde ilk kez geçmektedir. Lalia isimli kızın evliliğe hazır olduğu için bu şekilde bir tabir kullanıldığı düşünülmektedir.⁹⁴

Mektubun diğer bir satırıysa erkekten karısına uyarı niteliğinde yazılmıştır.

*“çok para harcadığım (hakkında) niçin aptalca şeyler yazıyorsun.”*⁹⁵

Daha önceki bölümlerde kadınların kocalarının iş ortağı olduğundan bahsetmiştik. Bu mektupta da Kaniş'in önemli tüccarlarından Ennum-Aşşur'un karısı Nuhşatum'a kızdığı satırları okuyoruz.⁹⁶

AKT 3, 79 numaralı mektubun 10 satırı konuyla alakalıdır. AKT 3, 80 de olduğu gibi Ennum-Aşşur isimli erkek tüccardan karısı Nuhşatum'a yazılmıştır.

*“Mektubumu dinlediğin günde baltaları, çekiçleri, kemerleri, ayakkabıları, süpürgeleri(?), çeşitli erkek ayakkabılarını seyahate çıkışına kadar buraya gönder. Nabritum torbalarını ve keten (torbayı da) buraya gönder.”*⁹⁷

Ennum-Aşşur mektupta çeşitli malların kendisine gönderilmesini istemiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki Anadolu ve Asur arasında sadece kumaş değil birçok malın ticareti yapılmaktaydı.⁹⁸

⁹² “21) Lá-li-a ú-qá-a Lá-li-a 22) i-na ma-qá-tim pu-sú-nam 23) i-na qá-qá-ad sú-ha-ar-tim 24) a-ša-kán-ma” (C. Günbattı (2012). *Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. s. 173.)

⁹³ age, s. 52.

⁹⁴ age, s. 173.

⁹⁵ “ki-ma KÜ.BABBAR ma-dam-ma 27) ag-t[á-a]m-ru mi-šu-um a-wa-tim 28) li-[lá-tim] ta-áš-ta-na-pi-ri-im” (age, s.52.)

⁹⁶ age, s. 52.

⁹⁷ age, s.52.

⁹⁸ age, s.57.

Kt n/k 584 numaralı mektup 35 satırdır. Mektup kadın Šimat-Su'en'den erkek kardeşi Ušur-ša-İštar'a yazılmıştır. Altıncı satırda ismi geçen İbana ise Šimat-Su'en'in kız kardeşidir.⁹⁹ Mektupta genel olarak ticari meselelerden bahsedilmiştir.

“¹⁻²Šimat-Su'en, Ušur-ša-İštar'a şöyle söylüyor: ³⁻⁶Lila ailesi için senin 3 mina gümüş kefalet ücretin karşılığında, Ušur-ša-İštar'ın oğlu Puzur-ili kefil kaydedilmiştir. ⁶⁻⁸Kız kardeşin önceden, hayattayken ona faizi o tarttı. ⁸⁻¹¹Kız kardeşin öldüğünden beri Si(r)-rabi'nin kirasından 10 mina bakırı İdi-Aššur hanıma verdi. ¹²⁻¹⁵Ve ben iki veya üç defa (kefil) Puzur-ili'yi kış mevsiminde çağırdım ve onu tehdit ettim. ¹⁵⁻¹⁸Bugün hanım beni kurtardı ve o buraya evin mührünü (kontrol etmeye) sık sık gelecek! ¹⁸⁻²¹Gerçekten parayı bana gönder ve hanıma ödesinler de aileyi dağıtmasın! ²²⁻²⁶Lütfen, İa-šar'ın sana verdirdiği miktardaki parayı bana gönder de hububatı, yiyeceğimiz (olarak ambara) dökeyim (toplayayım depo edeyim). ²⁶⁻²⁷Bu sene (elverişli) senedir. ²⁷⁻²⁹Senin kızın, onun babasının kız kardeşine vermiştir, sen (artık) ona bir şey bırakma! ³⁰⁻³²Senin ona gönderdiğin göğüs süsünü o kadın kullanmış bulunmaktadır ve benim önüme koymuştur. ³²⁻³⁴Bende onu yiyeceğim ve muhafaza edeceğim ve o devamlı suretle benim nezdimde olacak, ³⁵onu o kadın bozmasın, onu sen koru!”¹⁰⁰

Mektubun ilk satırlarında Ušur-ša-İštar için kefalet parasından bahsedilmekte devam eden satırlarda kız kardeşlerinin öldüğünü yazmaktadır. Mektubun 15 ve 21. satırlar arasında geçen “hanım”ın açıkça kim olduğu yazılmamıştır ama ailede önemli bir yere sahiptir. Mektubun 26 ve 27. satırlarında o yıl bolca hububat elde ettikleri açıkça yazılmıştır. 30 ve 32. satırlarda ise “göğüs süsü” olarak adlandırılan bir eşyadan söz edilmekte ve bu eşyanın muhafaza edileceği yazılmıştır.

⁹⁹ E. Bilgiç & S. Bayram (1995). *Ankara Kültepe Tabletleri II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 60.

¹⁰⁰ “1) um-ma Ši-ma-at-Sú-en₆-ma 2) a-na Ú-šur-ša-İštar qí-bi-ma 3) a-na ša É Li-lá 4) 3 ma-na KÙ.BABBAR ša qá-ta-tí-kà 5) Puzur-4-lí DUMU Ú-šur-ši-İštar 6) na-al-pu-tù i-pá-na a-ḥa-at-kà 7) ba-al-ṭa-at-ma ši-ib-tám 8) tù-ša-qí-il₅ iš-tù a-ḥa-at-kà 9) me-ta-at-ni 10) ma-na URUDU i-na 10) ig-ri Sí-ra-bi Í-dí-Ašūr 11) a-na a-wi-il-tim i-dí-ši-im 12) ù a-na-ku a-dí 2^{ši-ni}-šu 13) ù šál-ši-šu Puzur₄-i-lí 14) i-na kà-ši-im a-sí-ma 15) ú-ša-ḥi-sú u₄-ma-am 16) a-wi-il₅-tum e-tí-ri-ma 17) É^{tám} a-na kà-na-ki-im 18) ta-ta-na-lá-kam a-pu-tum 19) KÙ.BABBAR šé-bi-lam-ma 20) a-na a-wi-il₅-tim li-iš-qú-lu-ma 21) É^{tám} lá tù-pá-ra-ar 22) a-ḥi a-ta KÙ.BABBAR ša Í-a-šar 23) ma-lá tù-ša-dí-nu-ni 24) šé-bi₄-lam-ma šé-im x¹ 25) a-na ú-ku-ul-tí-ni 26) Lá-áš-pu-uk ša-tum 27) ša-na-at me-er-at-kà 28) a-ḥa-at a-bi₄-ša ta-tí-dí-ši 29) [m]i-ma lá té-zi-ib-ši-im 30) [t]ù-dí-tám ša tù-šé-bi₄-lá-ši-<ú->ni 31) ša-ak-na-at 32) a-pá-ni-a na-ad-a-at a-na-ku-ma 33) ú-lá ba-ši ù ú-kà-ta-am-ši 34) ù iš-tí-a-ma ta-ta-na-lá-ak 35) lá ta-ša-ra-áp-ši a-šu-ur-ši” (age. s. 61.)

Kt n/k 720¹⁰¹ numaralı mektup az önce yukarıda bahsettiğimiz kadın Šimat-Su'en kocası Mannum-ki-Aššur'a¹⁰² yazılmıştır. Mektubtan bazı satırlar şunlardır:

“¹²⁻¹⁶ Ben sana ne yaptım? Kalbim suçumu niçin bilmiyor? (Suçumun ne olduğunu bilmiyorum). Sıkıntı ve belirsizlik içinde hem endişelendim hem de üzüldüm. ¹⁶⁻¹⁹ Senin kızını besledim ve onu korudum. O (ise) bana karşı geldi ve (şimdi) iēārūm da oturmaktadır. ¹⁹⁻²³ Oğulların kız kardeşlerine senin gümüşünden devamlı olarak gönderiyorlar fakat benimle hiç ilgilenmiyorlar. ²³⁻²⁶ Bugün Šumi-abiya'nın karısı senin evinde oturmaktadır ve onun oğulları mirasçılar(inmiş gibi para) harcıyorlar ki ben yaşayanın karısıyım (sen henüz ölmedin). Merhamet bekliyorum.... ³⁷⁻⁴² Eskiden beri senin deponda bronz bulunuyordu ve senin yerine onları gözetiyordum (onlarla geçiniyordum). Şimdi bronz şehir dairesine götürülmüştür. (Şimdi) boş bir kilerde oturmaktayım. ⁴²⁻⁴⁴ Niçin beni dikkate almıyorsun? Kalbime sıkıntı girmiş[tir]. Bana destek olacak arkadaşım yok. Kalk ve buraya [gel]!”¹⁰³

Mektupta ki “Senin oğulların kendi kız kardeşlerine senin gümüşünden devamlı olarak gönderiyorlar fakat benim halimi sormuyorlar”, “bugün Šumi-abiya'nın karısı senin evinde oturmaktadır ve onun oğulları mirasçılar (gibi para) harcıyorlar ki; ben yaşayanın karısıyım” ifadelerinden anlıyoruz ki Mannum-ki-Aššur Šimat-Su'en'in ilk karısı değildir ve Šimat-Su'en'den de önce başka bir eşi vardır. Ayrıca mektuptaki “senin kızını besledim ve korudum, o (ise) bana karşı geldi ve (şimdi) iēārūm da oturmaktadır” ifadesi de Mannum-ki-Aššur'un Šimat-Su'en'den olma bir kız çocuğu olduğu izlenimini vermektedir.¹⁰⁴

Kt n/k 588 numaralı mektup ise Šimat-Su'en'in yazdığı bir başka mektuptur. Šimat-Su'en bu mektubu Mannu-kī-Aššur'a yazmıştır. Mektupta kumaş ticaretinden bahsedilmiş ve Šū-Enlil, Aššur-İdī, Puzur-enna isimlerindeki kişilerde mektupta yer almıştır. Devam eden

¹⁰¹ “12) mī-nam / e-pu-uš-kā 13) li-bi / ar-ni-i-a / mī-š[u-u]m¹ 14) lā i-dé-e / i-na da-na-tim 15) ù i-ki-il₅-tim / ú-lā a-hi²-dī²-ir² 16) ú-lā a-šu-uš / me-er-at-kā 17) a-ta-ši-ma ù e- té-er-ši-ma 18) ta-bi-ra-ni-ma / i-na i-ša-ri-im 19) wa-áš-ba-at / i-na KÜ.BABBAR^{pi}-kà-ma¹ 20) me-er-ú-kā / a-na a-ha-ti-šu-nu 21) uš-té-ni-bu-lu-nim / da-ti-i 22) ú-lā i-ša-ú-lu u₄-ma-am a-ša-at 23) Šu-mi-a-bi-a / i-na É^{ti}-kà 24) wa-áš-ba-at-ma me-er-ú-ša me-er-ú 25) me-tim / ú-ša-qú-lu ša a-na-ku 26) a-ša-at / ba-al-ti-im / ga-mi-li 37) r^{tu}?⁷-ra-bi / i-na pá²-na / ZABAR 38) i-na hu-ur-ši-kā / i-ba-ši-ma 39) ki-ma ku-a-ti / a-na-ṭa-al-šu-nu 40) a-ni / sí²-pá²-ru / a-na É a-lim^{ki} 41) e-ta-ar-bu-ma / i-na hu-ur-ši-im 42) e-ri-im / wa-áš-ba-ku / mī-šu-um / e-na-ni-e-a 43) lā ta-lā-qé / du-lu-um a-na li-bi₄-a e-ta-[ra-áb]” (H. Erol (2010). Uşur-Ša-Ištar Arşivinden (KT. N/K) Šimat-Su'En'In Bir Mektubu. A. Süel (Ed.). VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, s. 274-276.)

¹⁰² age, s. 276.

¹⁰³ age, s. 276.

¹⁰⁴ age, s. 277.

satırlarda Šimat-Su'en borçlu olduğunu ve borcunu telafi etmek istediğini yazarak mektubu bitirmiştir.¹⁰⁵

Kt n/k 571 numaralı mektup Uşur-ši-İštar isimli erkekten kız kardeşi Akkadia'ya gönderilmiştir. Mektupta genel olarak Uşur-ši-İštar kız kardeşinden isteklerini dile getirmiştir.

“1-3 Uşur-ši-İštar şöyle (der) Akkadia'ya söyle: 3-5 Niçin bana devamlı surette iyi olmayan mektuplar gönderiyorsun? 6-10 Šū-Bēlum'un evine gelince: İster kira ister onların mevcut herhangi bir şeyini işittiğinde kulağını aç (beni haberdar et). 11-12 Lütfen (sen kız kardeşimsin), senden başka kim var? 13-14 Tanrı Asur'un ve senin tanrının huzurunda beni takdis et. 15-17 İkūppia ve Šalma-Aššur (kendi) altınlarını mükerreren aldılar. 18 Ve İdi-Aššur (da) alacağını söyledi.”¹⁰⁶

Uşur-ši-İštar kız kardeşinden, Šū-Bēlum'la ilgili duyduklarını kendisine haberdar etmesini istemiştir. Devam eden satırda Akkadia'dan başka kimsesi olmadığını yazmış, ¹⁷İkūppia ve Šalma-Aššur'un kendisine ait olan altınları aldığını, İdi-Aššur'un da altınlardan alacağını yazarak mektubu sonlandırmıştır.¹⁰⁷

AKT 1, 15 numaralı mektup kadın Šašahšušar'dan Asurlu tüccar olan kocası Aššur-nādā'ya yazılmıştır. Mektupta genel olarak Šašahšušar kocasının ticari işlerinde neler olup bittiğini yazmıştır.

“(1-5) Šašahšušar şöyle (der) Aššur-nādā'ya söyle: (Evden) çıktığın zaman (vekillerin) 2/3 mina 5 šeqel gümüşü aldılar ve Aššur-mālik'in oğlu Uşur-ša-Aššur'a verdiler. (6-7) Uşur-ša-Aššur 3 kutanu kumaşı alıp kārūm dairesine depo etti. (8-9) 12 šeqel gümüşü Šarabunuwa'dan aldılar ve onu bana verdiler. (10-11) Kudubiš ailesi(nden) 4 çuval arpayı getirdiler; burada kabul ettim (11-15) ve Kaubā ailesinden 3 çuval elium'u, 3 çuval buğdayı getirdiler ve bana hiçbir şey vermediler. (16-19) (Evden) çıktığın zaman Aššur-bēl-awātim geldi ve derileri taksim ediyor. (19-24) Senin hissen de var ve şimdi onları kurutuyorlar. Tarhununu'nun bakiyesini borçlu olduğu paranın 15 šeqel'inin içinden bana 8 1/4 šeqel verdiler ve başka bir şey vermediler. (25-26) Ve Tarhununu'da 15 šeqel gümüş geriye kalmıştır. (27-29) Ve onlar paranın bakiyesini aldıkları için senin ticari malından hiçbir şey almadılar. (29-31)

¹⁰⁵ E. Bilgiç & S. Bayram (1995). *Ankara Kültepe Tabletleri II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 93.

¹⁰⁶ “1) um-ma Ú-şur-ši-İštar-ma 2) a-na A-kā-dī-a 3) qī-bi-ma mī-nu-um 4) tūp-pé-e lá dam-qú-tim 5) ša ta-aš-ta-na-pī-ri-ni 6) a-dī ša É Šu-Be-lim 7) lu i-giṣ-ir ú 8) lu mī-ma i-bi-šu-nu 9) ta-ša-me-i 10) Úz-ni pé-tí-i 11) a-ḫa-tí a-tí e-lá-nu-kā 12) Ma-nam i-šu 13) ÍGÍ A-šur ú i-li-ki 14) ku-ur-bi-im 15) Í-ku-pí-a ú Šál-ma-A-šur 16) KÙ.KÍ-šú-nu 17) ilṣ-táq-qí-ú 18) ù Í-dí-A-šur 19) lá-qá-a-am e-ta-wi” (age. s. 76.)

¹⁰⁷ age. s. 76.

Senin tâlimâtına Uşur-ša-Aššur dikkat etmektedir. (31-34) Geçen günlerin dışında 3 ay (kalmıştır). Mama odunu satın almıyorsa ben satın alacağım. (35-37) Habi'den 1 2/3 mina 5 sheqel gümüşü kabul ett[ik] ve Uşur-ša-Aššur aldı. (37-39) Hakulie'den 2/3 mina aldık ve 5 sheqel gümüşü Uşur-ša-Aššur (aldı). ”¹⁰⁸

Yerli kadın olan Šašahšušar bulunduğu bölgede kocasının ticari işlerini yürütmüş, para tahsil etmiş, onun ortağıymış gibi hareket etmiş ve ev işleriyle de ilgilenip bunları mektuba yazmıştır. Bu sebeplerden dolayı mektup, o dönem kadının ticari hayattaki konumunu göstermesi bakımından güzel bir örnektir. Ayrıca mektuba birçok kişinin ismi de yazılmıştır.¹⁰⁹

Kt n/k 1372 numaralı mektup kadın Akadia'dan erkek kardeşi Hunia'ya yazılmıştır. Mektubun sadece konuyla alakalı satırları ele alınmıştır. Mektupta “*bira mayası*” terimi dikkat çekmiştir.

“Bütün arpayı depo ettim... Bana bira mayası için gönderdiğin arpa iyi değildir; (onu) kullanmayacağım”.¹¹⁰

Akadia'nın yazdığı satırdan biracılık da yaptığı¹¹¹ ve birayı yaparken de ham madde olarak arpa kullandığı anlaşılmaktadır. Öyle görünüyor ki Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki kadınlar sadece kumaş üretimi ve ticaretiyle meşgul değillerdi.

Akadia'nın yazmış olduğu bir başka metinse Kt n/k 1189 numaralı mektuptur. Bu mektubu üç erkek kardeşine yazmıştır. Mektupta “*tapınağın parasını toplayınız*”¹¹² cümlesi dikkat çekmektedir.

¹⁰⁸ “(1) a-na A-šur-na-da qí-bí-ma (2) um-ma Ša-ša-aḫ-ša-šar-ma ki-ma (3) a-ta tū-šú-ni 2/3 ma-na 5 GÍN KÙ.BABBAR (4) im-ḫu-ru-ma a-na Ū-šú-ur-ša-A-šur (5) DUMU A-šur-ma-lik i-dí-nu (6) 3 ku-ta-ni Ū-šú-ur-ša-A-šur (7) il₅-qí-ma a-na É kà-ri-im i-dí-i (8) 12 GÍN KÙ.BABBAR KI Ša-ra-bu-nu-wa (9) im-ḫu-ru-ma i-a-tí i-dí-ni-šu (10) 4 na-ru-uq še-am É Ku-du-bi-iš (11) ub-lu-nim a-na-kam am-ḫu-ur-ma (12) 3 na-ru-uq e-li-a-am (13) 3 na-ru-uq GÍG (14) É Kà-ú-ba-a ub-lu-nim (15) ù mī-ma ú-lá i-dí-nu-nim (K. 16) ki-ma a-ta tū-šú-ni (17) A-šur-bé-el-a-wa-tim (Ay. 18) i-li-kam-ma maš-ke-e (19) i-zu-a-áz zi-ta-kà-a (20) i-ib-ší-ma ù a-ni-i (21) i-ta-ab-lu-šu-nu 15 GÍN KÙ.BABBAR (22) ša Ta-ar-ḫu-nu ší-tí KÙ.BABBAR¹ ḫa-bu-lu- ú (23) ŠÁ 8 1/4 GÍN KÙ.BABBAR i-dí-nu-nim (24) ú mī-ma ú-lá i-dí-nu-nim (25) ù iš-tí Ta-ar-ḫu-nu-ú (26) 5 GÍN KÙ.BABBAR a-ḫu-ur (27) ù ší-tí KÙ.BABBAR šu-nu-ú il₅-qí-ú (28) i-ba-áb-tí-kà mī-ma (29) ú-lá im-ḫu-ru-ú a-na (30) té-er-tí-kà Ū-šú-ur-ša-A-šur (31) na-ḫi-id u₄-mu-um iš-tù (32) i-ta-at-qú ITU.3.KAM (K. 33) e-ši-e Ma-ma ú-lá iš-a-ma (34) a-na-ku-ma a-áš-a-am (35) KI Ḫa-bi-i (Sk. 36) 1 2/3 ma-na 5 GÍN KÙ.BABBAR ni-im-ḫu->ur-ma> (37) U-šú-ur-ša-A-šur il₅-qé-e 2/3 ma-na (38) KI Ḫa-ku-li-e ni-il₅-qé-e ù 5 GÍN KÙ.BABBAR (39) Ū-šú-ur-ša-A-šur” (E. Bilgiç & S. Bayram (1990). *Ankara Kültepe Tabletleri I.* Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 33.)

¹⁰⁹ age. s. 33.

¹¹⁰ “(12) še-am ki-lá áš-pu-uk-ma 21) a ba-pi-ri-im 22) ša ta-áš-pu-ra-ni še-um 23) lá da-mi-iq la e-pá-áš” (C. Günbattı (1990), *Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler*, XI. *Türk Tarih Kongresi*, 1, 197.)

¹¹¹ agm. 197.

¹¹² agm, s.197.

Kt v/k 17 numaralı mektup Šalim-aḥum isimli erkekten, annesi Nuḥšatum’a yazılmıştır.¹¹³ Mektubun sadece konuyla alakalı satırları ele alınmıştır. Mektupta “mühürlemek” terimi dikkat çekmektedir.

“Şehre geleceğim zaman, yolculuğumun başında, sana Amur-ili’nin önünde bıraktığım, yol için (gerekli) büyük tablet kabını, benim mührüme ilaveten, siz de mühürleyiniz ve adamım Abūqar’a teslim ediniz ki, o bana, Šamuḥa’ya getirsin.”¹¹⁴

Mektupta tablet kabını annesinin de mühürlemesini istediğini ve çalışanlarından Abūqar’a teslim edilmesi gerektiğini yazmıştır. Kadının elinde mühür olması ve bunu kullanması ticari hayatta etkin rol oynadığının kanıtıdır.

Kt v/k 29 numaralı mektupsa Ennum-Aššur isimli tüccardan Allāku isimli bir erkek ve karısı Nuḥšatum’a yazılmıştır. Bu mektupta Ennum-Aššur’un iş ortağı olduğu tahmin edilen birçok kişinin adı geçmektedir. Bu kişilerden gelecek olan tabletlerin mühürlenecek, mührün sahibi ise kadın Nuḥšatum’dur. O dönemde bir kadının kendisine ait mührünün olması sadece ticari anlamda değil hukuki alanda da söz sahibi olduğunu göstermektedir¹¹⁵ ve yukarıda ele alınan Kt v/k 17 numaralı mektupla benzer özellik taşımaktadır.

Kt v/k 95 numaralı mektup yukarıda adından söz ettiğimiz Ennum-Aššur isimli erkekten karısı Nuḥšatum’a yazılmıştır. Mektubun 26, 27 ve 28. satırlarında Ennum-Aššur, karısına “Çok para harcadığım (hakkında) niçin aptalca şeyler yazıp duruyorsun!” şeklinde bir cümle yazmıştır. Kadının kocasını çok para harcadığı konusunda uyarmasının nedeniyse, kadınların kocalarının gelir giderlerini takip ve kontrol etmelerinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁶

KTS 53 numaralı mektupta kadın Hattitum’un biraderi Enlil-bani’ye ticari işlerin yürütülmesi konusunda yardım ettiği açık olup, bu kadına gönderilen 6 adet mektup bulunmaktadır. KTS 6 numaralı mektuptaysa erkek Assur-Muttabil kadın Kanunia’yadan bazı siparişler istediğini yazmıştır. KTS 5 numaralı mektubuysa az önce bahsettiğimiz kadın Kanunia başka bir kadın arkadaşı olan Asui-ilka’ya göndermiştir. EL 180 numaralı mektupta

¹¹³ C. Günbattı (1990), Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler, *XI. Türk Tarih Kongresi*, 1, 198.

¹¹⁴“(5).... Ĭ-nu-mi a-na a-lim^{ki} 6) a-ta-al-ku i-na ba-áb 7) ḥa-ra-ni-a ta-ma-lá-ki 8) ša tup-pi ra-bi₄-tim 9) ša ḥa-ra-nim 10) IGI A-mur-DINGIR ša e-zi-ba-ki-ni 11) a-šé-er ku-nu-ki-a 12) ù a-tù nu 13) ku-un-kà-ma 14) a-na A-bu-qar 15) šú-ḥa-ri-a 16) pi-iq-da-ma 17) a-šé-ri-a 18) a-na Ša-mu-ḥa 19) lu-ub-lam” (*agm*, s. 198.)

¹¹⁵ E. Öz (2008), Kültepe Tabletleri Işığında, M.Ö II. Binde, Kadının İş Hayatındaki Yeri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), (2008/2), 53.

¹¹⁶ C. Günbattı (1990), *age*, s. 200.

Anah-İştar ismindeki Asurlu kadın yirmi şekel aldığı borcun ödenmesini bayan şadea'dan istemektedir.¹¹⁷

RA 51, 6 numaralı mektup Asurlu erkek Aşşur-taklaku karısı İştar-ummi'ye yazmıştır. Mektup zarf bölümü de dahil 45 satırdan oluşmaktadır. Mektupta genel olarak ticari konular olsa da Aşşur-taklaku'nun karısı İştar-ummi'ye karşı duyduğu aşk da ön plana çıkmaktadır.

“Aşşur-idi'nin oğlu Aşşur-taklaku.

Ve şu yazılar:

İştar-ummi'ye, eşine(amtum'a) ve şa-Aşşur-mada'ya (eşinin babası). Israrla rica ediyorum, bana isyan etme sakın...(zarfın gerisi kırık).¹¹⁸

“Aşşur-taklaku şöyle (der), İştar-ummiye ve şa-Aşşur-mada'ya söyle: İştar-ummi'ye de ki: Neden bana ateşli sözcükler yazmayı kestir? Senden başka neyim var benim? Ödünç aldığım her mina senin istediğine göredir (senin emrindedir) ki, bunlar beni, borçlarımı ödeme zamanına yaklaştırıyor (iflasın eşiğindeyim?)! Niçin beni, hep senin istediğin duruma sokuyorsun? Gökler kadar büyük meseleler sırtıma yüklenmedi sadece, bir de sen bana ateşli sözler yazmayı kestir!

Sana 10 mina gümüş veya 20 şekel gümüş göndermiştim. Yeter, bunlar benim gümüşüm (param). Babanın bana vermiş olduğu kumaş (meselesi) nedir?

Sana rica ediyorum, lütfen ilk gelen kervanla yola koyul. Veya şa-Aşşur-mada ile olsun, kalk gel! Küçük oğlanı orada bırakma ve eğer gümüşe ihtiyacın varsa, Aşşur-taklaku'dan sana vermesi için 1 veya 2 şekel gümüş işte. Bana verdiğin üzüntüden bitkinim.

Gerçekten eğer beni seviyorsan yola koyul, gel.

Burada (Kaniş'te) evlenmiş olduğum kadın, burada sana karşı entrikalar çeviriyor, burada hiçbir şeyin kalmayacak (malın elden gidecek). İyi cins bir çift ayakkabı getir. Hemen yola çıkmakta gecikme ve buraya yukarıya çık (Kaniş'e çık). Beni mahvetme! Hemen yola koyul ve ilk kervanla gel!”¹¹⁹

¹¹⁷ F. Kınal (1956). Eski Anadolu'da Kadının Mevkii, *Belleten*, 20(79), 358.

¹¹⁸ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları, s. 106.

¹¹⁹ “Zarf : Kunuk A-şur-ták-lá-ku mera A-şur-i-dí

a-na İştar-um-mi am-ti-şu

ù şa-a-şur-ma-da

a-pu-tum a-pu-tum la ta-sá-ři-i (reste cassé)

Mektupta genel olarak ticari konular olsa da erkek Aššur-taklaku'nun karısı İštar-ummi'ye karşı duyduğu sevgi ön plana çıkmaktadır. Karısına ona karşı ateşli sözler yazmayı kestiği konusunda sitem etmiştir. Aynı zamanda Aššur-taklaku'nun maddi bakımından kötü durumda olduğu da “iflasın eşiğindeyim” sözünden açıkça anlaşılmaktadır. Mektupta karısını Kaniš şehrine çağırmakta, küçük oğlunu da yanında getirmesini istemektedir. Mektupta geçen “*Burada (Kaniš'te) evlenmiş olduğum kadın, burada sana karşı entrikalar çeviriyor, burada hiçbir şeyin kalmayacak (malın elden gidecek).*” cümlesinden anlaşıyor ki Aššur-taklaku'nun Kaniš'te ikinci bir eşi daha vardı ama bu eşini sevdiğini söylemek pek mümkün değildir. Çünkü mektubu yazdığı asıl eşini, ikinci eşinin entrikaları konusunda uyarmış ve mektubun diğer satırlarında ilk eşine duyduğu özlemi yazmıştır.

Kt c/k 1538 numaralı mektup kadın Ennam-İštar'dan başka bir kadın Ummī-ṭābat'a yazılmıştır. Mektupta “*göğüs takısı*” ibaresi dikkat çekmektedir.

“¹⁻³ Ummī-ṭābat'a söyle! Ennam-İštar şöyle (söyler): ⁴⁻⁵ tamalakkum-kutumu aç ve ⁵⁻¹³ (bir) kiruātum'dan (mâmül) göğüs takısını, (bir) nannaratum'u, Anašumiš'in (bir) kasesini, ayrıca Anašumiš'in (bir) asasını mühürle ve ¹³⁻¹⁵ Nanāli'ye teslim et ki buraya getirsin.”¹²⁰

Mektupta Ennam-İštar göğüs takısı, kâse, asa ve ne olduğu bilinmeyen nesnelerin kendisine gönderilmesini talep etmektedir.¹²¹ Ummī-ṭābat'a yazılan veya onun yazdığı diğer

Mektup : (1) Um-ma A-šur-ták-lá-ku-ma a-na (2) Ištar-um-mi ù Ša-a-šur-ma-da (3) a-na Ištar-um-mi qí-bi-ma (4) mi-nam ḥi-im-tá-tim (5) ša [t]a-á[š-t]a-na-pí-ri-ni (6) m[a-na]m e-lá-nu-ki i-šu-ma (7) a-[ma-kam]’i’ l[i]’-bi’-ki 1 manâ’um ša AM(?) (8) m[a ki (?)]-’a’-am al-qí-ú ù ūmê^{me-e}-a (9) m[a-d]u-ti[m] uq-ta-ri-ba-ni (10) mi-nam i li-bi-ki ša ta-áš-ta-na-ki-ni-ni (11) a šu-mi-i i šé-ri-a (12) a-wa-tum ša ma-al-a (13) ša-ma-e na-ad-a-ni (T. 14) ú a-tí ḥi-im-tá-tim (R. 15) ta-áš-ta-na-pí-ri-im (16) 10 šiqli kaspam ú 1/3 manâ’em (17) uš-té-bi-lá-ki-im ki-ma-ši-i (18) lu kaspipⁱ-ma ù a-a-ma (19) šú-ba-tam ša a-bu-ki i-a-tí (20) i-dí-na-ni a-pu-tum a-pu-tum a-pu-tum (21) iš-tí a-li-ki-im pá-nim-ma (22) lu iš-tí A-šur-ták-lá-ku ù Ša-a-šur-ma-da (23) té-eb-ma a-tal-ki-im (24) šú-ḥa-ra-am lá té-zi-bi-im (25) ú šu-ma kaspam mi-ma ta-ḥa-ši-ḥi (26) iš-tí A-šur-ták-lá-ku 1 šiqlam kaspam (27) ú-ul 2 šiqlên ir-ši-ma (T. 28) li-dí-[n]a-ki-im i-na (29) ší-ib-t[í-k]i lá-al-tí-e (C. G. 30) ’ú’ šu-ma ki-na-tim (31) ta-’ra’-i-mi-n[i] té-e[b]-e-ma a-tal-ki-[i]m (32) aššatum (?) a-ni-tum ša a-ḥu-zu tû-za-ma-ra-ki-im (34) mi-ma i l[i]-bi-ki (34) lá ta-[ra-ši-i (?)] ūmâm^{ma-am} (35) a-na-ku [] in (?) uš-lá-at (36) ší (?) -e-ni-in iš-tí-ni-a-tim (37) dam-qá-tim bi-li-ši-im (38) ar-hi-iš e lá tû-ši-ma (39) e (!)-lim mi-ma e tû-ḥa (!)-li-qí-ni (40) i pá-nim-ma té-eb-e-ma (41) a-tal-ki-im.” (P. Garelli (1957), *Trois Tablettes Cappadociennes Du Musée de Roun, Presses Universitaires de France*, 51 (1), 8.) (A. M. Darga (2020). *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları, s. 107.)

¹²⁰ “1) a-na Um-mi-ṭā*-ba-at 2) qí-bi-ma um-ma 3) E-nam Ištar-ma 4) ta-ma-lá-ki-a 5) pí-tí-ma tû-dí-tám 6) ša ki-ru-a-tim 7) na-na-rá-tám 8) kâ-sâ-am 9) ša A-na-šu-mi-iš 10) ú ha-tá-am 11) ša A-na-šu-mi-iš 12) ku-un-ki-ma 13) a-na Na-na-li 14) pí-iq-dí-ma 15) lu-ub-lá-am” (K. R. Veenhof (2010). *Kultepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 117- 118.)

¹²¹ *age*. s. 117.

mektuplar ise şunlardır: Kt c/k 1313¹²², Kt c/k 1514, Kt c/k 1535, Kt c/k 1552¹²³, Kt c/k 1510¹²⁴, Kt c/k 1522.¹²⁵

Kt h/k 73 numaralı mektup Kaniş’de ikamet eden İstar-nādā isimli kadından, Ḫaḫḫum şehrinde oturan kocası İna-Sū’en’e yazılmıştır. Kadın İstar-nādā kocası tarafından terk edilmiştir ¹²⁶ ve mektubun genelinde hüznü bir hava söz konusudur.

“Öy. (1-2) İna-Sū’en şöyle (der), İstar-nādā’ya söyle: (3-7) *Puruṣḫattum* şehrinde sen beni bıraktın (terkettin) ve (ben) hakikaten kocamın hissesinden çıkacağım (kocamın hissesinden bir şey talep etmeyeceğim). Ve benim “*tātum*” vergimi de sen hiç sormayacaksın (benim “*tātum*” vergim ile hiç ilgilenmeyeceksin). Ben (buraya) geldim. (8-11) Sen beni Kaniş şehrinde yüzüstü bırakıp gittin (attın). Bir yıl müddetle de beni yatağına almadın (bırakmadın). (12-15) Sen, bana Timelkia şehrinden mektup yazıp, şöyle söyledin: “Eğer gitmezsen benim karım değilsin!”. (15-21) *Puruṣḫattum*’daki adres meselesine gelince: O sana Timelkia’dan Kaniş şehrine gideceksin, diye yazdı. (22-25) Ve sen şöyle söylüyorsun: “15 güne kadar geleceğim. 15 gün yerine (onbeş günden ziyade) bir sene (orada) oturacaksın”. (26-31) Kaniş şehrinden bana mektup yazdın ve şöyle söyledin: “Ḫaḫḫum şehrine çıktım (ulaştım). Bugün Ḫaḫḫum şehrinde bir yıldan beri oturmaktayım. (32-35) Gönderme hususunda benim ismi(mi) zikretmeyeceksin (benim ismimden hiç bahsetmeyeceksin)”. Orada senin korkundan endişeli olarak oturmaktayım. (36-38) Felaket günümü (perişan vaziyette olduğumu) gördüler. Onlar şöyle söylüyorlar: “Biz ona söyledik. Biz yine de şöyle söylüyoruz:” Adrese...vs.”¹²⁷

İstar-nādā kocası tarafından terk edilmiş olduğu için üzgün ve perişan haldedir. Kocası onu *Puruṣḫattum* şehrinde terk etmiş ardından Ḫaḫḫum’a çağırılmış ama oraya da gelmemiştir.

¹²² K. R. Veenhof (2010). *Küfte Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum* (Kt. 92/k 188-263). Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 114.

¹²³ *age.* s. 119- 123.

¹²⁴ *age.* s. 120.

¹²⁵ *age.* s. 123.

¹²⁶ H. Sever (1995), Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler, *Belleten*, 59 (224), 15.

¹²⁷ “Öy. (1) a-na I-na-Sū-en₆ (2) qı-bi₄-ma um-ma Istar-na-da-ma (3) i-na Pu-ru-uš-ḫa-tim (4) té-zi-ba-ni-ma / i-na (5) qá-tí / mu-tim / ki-na-kam (6) ú-ší-ma / ta-tí-ma (7) ú-li-kam-ma (8) i-na Kà-ni-iš (9) ta-ad-ni-a-ni-ma (10) i ša-na-at / a-na (11) ir-ší-kà / la tù-šé-ra-ni (12) iš-tù Tí-me-el-ki-a (13) ta-áš-pu-ra-ma / um-ma (14) a-ta-ma šu-ma lá ta-li-ki-im (15) ú-lá am-tí / a-dí-i (K. 16) ú a-šé-er (17) ša Pu-ru-uš-ḫa-tim (Ay. 18) ú-ša-ap-ra-a-ki-im (19) iš-tù Tí-me-el-ki-a (20) a-na Kà-ni-iš (21) ta-ta-lá-ak-ma (22) um-ma a-ta-ma/ a-na (23) 15 u₄-me-e / a-ta-lá-kam (24) a-pu-úḫ 15 u₄-me-e (25) 1 ša-na-at / ta-ta-ša-áb (26) iš-tù Kà-ni-iš (27) ta-áš-pu-ra-ma / um-ma (28) a-ta-ma / a-na Ḫa-ḫi-im (29) e-li-i / u₄-ma-am (30) i-na Ḫa-ḫi-im / iš-tù (31) 1 ša-na-at / wa-áš-ba-ku-ma (K. 32) i-na šé-bu-ul-tim (33) šu-mi-ma / lá ta-za-kar (34) ša ki-ma / a-ma-kam (sK 35) i-na ša-ḫa-tí-kà / wa-áš-bu-ni (36) u₄-me / e-mu-ru / um-ma ma šu-nu-ma (37) ni-nu / ni-iq-bi₄-ší-im / um-ma (38) ni-nu-ma a-na šé-er” (*agm.* 14.)

Mektupta geçen “*tātum*”¹²⁸ vergisinin ise ne türden bir vergi olduğu açıklanmamıştır. Ayrıca kadın İstar-nādā kocasının mal varlığından hak talep etmeyeceğini de mektuba yazmıştır.

BIN VI, 104 numaralı mektup Puzur-Aššur adındaki erkekten, Nuḫšātum isimli genç bir kadına yazılmıştır.¹²⁹ Mektup evlilik ile ilgilidir.

“*Puzur-Aššur şöyle (der): Nuḫšātum’a söyle:*

3-14 Baban bana seninle evlenme teklif ettiğini yazdı. Ve sonra hizmetkarlarımı ve mektubumu babama gönderdim, böylece gitmene izin verdi. Sana yalvarıyorum, tabletimi anladığınız gün, babanıza dönün (izin versin) ve hizmetkarlarıma başlayın.

15-18 Yalnızım, bana hizmet eden yok, benim için masayı kuran yok!

*18-25 Eğer hizmetçilerimle gelmezsen, Waḫšušana’da genç bir waḫšušanian kızıyla evlenirim! Dikkatli olun, siz ve hizmetkarlarım, oyalanmayı, bırakın!”*¹³⁰

Mektubu yazan Puzur-Aššur büyük ihtimalle Kaniš şehrinde ikamet etmektedir. İlk eşi ya Asur şehrindeki evde kalmış ya da ölmüştür. Bu yüzden de Puzur-Aššur dul kalmıştır. Mektuptan anlaşıldığı üzere Puzur-Aššur hizmetçileri olan varlıklı bir tüccardır ama yine de kendisine hizmet edecek genç bir bayan istemektedir.¹³¹ Kadın Nuḫšātum da evlenme çağına gelmiş ve daha önceden Puzur-Aššur’un kocası olmasına karar verilmiştir.¹³² Mektubun sonunda Puzur-Aššur, Nuḫšātum’a eğer onunla evlenmezse Waḫšušana şehrinden genç bir kızla evleneceğini yazarak kadını tehdit etmiştir.¹³³

¹²⁸ “Ticaret yapmak için Kaniš’e giden tüccarların seyahat ettikleri mesafe ve durak sayısına göre ödedikleri bir tür yol vergisidir. Tüccarlar genellikle yüksek miktarda gümüş ve az miktarda kalay ödemesi yapmışlardır.” (R. D. Biggs & J. A. Brinkman & M. Civil & W. Farber & I. J. Gelb & A. L. Oppenheim & E. Reiner & M. T. Roth & M. W. Stolper (2006). *The Assyrian Dictionary Volume 19*. The University of Chicago. s. 66.)

¹²⁹ K. Balkan (1987), Eski Asur ve Anadolu’da Kızların Çocuk Yaşta Nişanlanması, *Belleten*, 51 (200), 425.

¹³⁰ “1) um-ma Púzur-A-šûr-[ma a-na] 2) Nu-ùḫ-ša-tim [qí-bi-ma] 3) a-bu-ki / a-šu-mi-ki [a-na] 4) sé-ri-a a-na a-ḫa-[zi-ki] 5) iš-pu-ra-am ù a-na-ku 6) šú-ḫa-ri-a ù na-áš-pè-er-tí 7) a-šé-er / a-bi₄-ki / a-šu-mi-ki 8) a-na šé-šú-i-ki 9) áš-ta-áp-ra-am a-pu-tum 10) i-na ^dUTU^{si} ṭup-pí 11) ta-áš-me-i-ni / a-ma-[kam] 12) a-na a-bi-ki / pu-nu-’i-ma’ 13) iš-tí š[ú-ḫ]a-ri-a 14) tí-ib-e-ma a-tal-ki-im 15) we-da-ku / ma-ma-an / ša i-na 16) re-šé-e-a / i-za-zu-ma 17) pá-šu-ra-am / i-ša-kà-na-ni 18) lá-šu / šu-ma iš-tí 19) šú-ḫa-ri-a / lá ta-li-[ki-im] 20) i-na Wa-aḫ-šu-u sa-na 21) DU[MU.SAL] Wa-aḫ-šu-ša-[na] 22) a-ḫa-az iḫ-[dí-ma a-tí] 23) ù šú-ḫa-ru-a 24) Lá ta-s[á-ḫu-ra ar-ḫi-iš] 25) a-tal-kà-[nim]” (F. J. Stephens (1944). *Old Assyrian Letters and Business Documents*. s. 98. [Erişim Tarihi: 02.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/BIN6.pdf>] (C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 508.)

¹³¹ A. M. Darga (2020), *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s.108.

¹³² K. Balkan (1987), *age*. s. 425.

¹³³ A. M. Darga (2020), *age*, s.108.

Biggs'in "Bir Kadının Şikâyet Mektubu"¹³⁴ başlığıyla yayımladığı mektup kadın Anali'den erkek kardeşi Šat-ilī'ye yazmıştır. Mektupta erkek kardeşine Ilī-Anum adındaki bir kişinin kendisine kötü davrandığını, onu evinden attığını ve zor durumda olduğunu yazmaktadır:

"1- 4) Anali şöyle (der), Šat-ilī Ilī' ye söyle: 5-6) beni evden attı ve 7-8) Açıkta yaşıyorum. 9) sen ilgilenmiyorsun, 10) benimle kim ilgilenir? 11) Sen benim erkek kardeşimsin. Ilī- [Anum] 12-13) 12.-13. bana kötü davrandı. 14-16) O (!) Z.'yi benden teminat olarak aldı (?) 17-18) ve Z.'mi bana geri vermezdi 19-20) Önceden olsaydın bunu bana yapar mıydı (?) ? 21-22) Sen benim erkek kardeşimsin. Talimatlarınızın tutarlı olmasına izin verin. 23- 24) Bana bıraktığın yüz (mina) bakırdan burnumun (?) 25) Ben (veya: o (!)) yetmiş mina aldım. 26) Ben (veya o) bir köle satın aldım (?). 27) Ilī-Anum köle kızı aldı. 28) Şimdi köle kız öldü."¹³⁵

Mektubun bazı satırlar biraz hasarlı olup kadın Anali'nin ne anlatmak istediği net olarak anlaşılamamaktadır. Mektupta birkaç kere "sen benim kardeşimsin" ifadesi geçmektedir. Mektubun sonunda ise Anali Ilī-Anum'un bir köle kız aldığını ve köle kızın öldüğünü yazarak mektubu bitirmiştir.

Kt n/k 1336 numaralı mektup Akkadia ve Šimat-Sū'en isimli iki kadın kardeşten Uşur-ša-İštar isimli erkek Asurlu tüccara yazılmıştır. Mektupta ailevi meselelerden bahsedilmiştir.

"(1-3) Akkadia ve Šimat-Sū'en şöyle (der), Uşur-ša-İštar'a söyle: (4-6) Niçin, babanın ev halkına (evine) (iyi) davranıyorsun (da evli) kız kardeşine kötü davranıyorsun? (7-9) Ve de orada (onun) birinci ve ikinci kocasının ölümüne sebep oldun. (10-11) Tanrı Aşşur senin bu davranışından (gidişinden) dolayı seni dikkatli olman için uyarmaktadır."¹³⁶

Uşur-ša-İštar mektupta adı yazılmamış ve evli olan kız kardeşine kötü davranmaktadır. Bu duruma çok içerleyen Akkadia ve Šimat-Sū'en, Uşur-ša-İštar'ı uyarmış ve Tanrı Aşşur'un

¹³⁴ R. D. Biggs (1996), A Woman's Complaint in an Old Assyrian Letter, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* Vol. 86, *Festschrift für Hans Hirsch zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern*, 48.

¹³⁵ "1) a-na A-na-lí 2) qí-bi-ma um-ma 3) Ša-at-i-lí-ma 4) Í-lí-a-LIM 5) i-na É bi-tim 6) it-ta-ni-a-ma 7) i-na ki-dim 8) wa-áš-ba-ku . šu-ma 9) a-ta . lá ta-šu-ra-ni 10) ma-nu-um li-šu-´ra-ni 11) a-ḫi . a-ta . Í-lí-[a-LIM] 12) lá-am-ni-´iṣ 13) e-ta-na-pá-áš-ni 14) ZU-BA-ar-am 15) a-na ḫu-bu-li-im 16) al-qé-ma. ZU-BA-ar-ri-a 17) ta-dá-na-am 18) ú-lá i- <<a>>ká-ma 19) ma-aḫ-ri- <<a>>ká-ma 20) ke-e . e-ta-pá-áš-a-ni 21) a-ḫi a-ta . té-er-tí-ká 22) li-li-kam . pá-ni-a 23) i-na me-at (silme) 24) URUDU . ša . té-zi-ba-´ni 25) 70 ma-na URUDU ´al-qé 26) am-tám . al-qé . am-´tám 27) Í-lí-a-LIM . e-ta-ḫa-´az 28) am-TIM a-ni me-ta-a[t]" (agm. s. 48-49.)

¹³⁶ "Öy. (1) a-na Ú-şur-ša-İštar (2) qí-bi-ma um-ma A-kà-dí-a (3) ù Ší-ma-at-Sú-en-ma (4) mí-nam É a-bi-kà (5) té-ta-pá-áš a-ḫa-at-kà (6) lam-ni-iṣ té-ta-pá-áš (7) ù a-ma-kam mu-ta-am (8) iṣ-té-en ù ší-na (9) tù-uṣ-té-mi-it (10) A-şur a-şu-mi k. (11) šé-pi-kà uṣ-ta-na-ad-kà" (H. Sever (1995), Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler, *Belleten*, 59(224), 13.)

onu cezalandıracağını da yazmışlardır.¹³⁷ Mektupta dikkat çeken bir başka nokta ise Uşur-ša-İstar'ın kız kardeşinin iki kocasının ölümüne sebep olduğunun yazılarak, mektubu yazan kız kardeşleri tarafından suçlanmasıdır.

2.2. Miras ve Mal Paylaşımında Kadın Mektupları

Bu bölümde sadece bir adet mektup yer almaktadır. Kt 91/k 433 numaralı mektubu yazan kişisiyse Lamassatum isimli kadındır ve mektubun muhatapları beş kişiden oluşmaktadır. Mektup, miras ve mal paylaşımı belgelerine göre daha samimi bir üslupta yazılmıştır.

“Maalesef annen ve yeğenlerinin ikisi ölmüştür. Annenin ölümünden önce biz üç serbest tüccar tuttuk ve anneni ziyaret ettik. Annen İstar-lamassī hayatta iken, bu üç tüccarın önünde onun (mühürlü) sandıkları açıldı ve onlar onun mevcut olan her bir şeşel gümüşünü gördüler. O, 2 ¼ şeşel altını ve 8 şeşel gümüşü sana, 37 şeşel gümüşü yeğenim İlia'ya (İstar-lamassī'nin oğlu), 20 şeşel gümüşü İlabrat-bāni'ye (İstar-lamassī'nin diğer oğlu) vermişti. Annen henüz sağ iken, biz sikkatum için ayrılmadan önce İlia hapse atıldı. Senin annenle evlenen ve onun kızıyla İlia'nın evlendiği Anadolulu (Lulu) bütün parasını harcadıktan sonra hapishane masraflarını hesabından ödedi. Anadolulu masraflarını geri aldıktan sonra, annenin ve senin kardeşlerinin yası nedeniyle 27 şeşel gümüş harcadı.....”¹³⁸

Mektupta İstar-lamassī isimli tüccarın ölümüyle birlikte beliren problemlerden bahsedilmiştir. Aynı zamanda İstar-lamassī'nin vasiyetnamesinde mektuba konu olmuştur.¹³⁹

¹³⁷ H. Sever (1995), Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler, *Belleten*, 59(224), 12.

¹³⁸ “⁵ lā li-bi i-lim-ma um-mi-ki ⁶ ū ki-lā-lā-ma a-hu-ū-a me-tū ⁷ i-na ba-áb mu-<<mi>>-tim ⁸ ša um-mi-ki 3 me-er-e ⁹ um-mi-a-ni ni-iş-ba-at-ma ¹⁰ a-na šé-er um-mi-ki ¹¹ né-ru-ub-ma ÍGÍ 3 me-er-e ¹² um-mi-a-ni ta-ma-lá-ki-ká ¹³ Ístar-lá-ma-si um-mi-ki ¹⁴ i-na bu-ul-ti-ša-ma ¹⁵ ta-ap-tu-ur-ma KÙ.BABBAR ¹⁶ 1 GÍN i-šu qá-ti-ša ¹⁷ ša ib-ši-ū e-mu-ru-ma ¹⁸ 8 GÍN KÙ.BABBAR a-na ku-a-ti ¹⁹ ta-dí-in ½ ma-na 7 GÍN ²⁰ KÙ.BABBAR a-na ĩ-lí-a a-hi-ti ²¹ ta-dí-in 1/3 ma-na ²² a-na dNIN.ŠUBUR-ba-ni ²³ ta-dí-in i-na bu-lu-ut ²⁴ um-mki-ma lá-ma a-na sí-kà-tim ²⁵ nu-úš-ū ĩ-lí-a i-na ²⁶ ki-ša-ar-ši-im i-ni-dí ²⁷ iš-tū i-šu qá-ti-šu ig-mu-ru ²⁸ ū nu-a-um ša um-mi-ki e-hu-zu ²⁹ ĩ-lí-a me-er-a-sú a-hi-iz ³⁰ nu-a-um gám-ra-am ³¹ ki-ša-ar-ši-im ig-mu-ur-ma ³² iš-tū nu-a-im ga-ma-ar-šu ³³ iš-qé-ū lu a-na bi-ki-tim ³⁴ ša um-mi-ki ū a-hi-ki KÙ.BABBAR ³⁵ 1/3 ma-na 7 GÍN KÙ.BABBAR ga-me-er” (Cahit Günbattı, *Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı İlk Belgeler*, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, s. 165 (Bkz. K.R. Veenhof 2008, s. 107-108).

¹³⁹ *age.* s. 164.

2.3. Rahibe Kadınlara Ait Mektuplar

Ahatum isimli kadın rahibedir. CCT 4, 15a numaralı mektup Puzur-ili isimli erkekten Ahatum'a gönderilmiştir. POAT 29 numaralı mektup ise BA.ŠA-ilum isimli erkekten Ahatum'a gönderilmiş olup, bu rahibe kadınla ilgili başka mektup yoktur.¹⁴⁰

2.4. Tüccar Ailelerin Kadınlarına Ait Mektuplar

Bu bölümde ticaret ağı kuran tüccar ailelerdeki kadınların mektuplaşmalarına yer verilmiştir. Bu aileler şunlardır: erkek tüccar Kuliya'nın ailesi, erkek tüccar Pušu-kēn'in ailesi, İmdīlum ailesi, Aššur-nādā ailesi, Ennam-Aššur ailesi ve diğer küçük ailelerdir. Bu ailelerdeki kadınlarla iletişim hayli fazladır ve mektupların konuları genellikle ticari meselelerdir.

2.4.1. Erkek Tüccar Kuliya'nın Ailesindeki Kadınlara Ait Mektuplar

Kuliya'nın babası Ali-abumdur ve Asur şehrinde ikamet etmektedir. Annesi'nin adı Kapsiya,¹⁴¹ karısının adı ise Ababaya'dır.¹⁴² Kuliya'dan yaş olarak büyük olduğu tahmin edilen bir de erkek kardeşi vardır ve ismi İli-bāni'dir. İli-bāni kadın Kannūtum'la evlidir. Kuliya'nın kız kardeşi olduğu bilinmekte ancak ismi bilinmemektedir.¹⁴³

Genellikle mektupları yazan kişi kadın Ababaya'dır ve mektuplar içerik bakımından Assur şehrinde ikamet eden kadınların kocalarına yazdıklarına benzemektedir.

Kt 92/k 211 numaralı mektup büyük ihtimalle Asur'dan Kaniş şehrine yazılmış olup¹⁴⁴ mektubu yazan kişiye kadın Ababaya'dır. Mektup 35 satırdır ve bazı satırları hasarlı olduğundan dolayı okunamamaktadır. Mektubun genelinde Ababaya ev ahalisi ve kendi durumu hakkında kocasına bilgi vermektedir.

“1-2) Ababaya şöyle (der) Kuliya'ya söyle: 3) “Biz iyiyiz, sizin genç çocuğunuz 4) çok değerli çalışanlarınız biziz. 5) Senin gibilerle/ sizin adınıza..... 6) babanızın..... 7) senin sözlerin.....8) benden (?) 9) Bana kim verebilir..... 10) 11) Size göre..... 12) bana tedavi ettiniz.... 13) 14) 15) değil.... 16-17) senin mektubun gelmediği için. 18) Sürekli olarak nedir 19) şu şekilde yazmanın amacı: 20) ‘Bana beş tekstil gönder! 21) Gençlerin

¹⁴⁰ H. A. Şahin (2000). Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(31), 238.

¹⁴¹ K. R. Veenhof (2010). *Kültepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 44.

¹⁴² age, s. 45.

¹⁴³ age, s. 44.

¹⁴⁴ age, s. 45.

ne yemeli, 22) ne yapmalıyım (kullanabileceğim) 23) harcamalarımız için ödeme yapın 24) kendim alçak gönüllü olmasaydım 25) dört babanız. Dedi ki: 26-27) ‘Sizi yok ediyor....., kötü niyetleri var!’ 28) Kızınız / duruyor 29) Benimle 30) yaşıyor..... 31) bizim baba evi..... 32) Birikimleri sattım, öküzü katlettim. 33) Onlar aşağıda depolanmış kalan et. 34) Dört talant bakır harcadım..... 35) yavruların ölmedi!’¹⁴⁵

Kadın mektubun ilk satırlarında kocasına çocuğunun, kendisinin ve onun için çalışan kişilerin iyi olduğunu söylemektedir. Arkasından gelen satırlarda kırık kısımlar olup mektupta tam olarak ne dediği anlaşılamamaktadır fakat 16. satırdan itibaren Ababaya kocasına bazı şikayetlerini dile getirmeye başlamaktadır. Kendisinden kumaş istediğini ama elinde yeterli miktarda parası olmadığını, kocasından kendisine ödeme yapmasını istemektedir. Devam eden satırlarda bazı kötü niyetli kişilerin olduğunu, kızlarının yaşadığını ve elinde biriktirdiği tüm parayı satıp öküzlerini kestiklerini anlatmaktadır. Mektubun son satırındaysa çocukların hayatta olduklarını söylemektedir. Öyle anlaşıyor ki Ababaya ekonomik olarak zor günler geçirmiştir.

Kt 92/k 214 numaralı mektup Ababaya’dan kocası Kuliya’ya yazılmıştır. Ababaya kocası Kuliya’yayı ticari meseleler hakkında bilgilendirmektedir.

“1) Kuliya’ya söyle 2) Ababaya şöyle (der): 3) “Burada, 1 1/3 mima gümüş olduğu gibi 4) ek olarak ödünç aldığımız 5) Sabasiya’nın evinin/firmasının miktarı, 6) kefillerim, 7) bana yardım etti, 8) beşi, 9) şikâyet ediyorlar. 10) Şöyle (diyorlar): 11) “Bize bir tablet ver 12) mührünle 13) gümüş etkisi için 14) ödendi 15) Kuliya’nın masrafları için, 16) gümüşü ödünç aldık 17) mina başına 7 sheqel faiz 18) Lütfen, babana 19) 5 sheqel gümüş ver 20) ve ailenizin her biri 21) bir sheqel gümüş ile 22) ve artık duymama izin ver 23) onların şikayetlerini! 24) Lütfen, beyefendi gibi davran 25) sen! 26) Lütfen, gümüşü Aşşur-şululî’ye ver 27) onu bana getirmek için. 28) Burada beni korkutuyorlar”¹⁴⁶

¹⁴⁵“1) a-na Ku-li-a qí-bi₄-ma 2) um-ma A-ba-ba-a-ma 3) šál-ma-ni šu-hu-ur-kà 4) ša-lim ni-šu-kà šál-[m]u 5) ki-ma ku-a-tí i-[x x] x* 6) a-bi₄-kà a-*x’ [x (x)] 7) a-wa-tí-kà [x x x x] 8) i-šé-r[i-a x x x x] 9) ma-num: [x x x x] 10) li-dí-n[am x x x x] 11) Ša ta-x* [x x x x] 12) Té-tap-ša-n[i x x x] 13) n’a x’ [x x x x x] 14) e.lá i-x* [x x x x x] 15) e-tù-kà-*x [x] x x* [x] 16) Iš-tù na-áš-pè-er-t’a-/kà’ 17) lá ta-lá-kà-ni 18) mî-nam ša ta-áš-ta-n[a]-pá-r’a-ni’ 19) um-ma a-ta-ma šú-ba-tí 20) ha-am-ša-at šè-bi₄-li-/i[m] 21) mî-nam šú-ha-ar-kà 22) li-kí-ul : mî-nam* 23) a-ši-tí-kà lá-áš-qú-ul 24) šu-ma a-na a-bi₄-kà 25) lá uš-té-ri-id um-ma šu-u[t]-/ma 26) ú-ha-lá-qú-nu *GA ša-ni-a-tù 27) i-pi-šu ša-ak’-na 28) me-er-a-at-[kà] iš-tí-a 29) *ta-al-ta-[x x u]m 30) *wa-áš-ba-at [x x x (x)] 31) ša É a-bi₄-ni *tim’ x x x* 32) [*áb e ta-hi-ri-/x* 33) ta-áp-hi-ra-am a-dí-in-ma GUD aṭ-bu-/ùh 34) ši-ru-um ša i-ri-ḥu ša-áp-lá-nu-um i-tab-ku 4 GÚ URUDU ag-mur *x x KAM* šú-ùh-[ur-kà 35) lá i-mu-ut” (K. R. Veenhof (2010). *Kultepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.97.)

¹⁴⁶ “1) a-na Ku-li-a qí-bi-ma 2) um-ma A’-b’a-b’a-a-ma 3) a-na-kam 1 1/3 ma-na KÙ.B 4) ša a-na mu-lá-e-i 5) ša É Sà-ba-sí-a 6) ni-il₅-qé-e-ú: be-el 7) qá-ta-tí-a ša iš-tí-a 8) i-zi-zu-i-ni 5-šu-nu 9) i-na-zu-mu-ú 10) um-ma šu-nu-ma 11) ṭup-pá-am ša ku-nu-ki-ki 12) dí-ni-ni-a-tí 13) ša KÙ.B. a-na 14) ši-it: Ku-li-a 15) i-ši-iq-lu-i-ni 16) KÙ.B. 1 ma-na-um 17) 7 GÍN ni-il₅-qé 18) a-pu-tum 5 GÍN KÙ.B. 19) La-bu-kà : a-šu-ur 20) ù ni-ši-kà 1 GÍN

Mektupta Ababaya eşinin masraflarını karşılayabilmek için 7 şekel faizle borç aldığını yazmaktadır. Mektubun devamında aile üyelerinin ve Kuliya'nın babasının elinde gümüş olmadığından dolayı şikâyet ettiklerini yazmış, kocasını beyefendi gibi davranması konusunda net bir şekilde uyarmıştır. Mektubun sonunda ise Ababaya onu korkutan kişilerin olduğunu ama bu kişilerin kimler olduğu hakkında bilgi vermemiştir.

Kt 92/k 233 numaralı mektup Ababaya'dan kocası Kuliya'ya yazılmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz Kt 92/ 214 numaralı mektupta olduğu gibi bu mektupta ticari meselelerle ilgili yazışmalarla başlamıştır. Ennānāt-Aššur isimli kişiye güvenilmeyeceği konusunda kocasını uyarmıştır. Mektubun sonuna doğru Ababaya kocasının ablasının konuşmalarından rahatsız olduğunu yazmış, babasına sahip çıkması konusunda da eşini uyarmıştır.

Kt 92/k 217 numaralı mektup Ababaya ve Aššur-šad-ilī adında bir kişiyle birlikte Kuliya'ya yazılmıştır. Aššur-šad-ilī'nin ailenin hangi üyesi olduğu ya da ne tür bir bağı olduğu bilinmemekte.

“1-2) Aššur-šad-ilī ve Ababaya şöyle (der): Kuliya'ya söyle 3-5) Innaya'nın oğlu Šu-Suen'in elinde bulunan tabletinize gelince, burada 6) onların davası çözüldü 7) bir adam tarafından (karar) sonuçlandırılırken 8) tabletinizi bize bırakacaklardı 9) Ve sonra 10) Aššur-rēšī şehrinin tabletini bırakacaktık. 11) Tablet için Šu-Suen'e 12) sorduğumuzda 13) şöyle (dedi): “Sana vereceğim” 14) ama adam gitti 15) biz öğrenmeden 16) Orada senden gümüş 17) İsterse, ona ve 18) Şöyle (söyle): 19) Meseleyi çözen adamın kararıyla 20) sahip olduğunuz 21) Tableti şehirde teslim etmeniz 22) Emredildi. Ve biz orada 23) Biz sorduk 24) Karar veren [adama] ve 25) 26) Sonra Abu-šalim 27) [gittiğinde] biz elde etmiştik 28) Puzur-[.....] ile/ondan 29) onu bize gönder 30) Aššur-šululī buraya gönder, 31) (ayrıca) gönder.... Yağ.”¹⁴⁷

KÜ.B. TA 21) a-šu-ur 22) ù ta-zi-ma-tí-ši-na 23) lá áš-ta-na-me-e 24) a-pu-tum ša a-wi-lu-tí-/kà 25) e-pu-uš 26) a-pu-tum KÜ.B. a-na A-šur-/šú-lu-li 27) dí-in-ma lu-ub-lam 28) a-na-kam ú-ša-ah-du-ru-ni” (K. R. Veenhof (2010). *Kültepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.99.)

¹⁴⁷ “1) um-ma A-šur-ša-dí-li 2) ù A-ba-ba-a-ma a-na Ku-li-/a 3) qí-bi-ma a-šu-mi tūp-pi-kà 4) ša Šu-Sú-in DUMU I-na-a 5) ú-kà-lu a-na-kam i-nu-mi 6) a-wa-sú-nu i-giš-im-ru 7) i-na ga-me-er a-wa-tí-šu 8) tūp-pá-kà ú-šu-ru-ni-a-tí-ma 9) ú-né-nu tūp-pá-am ša a-lim^{ki} 10) ša A-šur-re-ši nu-ša-ar 11) Šu-Sú-in tūp-pá-am 12) né-ta-ri-iš-ma 13) um-ma šu-ut-ma a-da-na-ku-/um 14) a-wi-lúm i-na lá i-da-/i-ni 15) i-ta¹(LA)-al-kam 16) šu-ma a-ma-kam KÜ.B.17) e-ri-iš-kà la ^{fazla silinmiş} ta-da-an 18) um-ma a-ta-ma 19) i-na a-lim^{ki} i-na 20) ga-me-er a-wa-tim 21) DUB-kà <<i>> ta-da-nam 22) [q]á-bi-a-tí : né-nu a-na-/kam 23) [x *x⁻-ni[?] ni-ša-a-al 24) [ga-m]e-er a-wa-tim-ma 25) [x] *x tí ‘a-lim^{ki}’ 26) [i]š-tù ‘A-bu’-š[a-l]im 27) [x x x] *x iš-tí Puzur₂-[x x] 28) [x x x] *x ni-ni x [x] 29) ni-il₅-qé-ú šé-bi-lam 30) [A-š]ur-ANDUL tū₄-dam Ĭ.GIŠ 31) [x x] * ‘x x ’ šé-bi-lam” (age. s. 102.)

Mektubun ileriki satırlarında bir davanın sonuçlandığı ve tablet bırakılacağı yazılmıştır ama sonrasında olaylar karışmış tabletin adı verilmeyen şehirde verilmesi emredilmiştir. Mektubun ilerleyen kısımlarında okunamayan satırlar mevcuttur. Son satırlarda ise yağ gönderilmesi istenmiştir.

Kt 92/k 204 numaralı mektup Kuliya'nın hizmetçisi Asānum'dan Kuliya'ya yazılmıştır.¹⁴⁸ Alpili adındaki bir kişinin kötü davranışlarından dert yanmış ve Kuliya'yı ona güvenmemesi konusunda uyarmıştır. Kuliya'nın gizli bilgilerini Alpili'nin ifşa ettiğini ve Kuliya'nın iyi olan itibarının zedelendiğini de yazmıştır.

"1-2) Asānum şöyle (der), Kuliya'ya söyle: "Gerçekten bu 3) Alpili'nin cana yakınlığı 4) Tegarama yemin etti – 5) seninle ilgili gizli konuları ifşa etti, 6) ve ayrıca iyi itibarın 7-8) kirlendim ve ben seninle birlikte kirlendim! Sana söylemiştim: 9) 'Alpili'yi işlerinizden haberdar etmeyin, 10) o onun sözü '. Lütfen babam, 11) beyim, düşünme: 12-13)"Kıskançlık yüzünden bana ortağı hakkında bir mektup gönderdi!" 14) Beni gerçekten çok incitti. 15) Sürekli duyduğum söylentiler için, 16) bu konular için 17) tanrı şahidim olsun 18) Alpili'ye karşı! Dedi 19) hizmetçinize: 'Yok 20) mevcut. İkisinin 21) [.....] Kuliya evlenecek 22) biriyle iyi bir eş olarak. 23) İle/ile 24) hizmetçinin hepsi kadın 25) o seni getirecek. Olma 26) endişeli olmak.' 3 şeqel dışında 27) gümüşten ona fazladan bir şey vermedi 28) ve o da ona hiç vermedi 29) Üstelik köle kızlar 30) boşta ve hiçbir şey yapmayın. Ve çünkü

31-32) ona aradıkları hiçbir şey vermedi ... 33) ve o çok kızgın. Çünkü 34) Alpili'nin 35) ona vardığımda söyledim 36) beş gün boyunca reddetti 37) benimle konuşmak için. 38) Buraya geldim 39) o kārūmda kalıyordu ve 40) iki elim de 41) üzerine konulmuş 42) kafasının. 43) Kısa vadede gelmemiş olsaydım 44) ciddi şekilde suçlanacaktı. 45) Başıma çok bela açtı 46) onunla şahsen tanışana kadar. 47) Ve ben onu cesaretlendirdim 48) ['dedi ki:

*49) hepsi ... 'Ona kızdım ama o [(dedi): "Nasıl 50) 'ile / içeri girebilir miyim? Konuyu saklıyorum 51) [akılda! Olmadan 52) Gideceğim. O gevşetecek ve 53) [o zaman gideceğim. "*¹⁴⁹

¹⁴⁸ K. R. Veenhof (2010). *Kültepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum* (Kt. 92/k 188-263). Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 110.

¹⁴⁹ "1) a-na Ku-li-a qí-bi-ma 2) Um-ma A-sā-num-ma a-ma-a 3) dam-qá-tù-šu ša Al-<pi>-lí 4) ša i-na Té-ga-ra-ma ú-ta-mi-ú 5) pa-ar-sā-ti-kā a-wa-tim u-šé-ší-i 6) ú šu-um-ka SIG₅ tá-pu-ul 7) ú a-na-ku iš-t' í-kā-ma tá-pu-lá-ku 8) aq-bi-a-ku-um um-ma a-na-ku-ma 9) a-wa-tí-kā Al-pi-lí lá tù-lá-ma-/ad 10) a-wa-sú *ú-ZA-AD* a-bi a-ta 11) be-lí a-ta lá ta-qá-bi um-ma 12) a-ta-ma i-qí-in-im a-šu-mi 13) ta-pá-i-šu-ú na-áš-<pè>-er-tám 14) š-té-bi-lam ma-di-iš li-bi-i 15) im-ra-aš a-na a-wa-tim 16) ša a^{sic}-áš-ta-me-ú a-na a-wa-tim 17) a-ni-a-tim DINGIR lu i-dé (silindi a-na) 18) a-na Al-pi-lí um-ma šu-ut-ma 19) a-na am-tí-kā-ma [x x] x* 20) lá i-ba-ší i-[na x x x x] 21) 2^{ši}-^{ta} a-ša-*t[ám] 22) da-mi-iq-tám Ku-l[i-a] 23) e-ha-az : i-na *x [x x] 24) am-tí-kā ka-lá-ší-n[a-ma] 25) tù-ba-lá-ku-

Mektubun bazı satırları okunamayacak durumdadır. Devam eden satırlarda Asānum sürekli söylentiler duyduğunu yazar. 21. satırda geçen “*Kuliya evlenecek*” ibaresi ise dikkat çekicidir. Mektubun devamında ticari meseleler ve Alpili’den bahsedilmeye devam edilmiş ilerleyen satırlarda bir yere gittiğini ve bir kişinin başına çok bela açtığını yazmaktadır. Mektubun sonunda netlik kazanamayan ifadeler yer alırken adını bilmediğimiz bir yere gideceğini yazar ve mektup son bulur.

Kt 92/k 256 numaralı mektup büyük olasılıkla Ababaya’dan Kuliya’ya yazılmıştır.¹⁵⁰ Mektubun ilk satırı okunmaz haldedir.

“1) 2) eve getiriyor. 3) Biz iyiyiz ve gençler 4) iyi olan. Atkılarını ile 5) geride bıraktıkları ve Šamaš-bāni’nin 6) [geride kaldı], Šu-Anum yolda 7) ev. [Vardır] birçok kişi ve 8) ayrıca birçok eşek 9) Ona verdim”¹⁵¹

Mektubun ileriki satırlarında Ababaya çocuklarının ve kendisinin iyi olduğunu yazmıştır. Mektup kısa ve çoğu yeri okunmaz halde olduğu için Ababaya’nın ne söylemek istediğini anlamak güçtür. Šu-Anum adındaki bir kişi ve daha birçok insanla eşeğin yolda olduğunu yazar. Son satırda “*ona verdim*” yazmıştır ama kime ne verdiği bilinmemektedir.

Kt 92/k 199 numaralı mektup ise Ababaya’da dahil birkaç kişiyle birlikte kocasına yazılmıştır. Bu mektupta Sabasiya isimli şahısla ilgili bir ev meselesi söz konusu olup, bunun çözümünden bahsedilmiştir.¹⁵²

um l[i-ba-kà] 26) lá i-na-hi-id e-l[á(-an)] 27) 3 GÍN KÙ.B. mì-ma *wa'-a[t-ra-am] 28) lá i-dí-ší-im ú *ša' a-da-`x-t'im? 29) mì-ma lá i-dí-ší-im ú a-ma-[t]um 30) ra-qá-ma uš-ba ú li-bi-`ša' 31) ki-ma mì-ma lá i-dí-nu-ší-ni 32) š-té-né-ú-ma LU a-na ku *x [x] 33) ú li-ba-ša da-ni-ša-ma 34) ma-ri-iš a-na a-wa-tim 35) a-ni-a-tim ša Al-pi-lí 36) e-ta-ú-ší-ni i-na e-ra-bi-4-a 37) 5[?] u-4-me-e iš'-tí-a lá ta-ta-/ú 38) *`x x x nim? ak-šu-dam 39) i-na kà-ri-im 40) wa-áš-ba-at ú qá-ta-t[ù]-a 41) i-na qá-ba-lá-al 42) qá-qá-dí-ša ša-ak-na-a 43) šu-ma-me-e e-ší-iš<sub>6</sub> lá ak-šu-dam 44) pu-ru-i-ni-me-e GAL ša-ki-in 45) ma-dí-iš tù-ni-ha-ni 46) a-dí pá-né-ša ta-mu-ru-ni 47) ù li-b[a-am] `a'-na-ku a-dí-ší-im um-ma 48) [ší-it-ma a-na 49) ki-li x* [k]i[?]-a a-na-ku al-mi-in-ší-ma 50) [ší-it-ma ki-e 51) i-KU-BA-im `a'-lá-ak a-wa-tám li-bi-i 52) [ú-kà-al ba-lá-at *x x 53) a-lá-ak KU-BA-am i-pá-tá-ar-ma ú-lá-ak” (K. R. Veenhof (2010). *Kültepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 111.)

¹⁵⁰ age. s. 45.

¹⁵¹ “1) [x x x x x] ra-d[a[?]-x x x x] 2) [x x x] *x x x* a-be-e-tim 3) [na-ší š]ál-ma-ni ú šú-ùh[!]-ru-/um 4) [ša-lim] ší-it-ru-kà ša té-zi-bu 5) [ù ší]-it-ri ša ^dUTU-ba-ni 6) [e-zi-bu Š]u-A-nim a-be-e-tim na-ší 7) [x x q]á-qá-da-tum ma-da-tum 8) [x x e-m]a-ru ma-du-tum 9) [x x x x x] *x x* a-tí-dí-šum” (age. s. 131.)

¹⁵² age. s. 103.

Kt 92/k 229 numaralı belgede Kuliya'nın annesi Kapsiya'dan bahsedilmiştir. Bu metin mektup değil mali anlaşma metni olup, Kt 92/k 210 numaralı belgeyle benzerlik göstermektedir.¹⁵³

2.4.2. Erkek Tüccar Pušu-kēn'in Ailesindeki Kadınlara Ait Mektuplar

Pušu-kēn'in ailesi epey geniş bir ailedir ve bu ailede ki kadın sayısı da fazladır. Lamassī Pušu-kēn'in resmi eşidir. Ahaha ise Lamassī'den olma kızıdır. Waqqurtum isimli bir kızı daha vardır. Oğlu Aššur-mūtappil' in karısının ismi Kunnaniya'dır. Yani Kunnaniya Pušu-kēn'in gelinidir.

Pušu-kēn'in kız Kardeşi'nin adı Tariš-matum'dur. Kız kardeşinin Hattitum adında bir kızı, Hattitum'un da Maganika isimli kızı vardır. Tariš-matum'un oğlunun ismi Enlil-bāni'dir ve karısının ismi ise Ab-šalim'dir. Tariš-matum'un Bēlātum isimli kızı olabilir.

Kadınların aile içindeki bağlantılarını daha net anlamak için Ek-4'e bakılabilir.

2.4.2.1. Resmi Eşi Lamassī

BIN IV, 9 numaralı mektubu yazan kişi kadın Lamassī'dir. Mektup toplamda 30 satırdan oluşmaktadır ve genel olarak ticari konuları ele almaktadır:

“Lamassi şöyle (der), Pūšu-kēn'e söyle:

2-8 Bana şunu yazdın: << Ahu-waqar ve Ia-šar'ın her biri size 5 yün madeni getiriyor. >> Ancak bana hiçbir şey vermediler. Ia-šar (söyledi): << Kendim, onun için bir kumaş yapacağım! >>

8-17 Urāni size 8 kumaş getiriyor. 1/2 yün madeni (parça) ekleyeceğim size Ia-šar ile göndereceğim. Urani'nin size getirdiği şeyler, siz bana yazmadan önce yapıldı! Onların imalatı, orada kaldığınız sürece, haysiyetinizle, bizim ... tatmin olur.

18-23 Çantayı gönderirken içine biraz yün koyun. Küçük olan büyüdü, onurlu bir adam ol, gel ve onu tanrı Aššur'un koynuna yerleştir.

24-30 Kulumāya size 3 kamsu^b bezi (ve) 6 kutānu^b bezi getirdi, Aššur-malik size 1 kalın kumaş (ve) 5 kutānu bezi getirdi, Ia-šar bana 2 şekel gümüş verdi yün (ve) Ahu-waqar bana bir şekel verdi.”¹⁵⁴

¹⁵³ K. R. Veenhof (2010). *Kultepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 141.

¹⁵⁴ “1) a-na Pu-šu-ke-en₆ qí-bi₄-ma 2) um-ma Lá-ma-sí-ma ta-áš-pu-ra=am 3) um-ma a-ta-ma 5 ma-na.TA 4) SÍG.ĜI.A / A-ġu-qar ù 5) I-a-šar / na-áš-ú-ni-ki-<im> 6) mí-ma / lá i-dí-nu-nim 7) um-ma I-a-šar-ma / a-na-ku-ma

Mektubun ilk 18 satırında Lamassī ticari konular hakkında yazmıştır fakat 18- 23. satırlar arasında “*Küçük olan büyüdü, gel ve onu tanrı Aššur’un koynuna yerleştir.*” cümleleri dikkat çekmektedir. Bu durum kızların büyüdüktan sonra tanrılara hizmet etmek için verilerek “*gubabtum*” rahibe olmaları şeklinde yorumlanmıştır.¹⁵⁵ Mektubun devamında yine ticari konulardan bahsedilip mektup sonlandırılmıştır.

CCT 3, 20 numaralı mektubu yazan kişi Lamassī’dir. Mektubun ilk 13 satırında Lamassī, BIV IV, 9 numaralı mektupta olduğu gibi ticari konular hakkında yazmıştır:

“¹⁴⁻²⁵ Lütfen efendim, sinirlenmemelisin çünkü bana sahip olduğun (sorduğun) şeyleri yazılı olarak sana göndermedim. Kız (sen) büyüdüğe, araba için bir çift kalın kumaş yapmak zorunda kaldım. Ayrıca ev personeli ve çocuklar için de bir şeyler yaptım, bu yüzden size eşya göndermeyi başaramadım. Başardığım (yapmak için) her şeyi size başka bir konvoyla göndereceğim. ²⁶⁻³⁵ Albüm-ilī’nin evine gelince, Atāya’nın evinden Ikuppīya duvarlarını duvarlarınıza ördü, ben de itiraz ettim, ama o bana cevap verdi: << Ortak (duvar) infaz edilecek! >> Hiçbir durumda yürütülmemelidir! Sonra kalktı ve gitti. Sen, orada, onunla şöyle konu: << Duvarlarını neden duvarlarıma ördün? Koruyucusu olmayan bir alan adına (birinin yapacağı gibi) davranıyorsunuz! >> ³⁶⁻³⁷ Bana yazdığın somun biraya gelince, elbette bir somun bira yapıldı ve oldukça hazır. ³⁸⁻⁴⁰ Küçük olan çok büyüdü, yolunuza çıkın, gelin ve onu tanrı Aššur’un koynuna koyun ve tanrınızın ayağını tutun!”¹⁵⁶

8) 1 TÚG e-pá-šum 8 TÚG. 𐎶𐎵𐎶 N.B: eppaš-šum ! 9) Ú-ra-ni na-áš-a-ku-um 10) ša ½ ma-na.TA ú-šú-bu-ni 11) KI I-a-šar ú-šé-ba-lá-ku 12) ša Ú-ra-ni na-áš-a-ku-ni 13) pá-ni-ú / lá-ma ta-áš-pu=r anz 14) e-ep-šu-nu 15) a-di a-ma-kam / wa-áš-ba-tí-ni 16) i-na ba-áš-tí-kà 17) nu-x-x-ni / li-iš?-bi₄=ú 18) i-nu-mi / ki-sà-am 19) tù-šé-ba-lá-ni / SÍG.𐎶𐎵𐎶 20) šu-uk-na[m] šú-ḫa-à[a]r-tim 21) ir-tí-bi₄ / ku-ta-bi₄-it-ma 22) a-kam a-na sú-un 23) ^dA-šur / šu-ku-ší 24) 3 TÚG kam-sú-tim 5 TÚG ku-ta-nu 25) Ku-lu-ma-a / ub-lá-ku 26) 1 TÚG kà-ab-tum 5 TÚG ku-ta-ni 27) A-šur-ma-lik ub-lá-ma 28) 2 GÍN KÜ.BABBAR ša SÍH.𐎶𐎵𐎶 I-a-šar 29) i-dí-nam 1 GÍN A-ḫu-qar 30) i-dí-nam” (A. T. Clay (1927). *Letters and Transactions from Cappadocia*. s. 10. [Erişim: 08.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/BIN4.pdf>] (C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 432.)

¹⁵⁵ H. A. Şahin (1999), Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 148.

¹⁵⁶ “14) ú ší-pa-<ra>-tim ub-lu-nim šu-ma be-lí a-ta 15) a-šu-mi TÚG.𐎶𐎵𐎶 ša ta-áš-pu-ra-ni 16) lá ú-šé-bi₄-lá-ku-ni li-ba-kà 17) lá i-lá-mi-in ki-ma šú-ḫa-ar-[tum] 18) i-ir-ta-bi-ú-ni / TÚG iš-té-en₆ ú šé-na 19) kà-ab-tù-tim a-na na-ar-kà-ab=tim 20) e-ta-pá-áš ú a-na ni-ší bé=tim 21) ú a-na šú-ūḫ-ri-im 22) e-pu-uš ú-lá ak-ta-ša-ad-ma 23) TÚG.𐎶𐎵𐎶 I-a uš-té-bi-lá-kum TÚG.𐎶𐎵𐎶 24) ma-lá qá-tí i-kà-šu-du iš-tí 25) wa-ar-ki-ú-tim ú-šé-ba-lá-kum 26) É A-bu-um-DINGIR i-na i-ga-ar-tim 27) ku-a-tim I-ku-pí-a ša É A-ta-a 28) i-ga-ar-tám šu-a-tám iš-ta-kán 29) ú a-na-ku a-ša-al-ma um-ma šu-ut-ma 30) ta-pá-ú-tum-ma ú-ta-pá-šu mi-ma-ma 31) ú-lá ú-ta-pá-šu / it-bé-a-ma 32) i-ta-ša-am a-ta a-ma-kam qí-bi-šu-um 33) um-ma a-ta-ma mi-šu-um i-ga-ar-ta-kà 34) i-na É^{bé-ti}-a / ta-áš-ku-un 35) ki-ma É lá a-ší-ri-im té-pu-uš 36) ú a-šu-mi ba-pí-ri ša ta-áš-pu-ra-ni 37) ba-pí-ru-um wa-dí e-pi-iš ša-ak-lu-ul 38) ú šú-ḫa-ar-tum da-ni-iš 39) ir-tí-bi tí-ib-a-ma a-tal-kam a-na sú-ni A-šur 40) šu-ku-ší ú šé-ep i-lí-kà ša-ba-at” (S. Smith (1925). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part III*. S. 33. [Erişim Tarihi: 08.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/CCT3.pdf>] (C. Michel (2001). *age*, s. 435.)

Mektubun 13. satırından sonra Lamassi kocasına kumaş gönderemediğini çünkü ev halkı için kumaş dokuduğunu yazmıştır. Mektubun ortalarına gelindiğinde ise Lamassī bir duvarın örüldüğünü sonra buna itiraz ettiğini yazarak, mektubun sonunda BIV IV,9 numaralı mektuptaki ifadelerin aynısı yazarak mektubu bitirmiştir.

Lamassī'nin yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: CCT 4, 21b¹⁵⁷, BIN IV, 10¹⁵⁸, BIN VI, 7¹⁵⁹, RA 59, 159¹⁶⁰, BIN VI, 3¹⁶¹, CCT 3, 19b¹⁶², CCT 6, 11a¹⁶³, VS 26, 42¹⁶⁴, TC 3, 35¹⁶⁵, CCT 2, 36a¹⁶⁶, BIN VI, 11¹⁶⁷. Bu mektuplarda mektubu yazan taraf ticari meselelerden bahsetmiştir.

2.4.2.2. Kızı Ahaha

Ahaha Pūšu-kēn'in resmi eşi Lamassī'den olan kızıdır. Annesiyle beraber Asur şehrinde yaşamış ve çok uzun yıllar babasını görmeden büyümüştür. Ailesi istediği için rahibe olmuştur.¹⁶⁸ Ahaha Asur'dan Kaniş'e mektuplar göndermiştir ve bu mektuplardan Ahaha'nın rahibelik dışında ticaretle de uğraştığı sonucu çıkmaktadır. Mektupları genellikle Kaniş'te ikamet eden kardeşleri Aşur-mutabbil, Suea, Buzazu ve İkupaşa'ya göndermiş olup, bu kişilerin Pūšu-kēn'in çocukları olduğu diğer metinler okunduğunda netlik kazanmıştır.¹⁶⁹ Pūšu-kēn'in ölümünden sonra onun bütün mal varlığı ve borçları Ahaha ve kardeşlerine miras olarak kalmıştır. Ancak zamanla işler kötüye doğru gitmeye başladığında Ahaha da bu kötü gidişatı mektupları aracılığıyla kardeşlerine haber vermiştir.¹⁷⁰

¹⁵⁷ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 427.

¹⁵⁸ **age**, s. 431.

¹⁵⁹ **age**, s. 433.

¹⁶⁰ **age**, s. 433.

¹⁶¹ **age**, s. 436.

¹⁶² **age**, s. 437.

¹⁶³ **age**, s. 428.

¹⁶⁴ **age**, s. 434.

¹⁶⁵ **age**, s. 438.

¹⁶⁶ **age**, s. 429.

¹⁶⁷ **age**, s. 430.

¹⁶⁸ **age**, s. 438.

¹⁶⁹ H. A. Şahin (1999), Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 148.

¹⁷⁰ C. Michel (2001). **age**, s. 439.

Prague I 680 numaralı mektup Ahaha'dan kardeşi Puzur-Aššur'a yazmıştır. Mektubun genelinde Ahaha babasının mirasından hak ettiğini düşündüğü payı alamamaktan şikayetçidir.

“Ahaha şöyle (der), Puzur-Aššur'a söyle:

³⁻⁶ Babamızın tüm “sermayesi” harcandı; o zaman neden daha önce fazladan payımı almadım? ⁷⁻¹⁹ Dān-Aššur'dan beklediğim parayı (Asur şehrine) göndermek yerine <ve> Buzāzu'nun emrine verdin. Buzāzu'nun bana karşı kişisel arzularından dolayı bana baskı yapması gereken nesi vardı? Bir erkek kardeş için Buzāzu'nun benimle yaptığı gibi kız kardeşine (bir şey) vermeyi reddetmesi ne anlama geliyor? ¹⁹⁻²⁷ Sana ne yaptım ki beni mahvetmeyi çok istiyorsun? Babamızın Aššur kasabasında bıraktığı krediye göre hangi mallar sizin için, şunu söyledim: “Gidip kendimi orada göstereceğim ve fazladan payımı alacağım”? ²⁷⁻³³ (Kimseye) dönmediğimi çok iyi biliyorsun! Inna-Sîn'e ait malların olduğunu duyuyorum. Onu kardeşlerime teslim etmeyin, burada [...]”¹⁷¹

Ahaha mektupta mirastan payını alabilmek için eyleme geçeceğini de yazmıştır. Mektupta 7- 19. satırlar arasında dikkat çeken konu ise erkek kardeş Buzāzu'nun Ahaha'ya karşı kardeşlik duyguları dışında başka hisler beslediğidir. Mektubun sonuna gelindiğindeyse Ahaha Inna-Sîn isimli bir kişinin mallarının kardeşlerine teslim edilememesini istemiştir. Son cümlelerin devamıysa okunamayacak durumdadır. Ahaha'nın yazmış olduğu ya da ona yazılan

¹⁷¹ “Ön yüz

1) a-na puzur₄-a-szur₃ q₂-bi-ma 2) um-ma a-ha-ha-ma 3) e-mu-uq / a-bi-ni 4) ku-lu-szu i-tag₂-ma-ar 5) mi₃-szu-um i-pa₂-ni-im-ma 6) it-ra-ti₂-a la₂ al-qe₂ 7) a-na _ku₃-babbar_-ap /dan-a- szur₃ 8) sza at, u₃-lu-ni /ki-ma 9) a-na a-lim {ki} sze₂-bu-lim 10) ta-szi₂-szu- <ma> / a-qa₂-ti₂ bu-za-zu 11) ta # -asz₂-ta-kan₂-szu bu-za-zu 12) [mi₃] -nam is, e₂-ri-a 13) [i] -szu-ma a-ka₃-ar-szi -szu 14) [ik] -bu # -sa₃-ni a-u₂-um 15) [a] -hu # -um sza a-na

ters

1) [a]-ha-ti₂-szu / i-zi-du-ma 2) i-du-nu-ma ia-ti₂ 3) bu-za-zu i-zi-dam-ma 4) i-da-nam mi₃-na-am 5) e-pu-usz-ka₃-ma ha-lu-qam₂ 6) ra-bi-a-am / tu₃-ha-la₂-qa₂-ni 7) ai -tam₂ ba-ab-tam₂ 8) sza i-na a-lim {ki} a-szur₃ 9) a-bu-ni e-zi-bu 10) um-ma a-na-ku-ma la₂-lik 11) la₂-zi-iz-ma it-ra-ti₂-a 12) la₂-al-qe₂ / ti₂-de₈-e / a-ta-ma 13) a-szar pa₂-na-im / la₂-szu 14) asz # -ta-na-me-ma 15) sza i-na-su₂-en₆

kenar

1) lu-qu₂-tam₂ / qa₂-at-ka₃ u₂-ka₃ # - [al] 2) a-na a-he -ea / la₂ tu₃-szar a-na # - [kam] 3) qa₂-at-ka₃ li-x - [...]” (P359276'nin Arşiv Görünümü [Erişim Tarihi: 10.03.2021, https://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P359276] (C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 441.)

diğer mektuplar şunlardır: CCT 5, 8a¹⁷², BIN VI, 59¹⁷³, TC 2, 46¹⁷⁴, CCT 4, 31d¹⁷⁵, CCT 2, 32a, TC 1, 21¹⁷⁶.

2.4.2.3. Kızı Waqqurtum

Waqqurtum Pūšu-kēn'in kızı olup çoğu zaman Ahaha ile aynı kişi olduğu düşünülmüştür. Ancak Waqqurtum sürekli Asur da ikamet etmiyordu, bazen Asur dışına seyahatler gerçekleştiriyordu. Asur da yaşadığı dönemlerde ise babası Pūšu-kēn ve erkek kardeşlerinin Anadolu da sattığı kumaşları dokuyordu.¹⁷⁷

BIN IV, 96 numaralı mektup Waqqurtum'dan erkek kardeşi Buzāzu'ya yazmıştır ve 22 satırdan oluşmaktadır:

“Waqqurtum şöyle (der), Buzāzu'ya söyle:

3-6 Asānum'daki mühürümle 4 bez verdim ve (onları) adama taşıttım. 7-22 Sen benim kardeşim ve öğretmenimsin. Beni kıskanmamalısın ve beni mahvedeceksin! Ne kadar (miktar) kâriniz olursa olsun, beni boş bir evde bıraktığını biliyorsunuz! Sen benim kardeşimsin, kumaşları para karşılığında sat, sonra parayı mühürle ve bana gönder. Tanrıları ve ruhları hayırlı kılacak şekilde davran ki ben mahvolmayayım!”¹⁷⁸

Mektupta Waqqurtum kardeşine sitem dolu sözler yazmış, maddi olarak zor durumda olduğunu bildirmiş ve dokuduğu kumaşların satılıp parasının kendisine gönderilmesini istemiştir. Waqqurtum'un yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: CCT 3, 41 b¹⁷⁹, ATHE 44¹⁸⁰.

¹⁷² C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 439.

¹⁷³ *age*, s. 440.

¹⁷⁴ *age*, s. 442.

¹⁷⁵ H. A. Şahin (2000), Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(31), 234.

¹⁷⁶ *agm*, s. 235.

¹⁷⁷ C. Michel (2001). *age*, s. 443.

¹⁷⁸ “1) a-na Bu-za-zu 2) qí-bi-ma um-ma 3) Wa-qur-tum-ma 4) TÚG.ĦI.A =ku-nu-ki-a 4) a-na A-sà-nim / 5) a-dí-in / a-na a-wi-lim 6) ú-šé-bi-il₅-ma 7) a-ĥi a-ta / be-lí a-ta 8) e-ni-kà / lá ta-na-ší-ma 9) lá tù-ĥa-lá-qá-ni 10) ki ma-ší 11) lu ki-iš-da-tù-kà 12) tí-de₈-e / a-ta-ma 13) ki-ma i-na É^{tim} 14) e-ri-im / e-zi-bi₄-ni 15) a-ĥi a-ta / TÚG.ĦI.A 16) a-na KÙ.BABBAR / ta-er-ma 17) KÙ.BABBAR ku-nu-uk-ma 18) [š]é-bi₄-lam ki-ma 19) DINGIR ù e-té-me 20) ta-ga-mi-lu-ma 21) lá a-ĥa-li-qú 22) e-pu-uš” (A.T. Clay (1927). *Letters and Transactions from Cappadocia*. s. 105. [Erişim: 11.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/BIN4.pdf>] (C. Michel (2001). *age*, s. 443.)

¹⁷⁹ *age*, s. 443.

¹⁸⁰ *age*, s. 445.

2.4.2.4. Tarīš-mātum ve Bēlātum

Tarīš-mātum Pūšu-kēn'in kız kardeşidir. Tarīš-mātum kocası öldükten sonra Asur'daki evinin tamir işleri için en büyük çocuğu Enlil-bāni'den yardım istemiştir. Birkaç tane daha çocuğu olduğu düşünülmektedir. Bēlātum ise Tarīš-mātum'un kızı olabilir.¹⁸¹

CCT 4, 15c numaralı mektup Tarīš-mātum ve Bēlātum'dan Pūšu-kēn'e yazılmıştır. Mektuptaki genel duruma göre kadınlar Tarīš-mātum ve Bēlātum hallerinden memnun değildir.

“Tarīš-mātum ve Bēlātum şöyle (der), Pūšu-kēn'e söyle:

5-12 Oğullarımızın sahip olduğumuz her gümüş madenini yuttuğunu biliyor musunuz? Siz bizim babamız ve öğretmenimizsiniz. Hizmetçilere karşı (hepsi aynı şekilde) çok zalim olmayın! 12-22 Kalay ve kumaş, onlar müzakere edilene kadar evinde kalacak, sonra sen onları sat ve bana parayı gönder. Mektuplarımız senin yanında olmalı!”¹⁸²

Mektuptan anlaşıldığı üzere Pūšu-kēn'nin de emrindeki hizmetçilere kötü davrandığı açıktır.

Tarīš-mātum ve Bēlātum'un yazmış olduğu ya da onlara yazılan diğer mektuplar şunlardır: AAA 1/3, 1¹⁸³, ArOr 47, 42, TC 1, 46, KTS 1, 24, RA 59, 165, KTS 1, 25a, TC 2, 21¹⁸⁴.

2.4.2.5. Hattītum

Tarīš-mātum'un kızıdır. Enlil-bāni ise erkek kardeşidir. Kocası Aššur-rabidir ve Kaniš'te birlikte ikamet etmektedirler. Kocasının Anadolu'ya yaptığı seyahatlere zaman zaman Hattītum da gitmiştir.

CCT 3, 31 numaralı mektup Šupiahšušar ve Hattītum'dan Šū-Labān ve Ayā isimli kişilere yazılmıştır. Mektup toplamda 39 satırdır. Mektubun dört ve on altıncı satırları arasında ticari konular hakkında birbirlerine bilgiler vermişlerdir:

¹⁸¹ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 447.

¹⁸² “1) a-na Pu-šu-ke-en₆ 2) qí-bi-ma um-ma 3) Ta-ri-iš-ma-tum (Ras.) 4) Û Bé-lá-tum-ma 5) lá tí-deg-e ki-ma 6) KÛ.BABBAR 1 ma-na.TA 7) i-šu qá-dí-ni 8) šú-ḫa-ru-ni 9) ḫa-al-tù*-ni 10) a-bu-ni be-el-ni 11) a-ta a-na šú-ḫa-ri 12) lá ta-ša-lá-at 13) AN.NA ù TÛG*^{ba-tù} 14) a-dí a-na KÛ.BABBAR 15) i-tù-ru-ni i-na 16) É^{tí}-kà*-ma li-ib=ší-ma 17) a-na KÛ.BABBAR 18) ta-er-ma KÛ.BABBAR 19) šé-bi-lam 20) [n] a-áš-pè-ra-tù-ni 21) a-šar ku-a-tí 22) li-ib-ší-a” (S. Smith (1927). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part IV.* s.40. [Erişim Tarihi: 14.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/CCT4.pdf>] (C. Michel (2001). *age.* s. 453.)

¹⁸³ *age.* s. 447.

¹⁸⁴ *age.* s. 449- 453.

“¹⁻³ Šupiahšušar ve Hattītum’a şöyle (der), Šū-Labān ve Ayā’ya söyle: ¹⁶⁻²¹ Oraya getirdiğim parayı, hanımefendi kendine alacak, gümüş madeni, bir tudittum iğnesi yapacak (sonra) geri kalanını ödeyecek. ²²⁻²⁸ Altın, Šū-Kūbum bana hiçbir şey vermedi, kendi kocam Ennam-Anum, “Sana gümüş madeni vereceğim!” dediğinde bana hiçbir şey vermedi! ²⁸⁻³⁹ Alāhum bana 1 ölçek gümüş, bir tarak ve yağ dolu 2 şişe getirdi, flakonların içine konduğunu bilmiyordu (...), evimizde kayboldu. Hannān-Nārum’un oğlu sana bir başlık getirdi. Bizimki Ennum-ilī sana bir palto getirdi. Gümüş bir şişe, 2 tudittum iğnesi, küpeler, [...], bir mukus mücevher, bana kalan her şeyi gönder.”¹⁸⁵

Mektubun 16. satırından sonra da ticari konular yer almıştır. Mektubun son kısmındaysa “başlık” ifadesi dikkat çekmektedir. “Başlık” kelimesiyle anlatılmak istenen, geçmişte ve halen günümüzde Anadolu’da devam etmekte olan “başlık parası” geleneği olup olmadığıyla ilgili net bir şey söylemek oldukça zordur. Çünkü mektubun iki muhatabı da erkektir fakat mektubun devam eden satırlarında mücevher ve küpelerden bahsedilmiştir.

Hattītum’un yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: HUCA 40, 70a, BIN VI, 126, BIN IV, 55, TC 3, 116, BIN VI, 93¹⁸⁶.

2.4.2.6. Maganika

Maganika, Hattītum ve Aššur-rabi’nin kızıdır. Ailenin şehirde olmadığı zamanlarda, Maganika evi koruyup gözetmek için evde kalmıştır.¹⁸⁷

BIN VI, 20 numaralı mektup Aššur-rabi’den Maganika’ya yazılmıştır. Mektup ticari meseleleri konu almaktadır. Lakin satır aralarında yazılanlar bize baba kız ilişkisi hakkında

¹⁸⁵ “(13) a-na Šu-pi-a-aḫ-šu-šar 14) ù Ḫa-ti-tim qí-bi₄-ma um-ma 15) Šu¹⁷ -Lá-ba-[an ù] A-sà-a-ma 16) ú-šé-ba-lam KÙ.BABBAR 17) a-ma-kam ša ub-lá-ni 18) a-wi-il₅-tum ta-ta-ba=al-ma 19) Ša 1/3 ma-na KÙ.BABBAR 20) tù-dí-tám té-pu-ša-am 21) ri-iḫ-tám ta-ta-ba-al 22) KÙ.KÍ mī-ma Šu-Ku-bu-um 23) lá i-dí-nam GÉME^{tū-um} 24) i-a-tù-ma / En-na-ma-num 25) mī-ma lá i-dí-nam 26) um-ma šu-ut-ma 2/3 ma-na KÙ.BABBAR 27) i-na wa-ar-ki-tí-a 28) a-da-na-ki-im 1 ½ GÍN KÙ.BABBAR 29) A-lá-ḫu-um ub-lam 1 mu-uš-tum 30) 2 ší-kà-tim Í.GIŠ ma-al-a=ší-na-ma 31) ší-kà-tám šu-ma na ar =KÙ.GI 32) i-qé-er-bi₄-im ša-ak-nu 33) lá i-de₈ i-be-tí-ni 34) iḫ-tí-li-iq / Pá-ar-ší-ak² 35) DUMU Ḫa-na-na-ri-im ub-lá-ki-<im> 36) na-aḫ-lá-áp-tám En-líl-i-lí / ni-a-ú-[um] 37) ub-lá-ki-im ší-kà-tám ša [KÙ].BABBAR a-tù-dí-ti[m] 38) i-a-ú²-tim / [x x x] x-ma-tám 39) mu²-ša²-am² mī-ma ší-mu-x šé-bi₄-lim” (S. Smith (1925). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part III*. s. 51. [Erişim Tarihi: 14. 03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfsrc/CCT3.pdf>] (C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 456.)

¹⁸⁶ age. s. 454- 457.

¹⁸⁷ age, s. 458.

bilgi vermesinden dolayı güzel bir örnektir. Mektupta Aššur-rabi'nin Anadolu'nun hangi şehrinde olduğu açıkça yazılmamıştır.

“Aššur-rabi şöyle (der), Maganika'ya söyle:

“Niçin bana böyle yazdın: ‘Mühürlü odayı açacağım ve biranın (mayalı bira) ekmeğini satacağım.’ Evin zemin katı ve üst katı benim mührümle mühürlü değil mi? Rica “ediyorum, ben gelinceye kadar, evin üzerindeki hiçbir mührü açma ve dikkat et ki, mühürlerim el değmemiş kalsın. Emiqtum-kadını (bakıcı, hasta bakıcı?) benim yanımdan kaçtı. Bugüne kadar gelmeye de geciktim. Senden rica ediyorum, şimdiye kadar dikkatle gözettiğin gibi (evi), dikkatle gözetmeye devam et, benim şahsımı/bizzat görünceye kadar. Birçok kere sana kalay yolladığım halde, sana onu teslim etmemişler, bunun için sana hiçbir şey yollamıyorum. Bunlardan (kalayı) sana İkunum'un hizmetkarı ile yollacağım. Neden evde bir yabancının (erkek) oturmasına izin veriyorsun? Sen ki başka bir erkekle yaşamak için (evden) gittin. Eğer benim kızımın, evi dikkatle gözetle, on gün içinde biz geliyoruz. Senin haberlerin, bütün öğrenmiş oldukların hakkında haberlerin, bana Kenna-Aššur vasıtasıyla gelsin. Hediyeyi mühürle ve bir çift ayakkabı toklarını da ve onları bana Kenna-Aššur'la yolla.”¹⁸⁸

Mektuptan anlaşıldığı üzere Maganika erkeklerle arkadaşlık eden, başka erkeğin evine giden, erkeklere düşkün, bekar genç bir kadındır. Üstelik babasının evine de göz kulak olamamış ve sorumsuzca davranmıştır. Babası Aššur-rabi ise bu duruma kızmamakta sadece neden bu şekilde davrandığını kızına sormaktadır. Baba için ofis olarak kullandığı evi ve mallarının çalınmaması kızının ahlakından daha önemlidir.¹⁸⁹

¹⁸⁸ “1) um-ma A-šūr-GAL-ma a-na 2) Ma-kā-ni-kā qí-bi-ma 3) mī-šu / ša ta-āš-pu-ri-ni 4) um-ma a-tí-i-ma / ma-ak-na-kam 5) a-pá-té-ma ba-pi-ra-am a-na 6) ší-mi-im a-da-an be-tum 7) ša-áp-li-um ú¹ e-li-ú¹-um 8) lá i-na ku-nu-ki-a kà-ni-ik 9) a-pu-tum a-dí / a-lá-kā-ni 10) be-tám mī-ma ku-nu-ki-a 11) lá ta-pá-té-i¹ / ku-nu-ki-a 12) ša-ší-ri / e-mi-iq-tum 13) ta-bu-tá-ni-ma 14) a-dí u₄-mī-im a-nim sà-aḥ-ra=ku 15) a-pu-tum ki-ma-ma ša-šú-ra-tí=ni 16) lu ša-šú-ra-ti / a-dí 17) e-né-e-a / ta-me-ri-ni ki-ma lá 18) a-dí ma-lá ú šé-ni-šu AN.NA 19) ú-šé-bi₄-lá-ki-ni-ma i-dí-nu-ni-ki=ni 20) a-ší-a-tí mī-ma lá ú-šé-lá-ki=im 21) iš-tí Wa-ar-dí-im DUMU I-ku-nim 22) ú-šé-ba-lá-ki-im mī-šu / ša ú-ša-bi₄ 23) i-na be-tim tū-šé-ší-bi₄-ni 24) ú a-na mu-tim ta-li-ki-ni 25) šu-ma me-er-i-ti / a-tí-i 26) be-tám ša-ší-ri / a-dí u₄-me 27) ni-ta-lá-kam mī-ma ša ta-ša-me-i-[ni] 28) iš-tí Ke-na-A-šur 29) té-er-tí-ki li-li-ki-im 30) qí-iš-tám ú ša-ḥi-re-en¹⁷ 31) ku-nu-ki-ma iš-tí Ke-na-A-šur 32) šé-bi₄-li-im” (F. J. Stephens (1944). Old Assyrian Letters and Business Documents. s. 17. [Erişim Tarihi: 15.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfsrc/BIN6.pdf>] (A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 101.)

¹⁸⁹ age. s. 102.

3.2.7. Ab-šalim

Ab-šalim Enlil-bāni ile evlenmiştir ve Kaniš şehrinde Šikri-elka isimli bir hizmetçinin bulunduğu evi çekip çevirmektedir.¹⁹⁰

BIN VI, 6 numaralı mektubu yazan Ab-šalim'in kayınpederi Aššur-rabi'dir ve Kaniš'e yazılmıştır.

“Aššur-rabi şöyle (der), Ab-šalim'e söyle:

3-17 Ben iyiyim, hiçbir şey için endişelenmenize gerek yok. Šū-Kubum ve Kuzīya'nın oğlu Hanunu size 3 bakı madeni getiriyor. Orada sana talimat vermedim (vermedim). 5 torba bira ekmeği yapın. Kâtip Aššur-Šamsī'ye ½ shekel öde. Birkaç altın yüzük getirin. Geceleri evi yakından izleyin.”¹⁹¹

Kayınpeder mektupta kendi durumu hakkında bilgi vermiş, alacak verecek meselelerinden bahsetmiş ve son olarak eve göz kulak olunmasını istemiştir. Ab-šalim'in yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: KTS 1, 2a¹⁹², BIN IV, 68, HUCA 40, 59-60¹⁹³, CCT 4, 13b, BIN VI, 5, TTC 19, CCT 3, 14¹⁹⁴.

3.2.8. Kunnanīya

Kunnanīya Pūšu-kēn'in gelinidir. Pūšu-kēn'in oğlu Aššur-mūtappil ile evlenmiş ve Kaniš şehrinde kocasıyla birlikte ikamet etmektedir. Kocası Asur'a veya Anadolu'ya gitmek zorunda kaldığında eve ve domuz çiftliğine göz kulak olur. Fakat zaman zaman Kunnanīya da Kaniš'te bulunmaz. Kocası öldüğünde her anlamda güçlü olan kayınpederi Pūšu-kēn'le başa çıkmaya çalışır. Kocasının ticari işlerini yürütmek için Asur'a gittiği zamanlarda Kaniš'teki evini göz kulak olmaları için ablası Azu-(w)elka ve erkek kardeşi Šēšur'a bırakır. Šēšur'un karısı ise Adu'e'dir.¹⁹⁵

¹⁹⁰ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 459.

¹⁹¹ “1) um-ma A-šur-GAL-ma 2) a-na Áb-ša-lim 3) qí-bi-ma šál-ma-ni 4) mi-ma lá ta-ra-ší 5) 3 ma-na URUDU Šu-Ku-bu-um 6) ù Ĥa-nu-nu DUMU Ku-ši-a 7) na-áš-ú-ni-ki-im 8) a-ma-kam / lá ú-na-ĥi-i[d] =ki 9) 5 na-ru-uq 10) ba-pí-ra-am 11) ep-ši ½ GÍN [KÚ.BABBAR] 12) a-na A-šur-^dUTU^[šil] 13) DUB.SAR šu-uq-li 14) a-ni-qí ša KÚ.KI 15) še-ši-e-em 16) i-mu-ši-im 17) bé-tám ša-ši-ri” (age. s. 459.)

¹⁹² age. s. 462.

¹⁹³ age. s. 462- 463.

¹⁹⁴ age. s. 460- 461.

¹⁹⁵ age. s. 493.

AKT 1, 14 numaralı mektup Kunnanīya'dan kardeşi Šēšur ve karısı ise Aduē'ye yazılmıştır ve toplamda 36 satırdan oluşmaktadır.

“(1-2) Kunania şöyle (der), Šēšur ve Aduē'ye söyle (3) Rica ederim, Allah aşkına (4-6) sana ne yaptım ne zaman seni kardeşime değiştim! (6-8) Bak, işte senin hulukannum'unu gizlice sana gönderdim. (8-9) Niçin onu kardeşime gösterdin? (10-11) Niçin nazarında beni utandırıyorusun? (11-12) Sana ne yaptım? (12-14) Tanrı bilsin ve ölü ruhları bilsinler. (14-15) Aduē'ye söyle: (15-18) Kim sana kardeş[im] Šezur'un önünde durmanı (ona muhâtap olmanı) emretti? (18-20) İşte evin kirası, onu Aššur-muttabbil'in çocuklarının yerine Pūšu-kīn aldı. (21) Böylesi iyi midir? (21-24) Evin kirâsını ben alacağım yerde, bak Pūšu-kīn aldı. (24-26) Aduē'ye söyle: İşte kızını getiriyorlar, orada onu sev! (27-29) Šezur'a söyle: İşte kızını getiriyorlar, orada onu sev! (30-31) hulukannum'un fiatını kardeşimden isteme! (32-34) Aduē'ye söyle: İşte ev ve eşya. (34-36) Orada hiçbir şey yok(sa) kabahat sanâ âittir.”¹⁹⁶

Konunun başın da bahsettiğimiz Kunnanīya ve kayınpederi arasında geçen çekişmeli durum ev kirası üzerinden mektupta açıkça görülmektedir.

BIN VI, 84 numaralı mektupta ise kocası Kunnanīya'ya “Domuzlar beslenmiyorsa sat, şişman iseler bulunsunlar.” yazmıştır.¹⁹⁷ Kunnanīya'nın yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: BIN VI, 1¹⁹⁸, BIN VI, 17¹⁹⁹, KTH 5²⁰⁰, KTH 6, KTS 2, 31, CTMMA 1, 78, HUCA 40, 69, CCT 4, 21a²⁰¹, TTC 26²⁰².

¹⁹⁶ “(1) a-na Šē-zu-ur qí-bi₄-ma (2) um-ma Ku-na-ni-a-ma (3) a-ḫi a-ta i-li a-ta (4) mi-na-am e-pu-uš-kà (5) ma-tí-ma a-na a-ḫi-i-a (6) ú-na-ki-ir-kà a-ma (7) ḫu-lu-kà-ni-kà i-na pu-zu-ri-im (8) ú-šé-bi₄-lá-ku-um mi-šu-um (9) a-ta a-na a-ḫi-i-a tū-kà-li-im (10) mi-šu-um i-na e-ni-šu (11) tū-ba-a-ša-ni mi-na-am (12) e-pu-uš-kà i-lu-um (13) lu i-dí-e ú e-ta-mu (14) lu i-dí-ú a-na A-du-ē^m (K. 15) qí-bi₄-ma ma-num (16) iq-bi₄-a-ki-im-ma (Ay. 17) a-pá-ni Šē-zu-ur aḫi-[a] (18) ta-zi-zi a-ma ig-ri (19) É^{tim} Ki-ma DUMÚ A-šur-mu-ta-bi₄-il₅ (20) Pu-šu-ki-in il₅-qí (21) ki-a-am da-mi-iq ki-ma (22) a-na-ku ig-ri bi₄-tim (23) lá-qá-im a-ni Pu-šu-ki-in (24) il₅-té-qí a-na A-du-e (25) qí-bi₄-ma a-ma me-er-at-ki (26) i-ra-dí-ú-nim ra-mi-i-ši (27) a-na Šē-zu-ir qí-bi₄-ma (28) a-ma me-er-at-kà i-ra-dí-ú-nim! (29) a-ma-kam ra-a-am-ši (30) ši-im ḫi-lu-kà-ni-im (K. 31) a-ḫi lá té-ri-iš (32) a-na A-du-e qí-bi₄-ma (33) a-ma É^{tim} (Sk. 34) ú ú-tù-ip-tum a-ma-kam (35) mi-ma lá-šu-ma ku-a-um (36) ar-nu-um” (E. Bilgiç & S. Bayram (1990). *Ankara Kültepe Tabletleri (Ankaraner Kültepe- Tafeln) I. Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 32.)*

¹⁹⁷ C. Michel (1997). Les Malheurs De Kunnanīya, Femme De Marchand, *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 3(1), 247.

¹⁹⁸ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 493.

¹⁹⁹ C. Michel (1997). *agm*, s. 250.

²⁰⁰ *agm*, s. 253.

²⁰¹ C. Michel (2001). *age*. s. 494- 496.

²⁰² *age*. s. 498.

2.4.2.9. Pūšu-kēn'in İrtibatta Olduğu Aileden Olmayan Kadınlar

Lamāša'nın Pūšu-kēn ailesiyle kan bağının olduğuna işaret eden bir belge yoktur. Fakat Pūšu-kēn'e sıklıkla mektup yazar. Pūšu-kēn'in oğlu Buzāzu da Lamāša'ya birkaç tane mektup göndermiştir. Lamāša'nın mektuplarından zaman zaman seyahat ettiği anlaşılmaktadır. CCT 3, 48b numaralı mektup Buzāzu'dan Lamāša'ya yazılmıştır. Bu mektupta Buzāzu tableti yazdığı gün kışın sona erdiğini ve bulunduğu şehirden on gün içerisinde ayrılacağını yazmıştır.²⁰³

Lamāša'nın yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: CCT 4, 36b+37a, TC 3, 97, TC 3, 98²⁰⁴.

Musā isimli kadın, Lamāša'nın Pūšu-kēn'den bile önce haber aldığı ayrıcalıklı kişidir. Ancak Musā Pūšu-kēn'le de yakındır ve bundan dolayı Kaniš'te ikamet etmektedir. BIN IV, 90 numaralı mektup Lamāša 'dan Musā ve Pūšu-kēn'e yazılmış olup hem ticari konuları hem de Pūšu-kēn'in evinin taşınmasıyla ilgili konuları içermektedir.²⁰⁵

Musā'nın yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: CCT 4, 20a, BIN VI, 14²⁰⁶.

Šūbultum, Pūšu-kēn'in karısı Lamassī'nin tanıdığı bir kadındır ve Asur şehrinde ikamet etmektedir. Anadolu'ya kumaş gönderip karşılığında Pūšu-kēn'den para almaktadır. Bu kadının Pūšu-kēn'le ne gibi bir bağı olduğu bilinmemektedir. Pūšu-kēn'e yazdığı mektuplardan ilki BIN IV, 85 numaralı mektup olup ticari meseleler hakkında yazmıştır. Diğer mektup ise TC 3, 27 numaralı mektup olup, yine ticari ve hizmetçilerle ilgili meseleler hakkında yazmıştır.²⁰⁷

Lamassātum isimli kadın Pūšu-kēn'le para alışverişinde bulunur ve Pūšu-kēn'le mektuplaşmaları devam ettiği için de Asur da yaşar. Mektuplarından anlaşıldığına göre Kaniš şehrinde yazışma metinlerinin bulunduğu bir evi vardır. Kaniš şehrinde birkaç sene yaşamasından sonra orada bir tüccarla evlenir. Pūšu-kēn dışında Šāt-Ea isimli bir tüccarla da ticaret yapmıştır.²⁰⁸

²⁰³C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 483.

²⁰⁴age. s. 484- 485.

²⁰⁵age. s. 486.

²⁰⁶age. s. 488.

²⁰⁷age. s. 486- 489.

²⁰⁸age. s. 502.

Lamassātum'un yazmış olduğu ya da ona yazılan mektuplar şunlardır: CCT 4, 40b, KUG 39²⁰⁹.

2.4.3. İmdilum Ailesi'nin Kadınlarına Ait Mektuplar

2.4.3.1 Tarām-kūbi ve Šimat-Aššur

Tarām-Kūbi Innāya'nın karısıdır. Küçük çocuklarıyla birlikte Asur da yalnız bırakılmıştır. Bu çiftin beş tane oğlu vardır. Tarām-Kūbi Kaniš'e kumaş ihraç etmiş ve kocasından ayrı olarak kendi işini kurmuştur. Birçok kadın gibi Tarām-Kūbi de dindar bir kadındır ve sık sık kocasıyla kardeşine onların iyi birer insan olmaları için dini öğütlerde bulunur.²¹⁰

Šimat-Aššur ise İmdilum'un karısıdır ve mektuplarda adı Tarām-Kūbi kadar sık geçmez. Šimat-Aššur'un kocası uzun vakit Kaniš de yaşamış sonra Šimat-Aššur'un yaşadığı şehre dönmüştür. Bu çiftin Amur-ilī ve Puzur-Ištar adında iki oğlu, Ištar-bāsti adında da bir kızı vardır.²¹¹

CCT 3, 23 b numaralı mektup Tarām-Kūbi'den kocası İnāya'ya yazılmıştır.

*“1-6) İnāya'ya söyle, Tarām-Kūbi şöyle söyler: Sen, gerçekten her zaman bana malları gönderdin, (fakat) burada(n) kalın kumaşları sana gönderemedim.”*²¹²

Mektupta Tarām-Kūbi kocasına, kumaşları gönderemediği konusunda dert yanmaktadır.

CCT 3, 24 numaralı mektup kadın Tarām-Kūbi'den kocası Innāya'ya yazılmıştır. Mektupta genel olarak Tarām-Kūbi kocasına mevcut durumlarıyla ilgili bilgi vermiştir.

“Tarām-Kūbi şöyle (der), Innāya'ya söyle:

“³⁻³⁷ Bana şöyle yazdın: ‘(Oradaki) bilezikleri ve yüzükleri tut. Geçimini sağlamak için kullan.’ İli-bāni'yle bana ½ mina altın gönderdiğin doğru ama hangi bileziklerden bahsediyorsun? Yola çıktığında bana tek bir şekel gümüş bile bırakmadın! Evi boşalttın ve

²⁰⁹C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 503.

²¹⁰ age. s. 464.

²¹¹ age. s. 465.

²¹² “1) a-na 1-na-a qí-b[i-ma] 2) um-ma Ta-ra-am-Ku-b[i₄]-ma 3) še-bu-lá-tim / ki-a-ma 4) tù-uš-té-né-ba-lam 5) a-na-kam / TÚG.HI.A ša i-kā-bu=tù 6) lá uš-té-né-ba-lá-ku-um...” (E. Öz (2008), Kültepe Tabletleri Işığında, M.Ö II. Binde, Kadının İş Hayatındaki Yeri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), (2008/2), 52.)

(herşeyi) götürdün! Sen gittikten sonra Şehir'de (Asur'da) büyük bir kıtlık oldu (ve) sen bana tek litre bile arpa bırakmadın! (...) Bana bahsettiğin bu şikâyetler nedir? Geçinebilmemiz için hiçbir şey yok ve (tabii ki) şikâyet ediyoruz! Elimdeki herşeyi topladım ve sana gönderdim. Bugün boş bir evde yaşıyorum. Artık mevsimi geldi, kumaşlarımın karşılığında bana elindeki gümüşten göndermeye özen göster ki ben de yaklaşık 10 şimdu kadar (yaklaşık 300 litre) arpa alabileyim.²¹³ “38-48 Aldığı Kura oğlu Asur-imittî'nin tanıklarının (liste) tabletiyle ilgili” “olarak, evde çok fazla sorun çıkardı ve hizmetçileri rehin olarak aldı, ardından temsilcileriniz konuyu düzenledi. Sonunda gümüşün 2 / 3'ünü ödemek zorunda kaldım, böylece siz gelene kadar herhangi bir anlaşmazlık çıkarmaz. Vardığınızda, bunu tartışacaksınız. Neden bana iftira ve kızgın (mektup göndermeyi) dinlemeyi bırakmıyorsun?”²¹⁴

Mektubun ilk satırlarında erkek Innāya'ya karısına bileziklerini ve yüzüklerini elinde tutup, bunları geçimini sağlamak için kullanmasını söylemiş olmalıdır ki Tarām-Kūbi bu satırları tekrar etmektedir. Devam eden satırlarda kadın Tarām-Kūbi kocasına, onun evdeki her şeyi götürmesinden sonra Asur şehrinde büyük bir kıtlık yaşandığını yazmıştır. Ayrıca erkek Innāya karısının geçimini sağlayabilmesi için karısına hiç arpa bırakmamış bu durumda eşini sıkıntıya sokmuştur. Mektubun devamında ise Tarām-Kūbi geçimini sağlayabilmesi için elinde hiçbir şeyin olmadığını açıkça yazmıştır.

Ticaretle uğraşan kadınlar kocalarına gönderdikleri kumaşların karşılığında gümüş alırlar, bu gümüşle de ev halkının karnını doyurmak için tahıl alırlardı.²¹⁵ Tarām-Kūbi'de bunu yapmak için kocasından gümüş istemiştir. Mektubun 38-48. satırları arasında Innāya'nın borcu

²¹³ “1) a-na I-na-a qí-bi-m[a] 2) um-ma Ta-ra-am-Ku-bi-ma 3) ta-áš-pu-ra-am um-ma a-ta-ma 4) ša-wi-ru-ú / ù a-nu-qú-u 5) ša i-ba-ší-ú-ni / ša-ší-ri 6) a-na a-kà-li-ki / li-ib-ší-ú 7) ke-na¹-tim-ma / ½ ma-na KÜ.GI 8) DINGIR-ba-bi / tù-šé-bi-lam 9) a-i-ú-tim [š]a-wi-ri 10) ša té-zi-ba-ni i-nu-mi 11) tù-úš-ú KÜ.BABBAR 1 GÍN 12) ú-lá té-zi-ba-am / É^{tam} 13) tù-lá-qí-it-[ma] / tù-šé-ší 14) iš-t[ù] t[ù]-úš-ú-ni 15) da-nu-tum [bu-bu]-tum 16) i-n[a] a-lim^{ki} / “ù-lá še-am 17) 1 SİLA / té-zi-ba-am / še-am 18) a-n[a] ú-kúl-tí-ni / áš-ta-na-am 19) ù tap-ḫi¹-ra-am ša šu-ri-NAM 20) i-na it-[... 21) a-dí-in-ma [lu]-ú 22) qá-tí-<a> / ag-da-ma-ar 23) ù a-na É a-lim^{ki} / a-na [še-im x] 24) BANEŠ / <ša> A-da-da i-šu-ú¹-ma áš-t[a]=qá-al 25) mi-num / ri-ib-šu 26) ša ta-áš-ta-na-pá-ra-ni 27) a-na a-kà-li-ni-i 28) lá-šu / né-nu / ri-ib-ší 29) né-ta-na-pá-áš ša i-qá-tí-a 30) ib-ší-ú / ú-lá-qí-it-ma 31) uš-té-bi⁴-lá-kum / u⁴-ma-am 32) i-bé-tim / e-ri-im / wa-áš-ba-ku 33) ša-tum / ša-na-at 34) i-ḫi-id-ma / me-eḫ-ra-at 35) [TÚG] šú-ba-tí-a / KÜ.BABBAR / i-na 36) [ša] i-qá-tí-kà-ma / i-ba-ší-ú 37) šé-bi⁴-lam-ma / še-am 10 BANEŠ 38) lá-áš-am / a-šu-mi / ṭup-pí-im 39) ša A-šur-i-mi-tí DUMU Ku-ra 40) ša ší-bi⁴ / ša il⁵-qé-ú 41) É^{tam} / ú-ša-aḫ-dí-ir-ma 42) a-ma-tim / ú-kà-tí-ma 43) ša-zu-úz-ta-kà / a-wa-tám 44) ig-mu-ru-ma 45) 2/3 ma-na KÜ.BABBAR áš-ta-qal / a-dí ta-lá-kà=ni 46) lá¹ i-ra-ga-am / i-na a-lá-ki-kà 47) ta-ta-ú-wa / mi-šu-um / ta-ki-li NB: onun yerine ta-ta-wa-a ? 48) ta-áš¹-ta-na¹-me-ma ḫi-im-tá-tim t[a-á]š-[ta-na-pá-ra-am]” (S. Smith (1925). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part III*. s. 39. [Erişim Tarihi: 03.30.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/CCT3.pdf>] (C. Michel (2010). “Asur ve Kaniş’in Kadınları”, *Anadolu’nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul’da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.124-133, s. 129.)

²¹⁴ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, s. 466.

²¹⁵ C. Michel (2010). *agm*, s. 129.

yüzünden hizmetçilerin rehin alındığı ve sonradan durumun düzeltildiğini yazan Tarām-Kūbi, son cümlelerinde kocasının kendisine kızgın sözcükler içeren mektuplar göndermesinden bıkmış olmalı ki artık bu mektupları almak istemediğini yazarak mektubu sonlandırmıştır.

TC 1, 5 numaralı mektup kadınlar Tarām-Kūbi ve Šimat-Aššur'dan erkek Imdīlum'a yazılmıştır. Imdīlum Šimat-Aššur'un kocası, Tarām-Kūbi'nin ise erkek kardeşidir. Tarām-Kūbi dindar ve kocasına sadık bir kadındır. Erkek kardeşi Imdīlum'un düzgün bir insan olabilmesi için ona sık sık dini öğütlerde bulunmuştur.²¹⁶ Bu mektupta da benzer bir durum söz konusudur:

“Tarām-Kūbi ve Šimat-Aššur şöyle (der), Imdīlum'a söyle:

⁴⁻¹⁷ *Burada (Assur'da), bir din görevlisi, kehanet ve ruhlara danışıyoruz; Tanrı Assur sizi uyarmayı asla bırakmaz: parayı seviyorsunuz (çok fazla) ve hayatınızı küçümsüyorsunuz! Asur Şehrindeki tanrı Assur'u memnun edemez misin? Lütfen, (bu) mektubu okur okur okumaz, gelin Tanrı Assur'u ziyaret edin ve hayatınızı kurtarın!* ¹⁸⁻¹⁹ *Neden bana eşyalarımın fiyatını göndermiyorsun?*”²¹⁷

Mektubun başında “kehanet ve ruhlara danışıyoruz” ifadeleri dikkat çekmektedir. Bu durum günümüzde Orta Asya coğrafyasında yaşayan Moğolistan, Tacikistan ve Tataristan'daki halkların dini inancı olan Şamanizm'in adetlerine benzemektedir. Mektubun sonundaysa Tarām-Kūbi Imdīlum'a gönderdiği eşyaların parasını göndermediği için sitem etmektedir.

Tarām-Kūbi ve Šimat-Aššur'un yazmış oldukları ya da onlara yazılan diğer mektuplar şunlardır: CCT 3, 25, CCT 4, 24a, Or 50, 101²¹⁸.

2.4.3.2. Ištar-bāšti

Ištar-bāšti Imdīlum ve Šimat-Aššur'un kızıdır. Başlarda Aşur şehrinde ikamet eder sonra Kaniş şehrinde yaşamak ister. İki evlilik yapmıştır. Birinci evliliğini Āl-tāb ile yapar ve Anadolu'da bir şehirde yaşamaya başlar. İkinci evliliğini Anadolu'da Annuwa isimli bir erkekle yapar. Mektuplardaki muhatapları iki erkek kardeşidir.²¹⁹

²¹⁶ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf, s. 464.

²¹⁷ “1) a-na Im-dí-DINGIR qí-bi-ma 2) um-ma Ta-ra-am-Ku-bi₄-ma 3) ú Ší-ma-at A-šūr-ma 4) a-na-kam ša-i-lá-tim 5) ba-ri-a-tim ù-e-té-me 6) nu-ša-al-ma 7) [A]-šūr uš-ta-na-ad=kā 8) KÜ.BABBAR ta-ra-am 9) na-pá-áš-ta-kā 10) za-ze-ar i-na NB: Hata İçin ta-ze-ar 11) a-lim^{ki} A-šūr ma-ga-ra=am 12) ú-lá ta-le-e 13) a-pu-tum ki-ma tūp-pá-am 14) ta-áš-me-ú al-kam-ma 15) e-en A-šūr / a-mu-ur-ma 16) na-pá-áš-ta-kā (Ras.) 17) e-té-er ší-im TUG^{ti}-a 18) mi-šu-um 19) lá tū-sé-ba-lam” (G. Contenau (1973). *Tablettes cappadocinnes du Louvre*. s. 7. [Erişim Tarihi: 02.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfsrc/TC1.pdf>] (C. Michel (2001). *age*, s. 470.)

²¹⁸ *age*. s. 467- 469.

²¹⁹ *age*. s. 470.

TC 3, 112 numaralı mektup Iştar-bāřti'den erkek kardeşi Puzur-Iştar'a yazılmıştır. Iştar-bāřti mektubun genelinde iki erkek kardeşinin arasındaki anlaşmazlığın kendisini rahatsız ettiğini ve bu tartışmanın son bulmasını istediğini yazmıştır:

“ Iştar-bāřti şöyle (der): Puzur-Iştar'a şöyle.

“³⁻⁸ Beş ay önce, babanız yatırımlar için Qabrā^a 'ya gitti ve şimdiye kadar geri dönmedi; Babanın döndüğü gün kardeşini gönderecek. ⁹⁻³⁰Siz ve kardeşiniz neden altın ve gümüşleriniz konusunda birbirinizle tartışıyorsunuz? Tartışmayı hangisi başlattı? Seni iyileştireceğim. Öyleyse neden biri diğerinin söylediklerini dinlemiyor? (Bunun yerine) babanın evine zarar veren bir spoiler gibi davranıyorsun! Sadece (beni) hasta etmekle kalmadı, sen de tartışıyorsun, aynı zamanda ülkede bir isyan duydum (konuştum) ve senin için çok endişeliyim! Altın ve gümüş senin olsun, çünkü baban için hayatların (sevgiden) korunmalı! Ülkede barış bulana kadar, [...] içinde yapmamalısınız. ³⁰⁻³⁶Ülke barış içinde olunca (tekrar) babanızın talimatlarına göre hareket edin ve gelmeye hazırlanın. Babanın endişelenmesine gerek yok! Kardeşinle iyi şartlarda olun ve artık tartışmayın!”²²⁰

Mektupta Iştar-bāřti'nin değindiği başka konu ise ülkede iç karışıklıkların, isyanın olduğu ve kardeşinin can güvenliğinden endişe ediyor olmasıdır.

Iştar-bāřti'nin yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: ICK 1, 28, VS 26, 41, KTS 1, 1b, TC 3, 56, CCT 4, 28a, VS 26, 33, LB 1217²²¹.

2.4.4. Aşşur-nādā Ailesi ve Kadınlarına Ait Mektuplar

2.4.4.1. şişahşuşar

şişahşuşar Kaniş şehrinden Aşşur-nādā ile evlenmiştir ama Anadolu kökenli bir kadındır. şişahşuşar büyük ihtimalle ikinci eş konumundadır. Çünkü kocasının Asur şehrinde

²²⁰ “1) um-ma Iştar-ba-āř-ti-ma 2) a-na Puzur₄- Iştar qí-bi-ma 3) a-bu-kà iş-tù ITU.5.KAM 4) a-na ří-ip-kà-tim a-na 5) Qá-áb-ra i-lik-ma a-dí-ni 6) ú-lá i-li-kam / i-na u₄-mì-im 7) şa a-bu-kà / i-lá-kà-ni 8) ù a-Ĥa-qá <<Ĥa-qá>> i-tá-ra=dam 9) mí-şu-ú şa a-ta ù a=ĥu-kà 10) şa i-na ba-ri-ku-nu-ma 11) a-na KÜ.BABBAR^{pi}-ku-nu ù KÜ.GI-ku=nu 12) tù-uř-té-şa-a-ni ma-nu-um 13) iş-tí ma-nim-ma tù-uř-té-şa-a 14) a-na-ku ú ki-lá-la-ku-nu=ma NB: - lá-la-! 15) mī-şu-um / a-ĥu-um 16) şa a-ĥi-im / lá i-şa-me-ma 17) şa-li-um i-řé-er 18) É a-bi₄-ku-nu i-şa-lá 19) a-řé-er mur-ří-a ù 20) a-tù-nu şa tù-uř-té-şa-a 21) ù sí-ĥi-tám ř ama-tim 22) aç-me-ma da-ni-şa-ma 23) li-bi₄ im-tár-şa-ku-nu-tí 24) KÜ.BABBAR ù KÜ.GI lu ku-nu-tù-ma 25) a-tù-nu-ma / a-na 26) a-bi₄-ku-nu / na-pá-āř-ta=ku-nu 27) lu řál-ma-at / a-dí 28) ma-tum i-şa-li-mu 29) i-x [x] x x a-i-ma 30) lá t[a-sá-ri-i]d iş-tù 31) ma-tum / i-şa-li-mu 32) ù ma-lá té-er-tí 33) a-bi₄-kà-ma e-pu-uř-ma tí-ib-a-ma 34) a-tal-kam li-bi₄ a-bi₄-kà lá i-ma-ra-aç 35) ù iş-tí a-ĥi-kà lu ta-pá-té-ma 36) lá tù-uř-té-şa-a” (Lewy, J. (1935-37). *Tablettes Cappadociennes Troisième Série*. s. 125. [Erişim: 20.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/tc3.pdf>] (C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 471.)

²²¹ age. s. 471- 476.

başka bir kadınla evli olduğu ve bu kadından birkaç tane çocuğu olduğu tahmin edilmektedir.²²² Bu çiftin iki oğlu ve bir kızı vardır. Erkek çocukları Aššur-nēmedī ve Anina'dır. Kız çocukları ise Ištar-lamassī'dir. Ištar-lamassī aynı zamanda Puzur-Ištar'ında karısıdır.²²³

Šiṣahšušar ve kocası Aššur-nādā arasındaki mektuplaşmalardan anlaşılıyor ki Aššur-nādā Anadolu'daki şehirler arasında sık sık yer değiştirmiş ve Asur'a geri dönmek yerine farklı bir şehre yerleşmiş, yanına Šiṣahšušar'ı da almayı düşünmüştür.²²⁴

CCT 3, 7a numaralı mektup Aššur-nādā'dan karısı Šiṣahšušar'a yazılmıştır.

“Aššur-nādā şöyle (der): Šiṣahšušar'a söyle.

3-14 Size yazdıklarım için, yani “Size baharın başlarında yazacağım ve sen buraya geleceksin” diye sinirlenme! Kış bizi şaşırttı ve sahip olduğum işletmenin sermayesi kredili mallara dönüştürülüyor, bu yüzden size yazamadım.”²²⁵

Mektupta Aššur-nādā başka şehre gidip tahsilat yapacağını ve karısına yeniden mektup yazacağını karısına bildirmiştir.²²⁶

Šiṣahšušar'ın yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: TC 2, 47, VS 26, 19, RA 60, 140a²²⁷.

2.4.4.2. Ištar-lamassī

Bu isimden iki kadın vardır. İlki Puzur-Ištar'ın karısı, Šiṣahšušar'ın kızıdır. VS 26, 53 numaralı mektup Puzur-Ištar'dan Ištar-lamassī'ye yazılmıştır. Bu mektupta mali konulardan bahsedilmesinin yanında Puzur-Ištar karısını *“Orada, tüm evi dikkatlice izleyin.”* ve *“benden talimatlar duyana kadar dışarıya çıkmayın.”* yazarak uyarmıştır.²²⁸

²²² C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 476.

²²³ age. s. 477.

²²⁴ age. s. 477.

²²⁵ “1) um-ma A-šur-na-da 2) a-na Ši-ša-aḥ-šu-šar 3) qí-bi₄-ma a-ša áš-pu-ra=ki-ni 4) um-ma a-na-ku-ma 5) a-re-eš₁₅ da-áš-e 6) a-ša-pá-ra-ki-ma 7) ta-li-ki-im li-bi₄-ki 8) lá tù-lá-mi-ni ku-šú-um 9) is-ni-iq-ni-a-tí=ma 10) ù bu-lá-tim 11) ša a-da-gu₅-lu-ni 12) a-na ba-áb-tim 13) i-tù-ar-ma 14) a-ši-a-tí lá áš-pu-ra-ki-<im>” (S. Smith (1925). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part III*, s. 12. [Erişim Tarihi: 03.04.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/CCT3.pdf>] (C. Michel (2001). age, s. 480.)

²²⁶ age. s. 480.

²²⁷ age. s. 478- 480.

²²⁸ age, s. 481.

İkinci Iştar-lamassī rahibedir. Asur şehrinde ikamet eder ve kendisi kumaş dokuyup bu kumaşları Anadolu'daki şehirlere şönderir. LB 1201 numaralı mektup Iştar-lamassī'den Aşşur-lamassī isimli kişiye yazılmıştır. Mektubun başında ticari meselelerden bahsedilmiş, 19 ve 26. satırlar arasında ise *“Kardeşinizin temsilcileri mallarınıza erişmeye ve petrol şöndermeye devam ediyor, ama temsilcilerinizle konuştum: bir konteyner-uppum'u yağ ile doldurun, böylece şönderebilecek.”* yazılmıştır. Bu satırlarda *“petrol”* kelimesi dikkat çekmektedir.²²⁹

2.4.5. Ennam-Aşşur Ailesi'nin Kadınlarına Ait Mektuplar

2.4.5.1. Nuhřātum

Nuhřātum Ennum-Aşşur'un karısıdır. Ennum-Aşşur ise şalim-ahum'un ikinci oğludur. Nuhřātum ve Ennum-Aşşur beraber Asur şehrinde ikamet ederler. Bu çiftin şalim-ahum ve Anina isimli iki oğlu, şazua isminde de bir kızı vardır.²³⁰ AKT 3, 106 numaralı mektup Anina'dan annesine yazılmıştır. Mektupta *“Sen benim annemsin. şehre (Asur) gidiyorum...”* cümleleri dikkat çekmekte olup, mektubun kalan kısmı ticari meseleler ile ilgilidir.²³¹

2.4.5.2. Anna-anna

Ennum-Aşşu'un en çok mektuplaştığı kişilerden birisi olan Anna-anna, Anadolu'daki karısıdır.²³² Anna-anna beş adet mektup şöndermiş ve on adet de mektup almıştır.²³³ Mektuplardan anlaşıldığı üzere Lā-qēp isimli şahısla beraber, kocasının vadesi dolan alacaklarının tahsilatını yapmıştır. Ayrıca Tumliya isimli şehirden tahıl temin etmekle de meşgul olmuştur. Kaniş şehrinde bulunan evin idaresi de yine Anna-anna'ya aittir ve tatlı sıvı yağ üretiminde bulunmuştur. Mektuplarda Anna-anna'nın çocuğu olduğuna dair bir ibare ise yoktur.²³⁴ Kt 94/k 662 numaralı mektup (300.) Ennam-Aşşur'dan Anna-Annaya yazılmıştır. Bu mektupta ticari meselelere değinilmiştir.²³⁵

²²⁹ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au dēbut du IIe millēnaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 482.

²³⁰ *age.* s. 404.

²³¹ *age.* s. 406.

²³² M. T. Larsen (2013). *Kūltepe Tabletleri VI-b (The Archive of the řalim-Ařřur Family Volume 2: Ennam-Ařřur).* Türk Tarih Kurumu. s. 33.

²³³ *age.* s. 25.

²³⁴ *age.* s. 34.

²³⁵ *age.*s. 47.

Anna-anna'ya kocasının gönderdiği mektupların listesi şöyledir; 225, 302²³⁶, 303, 304, 308, 309, 310, 311, 313, 368, 369, 370²³⁷.

Anna-anna'nın kendisinin gönderdiği mektupların listesi şöyledir; 238, 239²³⁸, 296, 298, 299.²³⁹

2.4.5.3. Šāt-Anna

Ennam-Aššur'un kız kardeşidir. Ennam-Aššur'un iş arkadaşlarından birisi olan Man-mahir ile evlendiği düşünülmektedir. Ticarete çok da etkin rol oynamamıştır.²⁴⁰ Šāt-Anna'ya abisi tarafından gönderilen tek mektup 315 numaralı olandır.²⁴¹ Šāt-Anna'nın abisine gönderdiği Kt 94/k 666 (316.) numaralı mektupta ticari meselelere değinilmiştir.²⁴² 317 numaralı mektup ise Šāt-Anna'nın abisine gönderdiği bir diğer mektuptur.²⁴³

2.4.6. Diğer Aile ve Kadınlara Ait Mektuplar

2.4.6.1 Walawala

Walawala'nın kim olduğunu anlamak imkansıza yakındır çünkü bu ismi taşıyan başka kadınlar da vardır. Bunlardan ilki Kaniš şehrinde yaşayan Šāt-Ištar'ın kızı ve Amur-Asur'ın kız kardeşi olan Walawala'dır. Bu Walawala Pilah-Ištar isimli erkekten boşanmıştır. Diğer Walawala ise Ilī-malak isimli erkek ile evlidir.²⁴⁴

Walawala'nın Hanunu isimli kişiye AAA 1/3, 13 numaralı mektupta, Tamurīya isimli kişinin hastalandığını öğrendiğini, ona birilerinin gidip bakması gerektiğini, mektuplarının ona ve kendisine ulaşmasını istediğini yazmaktadır. Kendisine gelecek olan mektupların hızlı olmasını istemektedir. Walawala'lardan birisinin yazmış olduğu diğer mektup ise TC 3, 106 numaralı olandır.²⁴⁵

²³⁶ M. T. Larsen (2013). Kültepe Tabletleri VI-b (The Archive of the Šalim-Aššur Family Volume 2: Ennam-Aššur). Türk Tarih Kurumu. s. 26.

²³⁷ age. s. 27.

²³⁸ age. s. 29.

²³⁹ age. s. 30.

²⁴⁰ age. s. 34.

²⁴¹ age. s. 27.

²⁴² age. s. 68.

²⁴³ age. s. 30.

²⁴⁴ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 499.

²⁴⁵ age. s. 500.

2.4.6.2. Hatala

Erişru'nın kızıdır. ICK 1, 3 numaralı evlilik akdine göre Laqēpum isimli erkeklerle evlenmiştir. Hatala'nın kocası Laqēpum Anadolu coğrafyasındaki şehirlerde ticaret yapmaktadır ve sürekli yolculuk etmektedir. Hatala'ya mektup ve para göndermesinin yanında karısından Kaniş şehrindeki ticari işleriyle ilgilenmesini ister. Hatala kocasının işleri dışında kendi adına da ticari işler yapar. Ticari malları satın alması gerektiği durumlarda parasını bir tüccara emanet olarak verir.²⁴⁶

Hatala'ya kocası Laqēpum tarafından BIN IV, 228 numaralı mektup yazılmıştır. Bu mektupta kendisinin iyi olduğunu, bulunduğu şehirde kaliteli yağ olmadığını, kendisine borçlu olan kişiden paranın tahsil edilip ona gönderilmesi gerektiğini yoksa zor durumda kalacağını yazmıştır. Hatala'nın yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: ICK 1, 69, CCT 3, 50a²⁴⁷.

2.4.6.3. Ahātum

Ahātum isimli birkaç tane kadın vardır. Bu kadınlardan ilki Anadolu'da kocası Ahuni ile yaşayan Ahātum'dur. Bu kadın birçok kez köle satın almıştır. Bir diğer kadın ise köledir ve Hana isimli kadının kızı tarafından satın alınmıştır. Son Ahatum ise rahibedir. Bu kadının iki erkek kardeşi vardır ve babaları Ili-bāni'den onlara miras kalır. Asur şehrinde Poliad tanrısı adına gümüşten adaklar sunmuşlardır.²⁴⁸

CCT 4, 15a numaralı mektubu Puzur-ilī isimli erkek Ahātum ve Mannum-kī-enīya 'ya yazmıştır. Mektup yirmi satırdan oluşmakta olup mektubun başlarında “*Sen benim annem ve metresim.*” cümlesi yer almaktadır. Mektubun geri kalanındaysa ticari konulardan bahsetmektedir.²⁴⁹ Puzur-ilī'den Ahātum'a yazılan bir başka mektupsa HUCA 40, 57b numaralı olandır.²⁵⁰

2.4.6.4. Hašušarna

Hašušarna Udgarīya'nın kızı ve Talīya'nın da karısıdır. Kocası Hašušarna'dan boşanmak istemektedir. Hašušarna'ya yazılan HUCA 40, 55 numaralı mektupta, mektubu

²⁴⁶ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniş au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 501.

²⁴⁷ age. s. 501- 502.

²⁴⁸ age. s. 504.

²⁴⁹ age. s. 505.

²⁵⁰ age. s. 504.

yazan Aššur-taklāku ve Iddin-Šamaš Hašušarna'yanın Tegarama isimli şehre gelmesi gerektiğini, mallarının denetlenmesinin yapılmasını ve onlara ulaşması gerektiğinden bahsetmişlerdir. Mektubun sonundaysa Iddin-Šamaš isimli erkeğin genç yaştaki karısıyla yüz yüze görüştüklerini yazmışlardır.²⁵¹

2.4.6.5. Nuhšatum

Nuhšatum ismini taşıyan birkaç tane kadın vardır. Bu kadınlardan ilki Maru-kēn'in karısıdır ve kocasıyla birlikte Anadolu'dan ödünç olarak bir şeyler almışlardır. Diğer kadınsa Nuhšatum I ismini taşır ve Puzur-Aššur isimli erkek kendisiyle evlenmek için Kaniš şehrine gelmiştir.²⁵²

Nuhšatum II isimli kadınsa 1970 senesinde Kültepe'de kārūm alanında yapılan kazılarda Ennum-Aššur isimli tüccarın arşivinde ortaya çıkmıştır.²⁵³ AKT 3, 79 numaralı mektup Ennum-Aššur isimli tüccardan Nuhšatum'a yazılmıştır. Mektubun başlarında Ennum-Aššur "*Kız kardeşin yeğenimle arkadaş ve onların yanlış ve iftira dolu sözlerini dinlemeye devam ediyorsun!*" sözleri dikkat çekmektedir.²⁵⁴

Nuhšatum'un yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: AKT 3, 77, AKT 3, 80²⁵⁵.

2.4.6.6. Šāt-Aššur

Šāt-Aššur isminde birkaç tane kadın vardır ancak bunlardan en net bilineni Šalim-ahum'un kızı, Dan-Aššur ve Ennum-Aššur'un kız kardeşi olanıdır. Šāt-Aššur'un kocası Aššur-malik'dir. Šāt-Aššur Asur şehrinde ikamet etmekte ve kocasına, Anadolu coğrafyasındaki şehirlere kumaş göndermektedir. Babası Šalim-ahum'un ticaret yaptığı kişilerden birisi de Pūšu-kēn'dir ve Šāt-Aššur Pūšu-kēn'e kumaş gönderip karşılık olarak altınla gümüş alır. Erkek kardeşi Dan-Aššur öldüğünde onun borçlarını sıfırlamak için kayınpederi olan kişiden yardım talep etmiştir.²⁵⁶

²⁵¹ C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 506.

²⁵² *age.* s. 508.

²⁵³ *age.* s. 508.

²⁵⁴ *age.* s. 511.

²⁵⁵ *age.* s. 509- 510.

²⁵⁶ *age.* s. 490.

BIN IV, 22 numaralı mektup Šāt-Aššur’dan Pūšu-kēn’e yazılmıştır. İlgili satırlarda salgın hastalığın olduğundan ve tanrılara adak sunulması gerektiğinden bahsedilmiştir.

“³⁻¹² Hastalıkla ilgili olarak, tüm hane halkı etkilenir. (Asur) şehrine gitmeyi düşünüyorsanız, tanrılara bir adak sunun! Babam benimle ilgilenmedi; sen de orada, senden başka kimsem olmamasına rağmen benimle ilgilenmiyorsun!”²⁵⁷

Mektupta Šāt-Aššur Pūšu-kēn’in kendisiyle ilgilenmediğinden de dert yanmıştır. Mektubun devamındaki satırlar benzer nitelikte olmuş, ticari meselelerden de bahsedilerek mektup sonlandırılmıştır.

Šāt-Aššur’un yazmış olduğu ya da ona yazılan diğer mektuplar şunlardır: CCT 4, 15b, BIN IV, 75, TC 3, 76²⁵⁸.

2.4.6.7. Abāya

Abāya’nın kocası Šū-Kūbum’dur ve beraber Asur şehrinde yaşamaktadırlar. Elāli ve Aššur-lamassī adında iki oğlu vardır. Oğlanlar Asur ve Kaniš arasında yapılan ticarete babalarına yardım ederler. Prague I 714 numaralı mektup Abāya’dan kayınpederi Innāya’ya yazılmıştır. Bu mektuptan anlaşıldığı üzere Abāya’nın kocası ölmüştür. Abāya ise kayınpederinden kendisine yardım etmesini istemiştir. Ayrıca Abāya kayınpederi kendisine kötü davrandığı için onu suçlayan tarzda ifadeler kullanmıştır.²⁵⁹ Abāya’ya ait CCT 4, 8a numaralı mektup yine kendisinden kayınpederine yazılmıştır. Mektupta ticari meselelerden bahsedilmiştir.²⁶⁰ Abāya’nın kumaş dokuduğu da bilinmektedir.²⁶¹

²⁵⁷ “3) qí-bí-ma a-šu-mi 4) me-eḫ-ší-im ku-lu É^{tim} 5) ma-sú-uḫ šu-ma pá-nu-kà 6) a-na a-lim^{ki} ! ša-ak-fnu 7) a-na i-li ša-qí-i 8) ú⁷ a-bu-ú lá e-ta-áš-ru-ni 9) u a-ta / a-ma-nu-ḫi NB: yalan a-ma-kam !? 10) lá ta-ša-ra-ni 11) ú-lá ku-a-tí ma-ma-an 12) ša-ni-a-am lá i-šu” (A. T Clay, (1927). *Letters and Transactions from Cappadocia*. s. 23. [Erişim: 05.04.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfsrc/BIN4.pdf>] (C. Michel (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf. s. 491.)

²⁵⁸ age. s. 490- 492.

²⁵⁹ age. s. 387.

²⁶⁰ age. s. 389.

²⁶¹ age. s. 390.

3. HİTİT DÖNEMİNDE KADIN

M.Ö. 17. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu’da küçük bir devlet olarak kurulan Hititler, zamanla Anadolu coğrafyasının büyük bir bölümüne hükmetmiş hatta toprakları bu coğrafyanın sınırlarının ötesine de geçmiştir. Hititler ilk kurulduklarında bölgedeki siyasi bütünlüğü sağlayıp tek devlet olma gayretine girişmişlerdir.²⁶² Hititler’in başkenti ise bugün Çorum ilinin Boğazkale ilçesi yakınlarında bulunan Hattuša’dır.²⁶³

Hitit Devleti’nin esas kurucusu kabul edilen kral I. Hattuşili döneminde çivi yazısıyla belgeler kaleme alınmaya başlanmıştır.²⁶⁴ Hattuša’da 1906 senesinde başlayan kazılar hala devam etmektedir ve bu kazılar sonucunda “*Kraliyet Arşiv-Kitaplığı*” çıkarılmıştır. Hattuša’da çıkarılan çivi yazılı metinler ise yaklaşık 30 bin adet olup, bu kil tabletler genellikle saraydaki görevlilerce kaleme alınmıştır. Bu kil tabletlerde Hitit halkına dair bilgiler oldukça sınırlı iken, daha çok kralın ailesi ve etrafındaki kişilerle, tapınaklardaki resmi görevliler ile ilgili bilgiler kayıtlıdır. Hitit halkına dair bilgilerse yalnızca, hukuk metinleri ve birkaç adet arazi bağış metninden elde edilmektedir.²⁶⁵ Fakat soylu kadınlara ait arkeolojik kaynaklar mevcut olmakla birlikte bu arkeolojik kaynaklardan elde edilen bilgiler ise epey sınırlıdır. Boğazkale yakınında bulunan “*Yazılıkaya Açık hava Tapınağı*”²⁶⁶ndaki kabartmalarda tanrıçalar ve kıyafetleri betimlenmiştir. Bu kabartmalar bize az da olsa Hitit kadınıyla ilgili bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Diğer arkeolojik kaynaklarsa İnandık²⁶⁷ , Bitik²⁶⁸ ve Hüseyindede²⁶⁹ vazosundaki kadın tasvirleridir. Fraktin ve Taşçı kabartmalarındaysa kraliçe Puduhepa tasvir edilmiş olup giyim kuşamı hakkında bilgi vermektedir.²⁷⁰

Hititçe, bu zamana kadar Hint-Avrupa dilleri arasında tespit edilmiş en eski dildir. Hititçe çivi yazılı tabletlerde “*kadın*” kelimesini ve kavramını yazmak için Sümerce

²⁶² A. Ünal (2018). *Eski Anadolu Siyasi Tarihi Kitap I: Eski Tai Devrinden Hitit Devletinin Yıkılışına Kadar (M.Ö. 6000-1180)*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 318.

²⁶³ İ. Güven (2012). *Uygurluk Tarihi*. Pegem Akademi. s. 88

²⁶⁴ T. Yiğit (2005). Hitit Çivi Yazısının İlk Ortaya Çıkışı, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (37), 83. (79-87)

²⁶⁵ C. Karasu (2006). Çivi Yazılı Belgelere Göre Eski Anadolu Kadını Hakkında Bazı Gözlemler, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 50.

²⁶⁶ Yazılıkaya Açık hava Tapınağı [Erişim Tarihi: 10.03.2022, <http://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/>]

²⁶⁷ T. Özgüç (1998). *İnandık Tepe- Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 30.

²⁶⁸ T. Özgüç (1958). Bitik Vazosu, *AÜDTCF Dergisi*, (16), 1-2, 1.

²⁶⁹ İ. T. Sipahi (2014). Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler, *Anadolu / Anatolia*, 40, 1.

²⁷⁰ M. Doğan Alparslan (2020). Hititlerde Kadın, *Aktüel Arkeoloji*, 70, 75.

“SAL/MUNUS”, Akkadca “*SINNIŠTUM*” ve Hititçe’de “*kuwan-/kuwana-/kuan-/kuana-*”²⁷¹ ifadeleri kullanılmıştır.²⁷² Hititçe’de evlilik kelimesine karşılık gelecek ayrı bir kelime bulunmamaktadır ancak kanun metinlerinde “*erkek kadını alır*” ya da “*sahip olur*” şeklinde ifade edilmiştir.²⁷³

Hitit halk kadınıyla alakalı bilgilerin büyük bir kısmı ise yazılı hukuk kurallarından elde edilmektedir. Bu hukuk kurallarından Hitit aile yapısının ataerkil olduğu anlaşılmaktadır.²⁷⁴ Erkek ailenin reisidir ve isterse çocuklarını satabilir veya tazminat olarak karşı tarafa verebilirdi.²⁷⁵ Hitit yasaları toplamda iki yüz maddeden oluşan iki ayrı seri halindedir ve ilk seride ağırlıklı olarak yaralama ve öldürme olaylarına yer verilmiştir ancak her iki seride de kadınlarla ilgili maddeler mevcuttur. Bu maddelerde kadınlarla ilgili genel itibariyle şu konulara değinilmiştir; öldürme ve bireylerde yaralanma, hamile bir kadının bebeğinin düşürülmesinin nedenleri, kaçma veya kaçırılma olayları, cinsel suçlar, evlilik, boşanma ve çeyiz.²⁷⁶

Hititlerde genel olarak tek eşlilik görülür. Ancak nadiren de olsa tek eşliliğin olmadığı durumlar söz konusudur. Mesela Hitit kralının birden fazla eşi olabilirdi.²⁷⁷ Çiftler evlilik aşamasına gelmeden önce söz ve nişan aşamalarından geçmekte, söz kesilmesi olayı kadının ailesi tarafından gerçekleştirilmektedir. Nişanlılık da ise erkek tarafı kızın ailesine uygun gördükleri bir hediye gönderir, kızın ailesinin bu hediyeyi kabul etmesiyle çiftler evli sayılıyordu ve bu hediye “*kuşata*” olarak adlandırılmaktaydı. Bunların yanı sıra kadının evlenirken kocasının evine hediye getirmesi de bir başka Hitit adetidir. Bu hediye kadının çeyizi olarak getirilmiş ve “*ivaru*” şeklinde adlandırılmıştır.²⁷⁸ İçgüveysi olarak adlandırılan erkeğin kadının ailesinin yanına yerleşme durumu da söz konusudur. Ensest ilişki ise kanun maddelerinde kesinlikle reddedilmiştir; öyle ki kızıyla ensest ilişki yaşayan bir babanın idam

²⁷¹ A. Ünal (2007). *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*. Verlag Dr Kovač. s. 381. (Bkz. H.G. Güterbock (1995). The Hittite Word for 'Woman' Again, *Historische Sprachforschung / Historical Linguistics*, 108. Bd, 12-15.)

²⁷² M. Doğan Alparslan (2020). Hititlerde Kadın, *Aktüel Arkeoloji*, 70, 75.

²⁷³ O. R. Gurney (2001). *Hititler*, (Çev.) Arpaçay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 88. (Bkz. F. Imparati (1992). *Hitit Yasaları*. İtalyan Kültür Heyeti. s. 55.)

²⁷⁴ H. Palaz Erdemir (2018). *Eskiçağda Cinsiyet ve Kadın*. Serencam Akademi Yayınevi. s. 55.

²⁷⁵ age. 56.

²⁷⁶ G. Masalcı Şahin (2017). Hitit Yasalarında Kadının Yeri, *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 4(2), 136.4 1

²⁷⁷ N. Aslantürk & Z. Y. Odabaş (2021). Hititler’de Evlilik ve Evlenme Geleneklerinin Günümüz Anadolu’su’na Etkileri, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 368.

²⁷⁸ H. A. Şahin & H. Kaya Hasdemir (2014). Eski Ön Asya Aile Hukukunda Nafaka, Tazminat ve Mal Paylaşımı, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(38), 147.

edildiği de kanun metinlerinden anlaşılmaktadır.²⁷⁹ Kanun metinlerinde suç sayılan bir diğer konuya kız kaçırma olayıdır. Sözlü olan bir kadının başka bir erkek tarafından kaçırılması durumunda, sözlü erkeğin kız tarafına verdiği hediye ya da başlık parasının kaçırılan erkeğin ödemesi gerekmektedir.²⁸⁰ Özgür insanlarla kölelerin evlenebildiğini de yine kanun metinlerinden öğrenilmektedir.²⁸¹

Hitit hukuk metinlerindeki katı uygulamalardan birisi de kadın ve erkeğin evlendikten sonra sadakatsizlik yapıp aldatma olayının gerçekleştiği durumlardır. Hukuk kurallarına göre eğer bir erkek karısını kendisini bir adamla aldatırken yakalarsa, kendi hür iradesiyle tarafları yani karısını ve adamı öldürebilirdi. Bu durumda insan öldürmekten ceza almazdı.²⁸² Ancak kadının ölüm cezası alması hadisenin gerçekleştiği mekâna ve duruma göre değişebilmektedir. Eğer zina gerçekleştirilen ortam bir dağ başı ve ıssız bir ortamsa kadının kendini müdafaa edemeyeceği ve çevresinden yardım isteyemeyeceği göz önünde bulundurularak ölüm cezası erkeğe verilmiştir. Fakat olayın gerçekleştiği mekân bir evse bu durumda suçlu kişi kadın olmuş ve hakkında ölüm cezası verilmiştir.²⁸³

Kanun metinlerinde boşanma, mal paylaşımı ve boşanma gerçekleştikten sonra çocukların kimde kalacağına da değinilmiştir. Çiftlerin neden boşandığına dair sınırlı da olsa bilgi edinilebilmektedir. Çiftlerin birbirinden soğumuş olması ya da başka bir partner bulmaları boşanmak için yeterli görülmüştür. Boşanma işlemi başlatabilen taraf sadece erkek değildir. Hür kadına da boşanma hakkı tanınmıştır.²⁸⁴ Kanun metnlerinin ilgili bölümlerinde “*kadın kocayı reddederse*”, “*erkek kadını kovarsa*” ifadeleri yer almıştır ve boşanan kişilerin hakları kanunlar yoluyla korunmuştur. Bu ifadelerse kadına da erkeğe de eşit haklar tanındığını göstermektedir.²⁸⁵ Hitit toplum hayatında çiftlerin boşanma olayı görünür de sık rastlanılan bir durum değildir.²⁸⁶ Çocukların velayetiyle ilgili kanun maddesi ise şu şekildedir: “*Eğer hür bir erkek köle bir kadını sevecek olsa, onu eşi olsa, beraber bir evde oturlarsa, çocukları olursa*

²⁷⁹ M. Doğan Alparıslan (2020). Hititlerde Kadın, *Aktüel Arkeoloji*, 70, 76.

²⁸⁰ L. Murat (2016). “Anadolu’da Hitit Döneminde Kadın ve Önemi”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın II* (Ed. O. Köse), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, s. 73.

²⁸¹ **agm**, s. 74.

²⁸² H. Palaz Erdemir (2018). *Eskiçağda Cinsiyet ve Kadın*. Serencam Akademi Yayınevi. s. 55.

²⁸³ **age**, s. 58.

²⁸⁴ M. Orhun (2010). Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 42.

²⁸⁵ H. A. Şahin & H. Kaya Hasdemir (2014). Eski Ön Asya Aile Hukukunda Nafaka, Tazminat ve Mal Paylaşımı, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(38), 152.

²⁸⁶ T. Bryce (2002). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Dost Kitabevi. s. 134.

*ve sonradan araları bozulup birbirlerinden ayrılırlarsa, her biri mal ve mülkün yarısını alır. Erkek çocuklarını alır, kadın çocukların sadece 1 tanesini alır.”*²⁸⁷

Kanun metinlerinde mal paylaşımıyla ilgili maddelerde kadının babasının evinde ölmesi durumunda kişisel malı kocasına değil çocuklarına kalmıştır. Erkek öldüğündeysen kadın eşinin mirasına ortak olmuştur. Bu durum mal paylaşımı ve miras konularında Hitit kadınına haklar tanındığının ispatıdır.²⁸⁸

Hitit kadını iş hayatında da aktif olarak yer almış, Hitit ekonomisine katkıda bulunmuş özellikle dini törenlerin yapıldığı mekanlarda önemli görevlerde yer almıştır.²⁸⁹ Kadınların yaptığı farklı mesleklerse metinlerde şu şekilde geçer; “Kadın Terzi”, “Kadın Dokumacı”, Bira İmalatçısı Meyhaneci”, “Kadın Değirmenci”.²⁹⁰ Kadınların yaptıkları meslekler arasında doktorluk, falcılık ve büyücülük de yer almıştır. Kadının çalıştığı durumlarda aldığı ücrete dair bilgilerse kanun metinlerinde belirtilmiştir. İlgili bölümlerde kadının erkeğe oranla daha düşük miktarda para aldığı açıktır. Fakat buradaki ayırım cinsiyet farklılığından değil yapılan işin ederinden kaynaklanmıştır.²⁹¹ Dokumacılık işiyle meşgul olan kadınlarsa genellikle kırsal kesimde yaşayan ve ev ahalisinin kumaş ihtiyacını karşılamak için çalışan kadınlardır. Şehirlerde ikamet eden ve bu işi kadınlara oranla daha profesyonelce yapan kişilerse erkekler olmuştur.²⁹² Hititçe metinlerde ilginç olarak ^{SAL}GÍR «kılıç/haçer yutan kadın» okunmaktadır. (KUB 60.60, sol sütun 17) Ne kadar farklı meslekleri icra edebileceklerini göstermektedir.²⁹³

Hititler egemenlikleri altına aldıkları toplumların yalnızca topraklarını ve ganimetlerini değil aynı zamanda kültürlerini de almışlardır ve bu kültürlerden birisi de büyü yapma geleneği olmuştur.²⁹⁴ Yapılan büyü ve fallar toplumun ihtiyaç duyduğu baş ağrısı, dedikodu, ev içi sorunlar ve kralla kraliçenin hastalıklardan kurtulması gibi hemen hemen her konuyu çözmek için kullanılmış olup, falcılık ve büyü eylemini gerçekleştiren kişilerse kadınlardır.²⁹⁵ Kadınlar

²⁸⁷ F. Imparati (1992). *Hitit Yasaları*. İtalyan Kültür Heyeti. s. 55.

²⁸⁸ L. Murat (2016). “Anadolu’da Hitit Döneminde Kadın ve Önemi”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın II* (Ed. O. Köse), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, s. 74.

²⁸⁹ **agm**, s. 74.

²⁹⁰ M. Doğan Alparslan (2020). Hititlerde Kadın, *Aktüel Arkeoloji*, 70, 76.

²⁹¹ L. Murat (2016). **agm**, s. 74.

²⁹² T. Yiğit (2002). Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dokumacılar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 17 (2), 83.

²⁹³ A. Ünal (2016). *Hititçe-Türkçe Türkçe- Hititçe Büyük Sözlük*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 271.

²⁹⁴ İ. Koç (2006). *Hititler*. ODTÜ Yayıncılık. s. 108.

²⁹⁵ E. Reyhan & T. Cengiz. Hitit Toplumunda Aile ve Çocuk [Erişim Tarihi: 24.04.2021, https://www.academia.edu/37847774/H%C4%B0T%C4%B0T_TOPLUMUNDA_A%C4%B0LE_VE_%C3%87OCUK]

insanların hastalıklarını büyü yaparak iyileştirmeye çalışmışlar bu durumda en az doktorlar kadar şifacı kadınları Hitit toplumunda önemli bir konumda olmalarını sağlamıştır.²⁹⁶

Hitit toplumunda dini ritüeller kapsamında bayram törenleri ve ayinler düzenlenmiştir. Bu dini ritüellerin düzenlenme amacı tanrılara tapınmak ve kimi zaman da insanların şahsi isteklerine ulaşmak istemeleridir. Ayinler, dualar, müzikle birlikte söylenen ilahiler, yakarışlar ve çeşitli hareketler eşliğinde gerçekleşmiştir. Doğum ritüelleri de bunlardan birisidir. Doğum yaptıran ebeler²⁹⁷, ayini tek başlarına yönetmemiş, ayinlere hekimleri, büyücü rahipleri ve kahinleri de dahil ederek iş birliği içinde olmuşlardır.²⁹⁸

Müzik ise dini törenlerin vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Özellikle tanrılar için düzenlenen bayramlar birçok müzisyenin katılımıyla ve müziği icrasıyla gerçekleşmiştir. Müziğin icrası vurmali, üflemeli ve telli enstrümanların kullanımı dışında insan sesiyle de yapılmıştır.²⁹⁹ Hititler müzik icrasında özellikle insan sesini tercih etmişler ve bu sebepten ötürü birçok kentte korolar oluşturmuşlardır. Bu korolarda “MUNUS SIR” şarkıcı, “MUNUS zintuhi”, “MUNUS KI.SIKIL” isimli kadınlardan oluşan topluluklarda yer almıştır. Bazı kentlerde şarkıları icrası sırasında kadınlar ve erkekler birliktedir. Bazılarında ise sadece kadın ya da erkekler yer almıştır. Şarkıcıların Hitit başkentine gelerek ayinler düzenledikleri de bilinmektedir.³⁰⁰

3.1. Hitit Kraliçeleri

Hititlerde hür kadın denilince hiç şüphesiz ilk akla gelen kraliçelerdir ve hem toplumsal hayatta hem de devlet işlerinde önemli konumlarda yer almışlardır.³⁰¹ Kraliçeler için Sümerce “MUNUS.LUGAL”, Akkadca “ŠARRATU” ve Hititçe “allai” ve “haššušara” sözcükleri kullanılmıştır.³⁰²

M.Ö. 15. yüzyıldan sonra Hititli kral ve kraliçe “T/Labarna” ve “Tavananna” unvanını kullanmışlardır. Hititçede “Tabarna “Egemen Kral”, “Tavananna” ise “Egemen Kraliçe”

²⁹⁶ E. Reyhan & T. B. Cengiz (2016). “Başkent Hattuša’nın Şifacı Kadınları: Büyücüler”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (Ed. O. Köse), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, s. 112.

²⁹⁷ “SAL haššanupalla-/hašnupalla-, SAL ŠÀ.ZU= SAL UMMEDA, SAL harwant-, harnawa, SAL ŠÀ.AB.ZU” (A.Ünal (2016). *Hititçe Türkçe Türkçe Hititçe Büyük Sözlük*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 689.)

²⁹⁸ Ş. Ay (2012). Hitit Metinlerinde Geçen Gebelik Konusuna Kısa Bir Bakış, *Tarih Okulu The History School*, (12), 41-61.

²⁹⁹ G. Masalcı Şahin (2019). Hititçe Metinlerde Geçen Bazı Yerel Şarkıcılar Üzerine, *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 13(1), 84.

³⁰⁰ agm, s. 97.

³⁰¹ F. Kınal (1956). Eski Anadolu’da Kadının Mevkii, *Belleten*, 20(79), 360.

³⁰² A. Ünal (2016). agm, s. 772.

anlamına gelmektedir.³⁰³ “Tavananna” terimi “*anne kraliçe*”leri kapsamış ve anne kraliçeler sarayda kraldan sonra sözü geçen kişi olmuştur. Ayrıca kimi zaman “*sakuwašaraš*” terimi “MUNUS.LUGAL” “kraliçe” olarak kullanıldığı görülmüştür.³⁰⁴

Kral listesinde ikinci sırada yer alan I. Hattuşili zamanında Tavanannaların devletin siyasi işlerine karıştıklarını anlıyoruz. Kral Hattuşili veliaht prens olarak Huzzia yerine I. Murşili’yi tayin edince işler karışmış ve prens Huzzia’nın annesi oğlunun krallık hakkını korumak için harekete geçmiştir. Bu durum üzerine kral I. Hattuşili vasiyetnamesinde Huzzia’nın annesi hakkında “*bir yılandır*” ifadesini kullanmıştır.³⁰⁵

Kraliçeler zaman zaman güç ve iktidar hırslarına yenik düşmüşler bu durum ise sarayda entrikalar çevirmelerine neden olmuştur. Hitit kralı I. Hattuşili’nin karısı büyücülerle iş birliği yapmış ve Hattuşili bu durumdan rahatsız olmuştur. Buna benzer başka bir örnekte de II. Murşili’nin üvey annesi yaptırdığı büyülerle genç yaştaki gelininin hastalanıp ölmesine sebep olmuştur. Kraliçelerin yaptıkları büyü faaliyetleri cezasız kalmamış ve sürgün edilmişlerdir.³⁰⁶

Bu ifadelerle rağmen Eski Hitit Devleti’ndeki Hitit kraliçelerinin adlarına sadece kurban listelerinde yer verilmiş, devletteki icraatlarına değinilmemiştir. Öyle ki bazı isimlerin tarihteki konumu bile tam olarak bilinmemektedir.³⁰⁷ Bilinen kraliçelerden bazılarıysa şunlardır: I. Murşili’nin karısı Kali, I. Hantili’nin karısı Harapşili, Ammunna’nın karısı Tawananna, Telepinu’nun karısı Iştapariya, Alluwamma’nın karısı Harapşeki, III. Zidanta’nın karısı İyaya ve II. Huzziya’nın eşi Şummiri’dir.³⁰⁸

I. Şuppiluliuma Yeni Hitit Devleti’nin ilk hükümdarı olmuştur. Dönemin güçlü devletlerinden Mitannileri yıkmasıyla birlikte Hititler artık sadece devlet değil imparatorluk haline gelmiştir. Bu durumdandır ki I. Şuppiluliuma’dan itibaren devlet son bulana dek olan süredeki kraliçeler Büyük İmparatorluk Çağı kraliçeleri olarak adlandırılmıştır.³⁰⁹ Kraliyet

³⁰³ E. Memiş (1993). Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 20.

³⁰⁴ G. Beckman (1986). “Inheritance and Royal Succession Among the Hittites”, *Kanissuwar- A Tribute to Hans G. Güterbock on His Seventy-Fifth Birthday*, May 27, 1983 (Ed. H. Hoffner, G. Beckman) *Assyriological Studies (AS)* 23, Chicago, 24, 61.

³⁰⁵ F. Sommer & A. Falkenstein (1938). *Die hethitisch- akkadische Bilingue des Hattuşili I. (Labarna II.)*. München. s. 5.

³⁰⁶ S. S. Fidan (2018). Yazılı Belgeler Işığında Hitit Kadınları, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (157), 28.

³⁰⁷ F. Kınal (1956). Eski Anadolu’da Kadının Mevkii, *Belleten*, 20(79), 361.

³⁰⁸ T. Cengiz (2014). *Hitit Çağı’nda Anadolu’da Anaerkil İzler*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 104.

³⁰⁹ E. Memiş (1994). Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü, *Belleteni*, 58 (222), 285.

mühürlerine göre Hitit İmparatorluk Dönemi'nde yedi kraliçe vardır ve bunlar; Nikalmati, Ašmunikal, Henti, Tawananna, Danuhepa, Malnigal ve Puduhepa'dır.³¹⁰

Yeni Hitit Devleti'nin bilinen en eski kraliçesi kral III. Tuthaliya'nın karısı Taduhepa'dır.³¹¹ Hitit kraliçesi Ašmunikal'ın SBo 77 numaralı mühürde Tawananna unvanını kullandığı açıkça bellidir ve devlet işlerinde söz sahibi olduğu gibi kendi şahsına ait mührü de mevcuttur.³¹² KBo 5.7 numaralı toprak bağış metnindeyse kraliçe Ašmunikal'le kralın birlikte kullandıkları bir mühür baskısı göze çarpmaktadır.³¹³ Katalog numarası CTH 223 olan bu “*Kil Bağış Belgesi*” kadın hizmetçi Kuwatalla için yazılmıştır.³¹⁴ Bağış belgesinde hizmetçi kadına “*tarla, çayır, üzüm bağı, koruluk alanlı dağ bölgesi*”, “*Hurri gömleği imalatçısı, at terbiyecisi, on bir malikane(de) toplam doksan kişi, on sığır, yüz beş koyun*”, “*on üç malikane*” ve daha pek çok şey hediye olarak verilmiştir.³¹⁵

Kurban listeleri ve mühür baskılarından I. Šuppiluliuma'nın üç karısı olduğu bilinmektedir. Bu kadınlar Duduhepa (D/Taduhepa), He/inti ve Tavananna'dır. İlk iki karısıyla ilgili çok fazla bilgi olmamakla beraber isimlerinden Hurri kökenli soylu kadınlar oldukları anlaşılmaktadır. I. Šuppiluliuma'nın son eşiyle ilgili bilgiler ise Ugarit Sarayı güney arşiv belgeleri sayesinde elde edilmektedir.³¹⁶ Kraliçe Tavananna Babil devleti kralının kızıdır. Kocasının ölümünün ardından Hitit devletinin başına II. Murşili geçer ve bu dönemde “Egemen Kraliçe (Tavananna)” unvanıyla saraydaki güç ve yetkisi devam etmiştir.³¹⁷

Hititlere ait yazılı metinlerde kraliçelerin tamamına ait bilgiler yokken, metinlerin büyük kısmı Hititler'in en parlak dönemine aittir.³¹⁸ Kraliçe Taduhepa³¹⁹ ise Hitit İmparatorluk Çağı kraliçelerindendir. Bu kraliçeye ait bilgileriye Boğazkale-Hattuša metinlerinden elde

³¹⁰ Thomas Beran (1967). *Die hethitische Glyptik von Boğazkale*. Berlin. s. 1.

³¹¹ Stefano De Martino (2006). *Hititler*. Dost Kitabevi. s. 50.

³¹² T. Cengiz (2014). *Hitit Çağı'nda Anadolu'da Anaerik İzler*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 106. (Bkz: Bin Nun (1975): 163-165.)

³¹³ *agt*, s. 109. (Bkz: Otten (1968): 105-106; Riemschneider (1958). s. 338; Beran (1937). s. 35.)

³¹⁴ G. Karauğuz (2019). *Hitit Tarihi ve İdarî Kil Kitaplar Yaşam Hikâyesi, Ferman, Vasiyetname, Bağış Belgesi, Talimatname ve Kral İcraatları*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 119.

³¹⁵ *age*, s.119-122.

³¹⁶ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 146-147.

³¹⁷ E. Memiş (1994). Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü, *Belleten*, 58 (222), 287.

³¹⁸ B. Çelebi (2007). *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 70.

³¹⁹ “*Şapinuva'daki Kraliçe*” (A. Süel (2004). “*Şapinuwa'daki Kraliçe Hakkında*”, *Anatolia Antica Studi in Memoria di Fiorella Imparati*, (Ed. Firenze), Eothen 11, s. 819.)

etmekteyiz. Kral III. Tuthaliya ve kraliçe Taduhepa'nın Şapinuva kentinde yaşadığının kanıtı Ortaköy kazılarında çıkarılmış çivi yazılı metindir. Kraliçe Taduhepa eşi III. Tuthaliya ölüp oğlu I. Şuppiluliuma tahta geçtikten sonra da “egemen kraliçe” sıfatıyla devletteki faaliyetlerine devam etmiştir.³²⁰

Kraliçe Puduhepa'yı tasvir eden arkeolojik bulgulardan en net bilgi vereni Fraktin kaya kabartması³²¹ dir. Bu kabartmada Puduhepa ana hatlarıyla yer almaktadır.³²² Puduhepa'nın şahsi mizacı hakkında bilgi edinilmesini sağlayan belgeler ise, Puduhepa'ya ait birçok mektup, adak ve dua metinleriyle birlikte kendi emriyle katiplere yazdırdığı dini bayram tören metinleridir. Belgelere göre Puduhepa ilginç ve güçlü bir mizaca sahip bir kraliçedir. Bu belgelerin dışında Boğazkale ve Suriye Ras Şamra-Ugarit'ten çıkan adli metinler de mevcuttur. Eşi III. Hattuşili'nin devlet işleriyle ilgili olan pek çok belgede de Puduhepa'nın ismi, kralın isminin yanında yerini almıştır.³²³ Boğazkale ve Ras-Şamra da yapılan arkeolojik kazılarda çıkan kil tabletlerin üzerindeki mühürler de kraliçe Puduhepa ve kral III. Hattuşili birlikte tasvir edilmiştir.³²⁴

Puduhepa ve III. Hattuşili'nin evliliği ile ilgili metinde şu satırlara yer verilmiştir; “Mısır'dan geri dönerken, Lawazantiya'ya tanrıya kurban sunmak için gittim ve tanrıya görevimi yerine getirdim. Rahip Pentipşarri'nin kızı Puduhepa'yı tanrının isteğiyle eş olarak aldım ve evlendik ve o bize karı-koca sevgisini verdi. Bizim oğullarımız ve kızlarımız oldu. Ayrıca bana Tanrıçam, Hakimem rüyada göründü ve konuştu: “Evinle beraber benim hizmetime girin!” ve tanrıçaya evim ile beraber hizmet ettim ve var ettiğimiz evimize tanrıça da katıldı ve evimiz gelişti. Bu hâkimem İstar'ın lütfu idi.”³²⁵ Puduhepa'nın evlendiğinde kaç yaşında olduğu net olarak bilinmemektedir ama Otten, on beş yaşında olabileceğine dair bir tahminde bulunmaktadır.³²⁶

³²⁰ A. Süel (2020). “Şapinuva'nın Kraliçesi: Taduhepa”, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. (Ed. A. M. Darga), Yapı Kredi Yayınları. s. 138-139.

³²¹ Franktin Rölyefi [Erişim Tarihi: 04.03.2022, <https://www.hittitemonuments.com/fraktin/index-t.html>]

³²² A. Ünal (2014). *Eskiçağ Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s. 119.

³²³ C. Karasu (2006). Çivi Yazılı Belgelere Göre Eski Anadolu Kadını Hakkında Bazı Gözlemler, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 51.

³²⁴ B. Çelebi (2007). *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 70.

³²⁵ H. Otten (1981). *Die Apologie Hattusilis III. StBoT 24*. Otto Harrasowitz. s. 16-17.

³²⁶ H. Otten (1975) *Puduhepa*. Eine hethitische Königin in ihren Textzeugnissen. s. 32.

Kraliçe Puduhepa aşk ve savaş tanrıçası IŞTAR'a tapınakta rahiplik yapan Pentipşarri adlı adamın kızıydı ve o da babası gibi tapınakta tanrıca IŞTAR için çalışmaktaydı.³²⁷ Hititli bütün kraliçeler göz önüne alındığında Puduhepa içlerinde rahibe olan tek kadındır ve bununla da övünmüştür.³²⁸

Kral III. Hattuşili Kadeş Antlaşması'nı başkent Hattuša'da gümüş levhaya yazdırarak antlaşmanın altına kendi mührünün yanına kraliçe Puduhepa'nın da mührünü bastırmıştır³²⁹ ve eskiçağ tarihinde Puduhepa dışında başka bir kadının bu derece önemli bir belgenin altında mührü bulunmamaktadır.³³⁰ Ayrıca Puduhepa kralla birlikte Hitit ülkesi içindeki dini törenlerin yapıldığı kentlere gitmiş, bununla da kalmamış ve komşu devletlere de ziyaretlerde de bulunmuştur.³³¹

Puduhepa'nın Nerikkaili isimli bir erkek çocuğu, Gaşşulaviya ve Manefrure isimli de iki kızı vardır. Puduhepa çocuklarını komşu ülkelerin prens ya da prensesleriyle evlendirerek devletlerarası siyasette etkin rol oynamaya devam etmiştir.³³²

Puduhepa'nın kocası III. Hattuşili öldükten sonra devletin başına oğlu IV. Tuthaliya geçmiştir.³³³ Bu dönemde Puduhepa'nın ana kraliçelik statüsünün devam ettiği bilinmektedir. Fakat bir fal metnine göre Puduhepa'nın genç gelini ve kendisi arasında din ve devlet işlerinde ki iktidar mücadelesinden dolayı sorunlar çıkmış öyle ki saray halkı ve cariyeler ikiye bölünmüş, Puduhepa ve gelini de birbirine karşı çeşitli iftiralarda bulunmuştur. Saraydaki bu gergin ortama Puduhepa'nın krallığı yönetme hırsının neden olduğu düşünülmektedir.³³⁴

Puduhepa'nın neden ve nasıl öldüğü tam bilinmemekle beraber, yaşlılık dışında dermanı olmayan bir hastalığa yakalandığı düşünülmektedir.³³⁵ Mezarının nerede olduğu da

³²⁷ A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s.183.

³²⁸ *age*, s.184.

³²⁹ S. Alp & S. Erkut (2002). *Hitit Kralı III. Hattuşili ile Kraliçe Puduhepa'nın Gümüş Tablet Üzerindeki Mühürleri*, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, (5), 2.

³³⁰ A. Ünal (2014). *age*, s.393.

³³¹ *age*, s. 396.

³³² E. Memiş (1994). Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü, *Belleten*, 58 (222), 291.

³³³ A. Ünal (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.108.

³³⁴ B. Çelebi (2007). *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 59.

³³⁵ A. Ünal (2014). *age*. s. 466.

bilinmemektedir. Sadece Puduhepa'nın değil hiçbir Hitit kralı ve kraliçesinin mezarı şimdiye dek bulunmamıştır.³³⁶

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılış dönemindeki krallar II. Šuppiluliuma ve III. Arnuvanda'nın eşleriyle ilgili bilgi yoktur. Yeni bulunan tabletler sayesinde yıkılış dönemiyle ilgili daha çok bilgi edinileceği düşünülmektedir.³³⁷

Kraliçeler güç ve yetkilerini yalnızca kan bağından dolayı almamışlardır. Bundan dolayıdır ki krallar ve kraliçeler her anlamda birbirini tamamlamış ve eşit konumda sayılmışlardır. Hitit kraliçesi aynı Hitit kralı gibi tanrılar dünyasıyla insanların dünyası arasında aracı olarak karşımıza çıkar ve Hitit kraliçesi hayattayken tanrı gibi yaşarken öldüğündeyse tanrı oldukları düşünülmüştür.

Hitit bayramlarının anlatıldığı metinlerden anlaşıldığı üzere kral ve kraliçe bayramlara birlikte katılmışlar hatta kral başrahip, kraliçe de başrahibe olarak bu bayramları yönetmişlerdir.³³⁸ Bazen de kral ve kraliçe bayramlara ayrı ayrı giderek aynı vakitte başka kentlerde bayram kutlamalarının başlamasını sağlamışlardır.³³⁹ Kralın ülke sınırları içinde olmayıp askeri sefer de ya da savaşta olduğu dönemlerdeyse bayramlar devam etmiş ve kraliçe bayramlara katılmış, kraliçenin de katılamadığı zamanlarda prens ya da şehrin en yüksek rütbeli rahibi bayram törenini yönetmiştir.³⁴⁰ Dini törenlerde kraliçe oldukça önemliydi öyle ki bazı dini törenler kraliçenin katılımı olmadan yapılmazdı. Bu durum Alacahöyük kabartmaları³⁴¹nda kraliçenin kralın arkasında durması şeklinde tasvir edilmiştir.³⁴² Kraliçelerin bayramlarda tek başlarına görev aldıklarına dair en net bilgiyi ise 38 gün süren AN.TAH.ŠUM^{ŠAR} bayramı metninden öğrenilmektedir. Kraliçe bayramın sekiz ve dokuzuncu günlerinde tek başınadır.³⁴³

³³⁶ A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s.467.

³³⁷ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 154.

³³⁸ B. Collins (2016). "Women in Hittite Religion", *Women In Antiquity Real women across the Ancient World*, (Ed. S. L. Budin & J.M. Turfa), Routledge, s. 330.

³³⁹ Ö. Sir Gavaz (2012). *Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler*. Çorum Belediyesi Kültür Yayınları. s. 67.

³⁴⁰ A. M. Dinçol (1982). "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. 1, s. 86. Bkz: E. Reyhan (2016). Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (16), 93.

³⁴¹ Alacahöyük [Erişim Tarihi: 10.03.2022, <http://www.hittitemonuments.com/alacahoyuk/>]

³⁴² A. Ünal (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 109.

³⁴³ H. G. Guterbock (1960). An Outline of the Hittite AN.TAH.ŠUM Festival, *Journal of Near Eastern Studies*, XIX (2), 80.

Hititlere ait eski bir duada da “*Kral sağlıklı olsun, kraliçe, prensler ve birlikleri ve ülkesi de öyle. Ülkesi bu yönden de denize öbür yönden de denize komşu olsun*” yazmaktadır. Kraliçenin duada yer alması onlara verilen önemi gözler önüne sermektedir.³⁴⁴

Hitit metinlerine göre kral ve kraliçe kralın savaşa gittiği zamanlar hariç hiç ayrılmamış, bütün etkinliklere birlikte katılmışlardır. Öyle ki Hitit ordusundaki askerler sadakat yeminlerini yalnızca kral adına değil, kraliçe ve prensleri adına da yapmışlardır.³⁴⁵

Bu çağlarda pek çok Hititli prenses komşu ülkelerdeki prenslerle evlendirilmiştir. Bunlara örnek verecek olursak I. Šuppiluliuma kız kardeşini Hayaşa kralı Hukkana’yla, prenses olan kızı Muvattiš’i Mira Beyi Mašhuiluvaš’la ve son olarak ismi bilinmeyen diğer kızını da Mitanni kralı Mattivaza’yla evlendirmiştir.³⁴⁶

Hititlerdeki kraliçelerin konumu Mısır ve Mezopotamya’daki devletlerin kraliçelerinden çok farklıydı. Hititli kraliçeler “Büyük Kraliçe” ve “Egemen Kraliçe” unvanlarını kullanıp, devleti yönetmekteki yetkileri kralla eşit derecede olmuşken, Mısır ve Mezopotamya kraliçeleri sadece kralın eşi sıfatıyla kalmış ve bazı dini vazifeler dışında ülkelerinin yönetiminde söz sahibi olmamışlardır.³⁴⁷

³⁴⁴ E. Akkurgal (1990). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları. s. 56.

³⁴⁵ T. Cengiz (2014). Hitit Kralı ve Kraliçesi Arasındaki Dikotomik Eşitlik Üzerine Bazı Tespitler, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(56), 28.

³⁴⁶ F. Kınal (1956). Eski Anadolu’da Kadının Mevkii, *Belleten*, 20(79), 362.

³⁴⁷ T. R. Bryce (2016). “The Role And Status Of Women İn Hittite Society”, *Women İn Antiquity Real Women Across The Ancient World*, (Ed. S. L. Budin & J.M. Turfa), *Routledge*, s. 304.

4. HİTİT KADINLARINA AİT MEKTUP METİNLERİ

Hititler'in ilk hükümdarlarından I. Hattuşili kendi hakkında yazılı belge bırakan ilk kral olmuştur. Bu dönemde Boğazkale-Hattuşa'ya Mezopotamya'dan katipler getirildiği bilinmektedir. Bu yüzden olmalı ki katipler Hititçe bilmediklerinden dolayı ilk kaynakları kendi ana dillerinde yani Akadca ve Babilce kaleme almışlardır. Zamanla Hattuşa'daki katipler çok iyi olmasa da Hititçe öğrenerek yerli halktan yetişen öğrencilere yazıyı öğretmişler ve böylelikle hem Hititçe hem de Akadca yazmışlardır.³⁴⁸

Hitit toplumunda okur-yazar kişilerin oranı epey düşüktü çünkü o dönemde çivi yazısını okuyup yazmak bilgi, beceri ve uzmanlık gerektirmekteydi. Başkent Hattuşa da 32'si tahta tablet kâtipi olmak üzere toplam 50 kâtip Hitit çivi yazısını yazıyordu. Toplamda 375 adet sembolden oluşan Hitit çivi yazısını öğrenmek epey zordu ve bu yüzden katiplerin eğitime erken yaşlarda başlanıyor³⁴⁹, kâtip okullarında eğitim görüyorlardı.³⁵⁰ Tableti yazan kâtipler ele aldıkları metne babasının ismini, zaman zaman da dedesinin ismini de yazmışlardır. Bu durum da bize kâtiplik mesleği ve edinilen bilginin aileler vasıtasıyla aktarıldığını göstermektedir. Ayrıca kâtipler arasında belli bir hiyerarşik düzen de vardır. Bu düzen hoca-öğrenci, usta-çırak şeklindedir.³⁵¹ Bal mumu tabletlere yazı yazıldığı da bilinmektedir.³⁵²

Başkent Hattuşa'da yapılan kazılarda pek çok mektup gün yüzüne çıkarılmıştır. Boğazkale'deki metinlerin az bir kısmıysa kralın aile üyelerinin birbirlerine yazdığı mektuplardır. Bir diğer kısmıysa Hitit krallarının ülkedeki görevlilere ve kendilerine bağladıkları devletlerin krallarıyla olan metinler oluşturur. Metinlerin büyük bölümünü ise o dönemin diplomasideki dili olan Akadca yazılmış uluslararası mektuplar oluşturmaktadır. Mektupların çoğu ülkeler arasındaki siyasi ve hukuki ilişkileri konu almış, dostane tavırların devamı için yazılmıştır. O dönemin koşulları göz önüne alındığında mektupların alıcı taraflara ulaşımı zor ve riskliydi. Tabletlerin muhafaza edilmesiye farklı bir meseleydi.³⁵³

³⁴⁸ A. Ünal (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 56.

³⁴⁹ N. AslanTürk (2014). Ukkiİa Şehri ve Katipler, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (9), 1, 37.

³⁵⁰ M. D. Alparslan (2013). "Katipler ve Arşivler", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu* (Ed. M. D. Alparslan & M. Alparslan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 376

³⁵¹ **agm.** s. 381.

³⁵² D. Symington (1997). Geç Tunç Devri Yazı Tahtaları ve Kullanışları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri*, (2), 102.

³⁵³ A. M. Dinçol & B. Dinçol (2003). Eski Anadolu'da Haberleşme, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, (16), 4.

Hititlere ait mektupların büyük bir bölümü Boğazkale’de yapılan kazılarda çıkarılmıştır. Mektupların çoğunluğu tam metin olmaktan ziyade parçacıklı halde bulunmuştur ve sayıları 500 kadardır. Mektupların genelinde dil olarak Hititçe kullanılmış ancak uluslararası metinlerde dönemin diplomasi dili olan Akkadça tercih edilmiştir. Bu metinlerde az da olsa Hititçe mektuplar yer almaktadır.³⁵⁴

Hitit mektupları belli kurallar ve şemaya uygun olarak yazılmak zorundaydı. Mektubun başında hitap kısmı, mektubun konusu veya “X şöyle söyler: Y’ye söyle” ya da “X’e söyle: Y şöyle söyler” şeklinde ifadeler yer alırdı. Hitap kısmıysa iyi dileklerin yer aldığı bir bölüm olurdu. Mektuplarda hiyerarşik olarak kim daha üstünse onun ismi önce yazılırdı. Bu durumda kralın göndermiş olduğu mektuplar da devamlı olarak “Majeste şöyle söyler...’ye söyle” şeklinde konuya giriş yapılırdı. Maşat Höyük kazılarında çıkarılan mektuplarda az önce tarif edilen stilde yazılmış mektuplar mevcuttur.³⁵⁵

1973-1977 seneleri arasında Maşat-Höyük’te gerçekleştirilen kazılarda 113 adet tablet bulunmuştur. Bulunan tabletlerin büyük çoğu da mektuptur.³⁵⁶ Mektupların konuları genellikle savaş ve devlet yönetimiyle alakalıdır. Bunların dışında 3 adet kuş falı mektubu da bulunmuştur.³⁵⁷

HKM 81 numaralı mektup Maşat-Höyük de yapılan kazılarda bulunmuş ve içerik bakımından Hititler ’de eşine rastlanılmamıştır. Mektubu yazan kişi Tarhunmiya’dır. Bu erkek ya Hattuša’ta ya da Şapinuwa’da ikamet etmektedir ve katiplik yapmaktadır. Mektubu Tapigga’da (Maşat Höyük) ikamet eden anne ve baba olarak yazdığı Pallanma’yla Manni’ye yazmıştır.³⁵⁸ Mektubun Hititçesi ve tercümesi şöyledir;

“1) Efendi(m) se(vg)ili babam ve hanımefendim sevgili annem 2-3) söyle, oğlun(uz) Tarhu(nmi)ya şöyle (der): 4) Efendi(m)in (babamın) huzurunda h(e)r şey iyi olsun! 5) Sizi bin tanrı hayatta tutsunlar. 6) Ve senin ellerini (kollarını) çepeçevre (sararak) 7) iyice tutsunlar ve seni 8) korusunlar. 9) Sana yaşam, sağlık 10) dinçlik, u(zun) ömür, 11) tanrıların sevgisi, 12) tanrıların hoşgörüsü, gönlüne 13) neşe vers(inler)! 14) Tanrılardan m(uradın ne (ise)/ne

³⁵⁴ S. Alp (2001). *Hititler’in Mektuplaşmaları*. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları. s. 3.

³⁵⁵ H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 50.

³⁵⁶ S. Alp (1991). *Hethitische Briefe aus Maşat- Höyük*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 10.

³⁵⁷ S. Alp (2001). *age*, s. 3.

³⁵⁸ C. Karasu (2006). Çivi Yazılı Belgelere Göre Eski Anadolu Kadını Hakkında Bazı Gözlemler, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 54.

yapıl(ması)nı (istersen) 15) sana onu versinler! 16) Sevgili babam bana selamını 17) (daima ya)z.”³⁵⁹

Mektup 17 satırdan oluşmaktadır. Mektupta genel olarak Tarhunmiya anne ve babasına iyi dileklerini iletmış, tanrıların onları korumasını, sağlıklarının iyi ve neşelerinin yerinde olmasını istediğini yazmıştır. Mektubun sonundaysa babasından kendisine mektup yazmasını istemiştir.

Or. 90/800 numaralı mektup Şapinuva kraliçesi Taduhepa’dan eşi III. Tuthaliya’ya yazılmıştır ve Hititlerde kraliçeden kral eşine yazılan tek vesikadır.³⁶⁰ Mektup 16 satırdan oluşmaktadır. Hititçesi ve tercümesiye şöyledir;

“Efendim Majeste’ye söyle! Cariyen, kraliçe şöyle der: Efendim Majeste’nin huzurunda her şey iyi olsun ve Efendim Majeste’yi tanrılar hayatta tutsunlar ve Efendim Majeste’yi korusunlar. Benim yanımda da (her şey) iyidir. Başım gibi sırtımda hastadır ve o bana aynı şekilde (sıkıntı veriyor.) Efendim Majeste’nin huzurunda her şey nasılsa Efendim Majeste, bana iyilik (haberlerini) yaz.”³⁶¹

Mektubu yazan kraliçe Taduhepa eşine karşı büyük bir saygı ve sevgi duymaktadır. Ayrıca eşinin sağlığı ve iyiliği için tanrılara dua etmektedir. Kendisinin genel anlamda iyi olduğunu ancak baş ve bel ağrılarının onu rahatsız ettiğini yazmıştır. Son satırdaysa kraldan mektubuna cevap vermesini istemiştir.

³⁵⁹ “(1) A-NA BE-LÍ A-BI DÜG.GA-YA Û A-NA BE-<EL>-TI-YA [AM]A DÜG.GA-YA (2) QÍ-BÍ- MA [U]M-MA ^mTar-ḫu-u[n-m]i-ya (3) D UMU-KA-MA”

“(4) MA-ḪAR BE-LÍ ḫ[u]-u-ma-an SI[G₅]-in e-eš-du (5) nu-uš-ma-aš LI-IM DINGIR .MEŠ TI- an ḫa[r-ká]n-du (6) nu-ut-ta ŠU.ḪI.A-uš a-ra-aḫ-za-an-[d]a (7) aš-šu-li ḫar-kán-du nu-ut-t[a] (8) pa-aḫ-[š]a-an-da-ru”

“(9) nu-ut-ta TI -tar ḫa-ad-du-la-[tar] (10) in-na-ra-u-wa-tar MU.ḪI.A G[ÍD.DA] (11) DINGIR .MEŠ-aš a-ši-ya-u-wa-a[r] (12) DINGIR.MEŠ-aš mi-ú-mar ZI-n[a]-aš (13) du-uš-ga-ra-ta-an-na pé-eš[-kán-du] (14) nu A-NA DINGIR.MEŠ ku-it ú-e-e[k-ti?] (15) nu-ut-ta a-pa-a-at pé-eš-kán-du”

“(16) A-BI D[ÜG.G]A-YA-mu aš-šu-ul (17) [ḫa-at-re-e]š-ke (18) [x x x l]u[?]-u-wa-an-ma (19) [x x] IŠ-TU É.GAL-LI[M] (20) I-NA ^{[UR]U}Ḫa-an-ḫ[a-na] (21) pí-i-e-er na-[...] (22) ma-aḫ-ḫa-an-ma u-i-[ia[?]-an[?]-zi[?]] (23) nu ku-it ma-aḫ-ḫ[a-an nu-mu] (24) ḫu-u-ma-an ḫa-a[t-re-eš-ke]” (H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 241.) (C. Karasu (2006). Çivi Yazılı Belgelere Göre Eski Anadolu Kadını Hakkında Bazı Gözlemler, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 54.)

³⁶⁰ A. M. Darga (2020). *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 140.

³⁶¹ “(1) A-NA ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (2) QÍ- BÍ-MA UM-MA MUNUS.LUGAL GÉME-[KA] (3) MA-ḪAR ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (4) ḫu-u-ma-an SIG₅-in e-eš-tu (5) nu ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA DINGIR.MEŠ (6) TI -an ḫar-kán-du (7) nu ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (8) pa-aḫ-ša-an-da-ru (9) kat-ti-mi-ya SIG₅-in (10) SAG.DU-ya -mu ma-aḫ-ḫa-an (11) iš-ki-ša-ya iš-tar-ak-zi (12) na-at-mu nu-u-a QA-TAM-MA (13) MA-ḪAR ^dUTU-ŠI-ya BE-LÍ-YA (14) ku-it ma-aḫ-ḫa-an (15) nu-mu ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (16) [aš-š]u-ul ḫa-at-ra-a-i” (H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 258.) (A. Süel (2004). “Şapinuwa’daki Kraliçe Hakkında”, *Anatolia Antica Studi in Memoria di Fiorella Imparati*, (Ed. Firenze), Eothen 11, s. 821.)

Or. 90/1775 numaralı mektup Taduhepa'dan krala yazılmıştır. Mektup içerik olarak falla ilgilidir. Taduhepa krala yazdığı başka bir mektuptaysa fal için gittiği şehirlerde neler yaşadığını anlatır. Devlet görevlilerinden birisi ise Hitit kralına ve kraliçesine mektup yazmıştır.³⁶² Mektuptan bir bölüm şöyledir;

*“Beyiçem Kraliçeyi tanrılar hayatta tutsunlar. Güneşime ve Beyiçem Kraliçeye sağlık, sıhhat, kudret, yaşam, kuvvet versinler ve onları korusunlar.”*³⁶³

Din görevlisinden yazılan başka bir mektubun asıl muhatabı kraldır ancak mektupta kraliçeye saygılar da sunulmuştur. Başka bir metinse kraliçenin emri altındaki görevlilere yazdığı mektuptur. Hasarlı olması nedeniyle tam olarak konusu anlaşılamayan mektupta sadece görevliler arasında yer alan ^mHulla'nın adı okunulabilmektedir.³⁶⁴

Ortaköy de yapılan kazılarda yukarıdaki mektuba benzeyen pek çok mektup vardır. Bunların dışında kral ve kraliçenin devlet görevlilerine yazdığı mektuplar da mevcuttur. Sadece kraliçenin krala yazdığı ya da devlet görevlilerine yazdığı mektuplarda vardır. Devlet görevlilerine yazılan mektuplar da dini ve devletin yönetimiyle alakalı konular yer almıştır. Bu mektuplarda kraliçenin özellikle fal da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Devlet görevlileri de kraliçeye mektup göndermiştir.³⁶⁵

Mektupların en mühimleri de döneminin büyük devletlerinden Mısır Devleti'yle olanlardır. Günümüze kadar ulaşmış olan mektuplar binlerce yıl evvelki diplomatik yazışma kurallarının en güzel örneklerindendir.³⁶⁶ Kraliçe Puduhepa'nın eşinden ayrı olarak Mısır kralı

II. Ramses'e ve Mısır kraliçesine yazdığı mektuplar Boğazköy arşivinden elde edilmektedir.³⁶⁷

Kraliçe Puduhepa'nın mektuplarıyla ilgili şaşırtıcı olan bir mesele vardır ki o da şudur; başta Mısır devleti ve devlet adamlarıyla, kadınlara pek çok mektup yazmış olmasına rağmen annesi, kız kardeşi ve Mısır kralı II. Ramses'le evlendirmeyi düşündüğü iki kızıyla, aile

³⁶² A. M. Darga (2020). Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe. Yapı Kredi Yayınları. s. 140.

³⁶³ **age**, s. 140.

³⁶⁴ **age**, s. 140.

³⁶⁵ Süel (2004). “Şapinuwa'daki Kraliçe Hakkında”, *Anatolia Antica Studi in Memoria di Fiorella Imparati*, (Ed. Firenze), Eothen 11, Roma, s. 820.

³⁶⁶ M. Öztürk (2019). Hitit Mektuplarının Dünya Uygarlık Tarihine Yaptığı Katkıları. *IX Uluslararası Hititoji Kongresi Bildirileri 2. Cilt*, s. 767.

³⁶⁷ A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s. 389.

üyelerine tek bir mektup dahi yazmamıştır. Mektup yazmadığından dolayı da Puduhepa aile mensuplarını özlemiyor muydu? Ya da eskiçağda kadın evlendiğinde ailesiyle olan iletişimi tamamen kopuyor muydu, net bir şekilde bilmek mümkün değildir. Puduhepa'nın aile üyeleriyle yüz yüze görüştüğüne dair herhangi bir bilgi de mevcut değildir.³⁶⁸

II. Ramses'den Puduhepa'ya gönderilen mektupların birisinde, II. Ramses, III. Hattuşuli'ye yolladığı mektupta yazdıklarının birebir aynısını Puduhepa'ya yazmıştır. Bu tür mektupların geneline bakıldığında kişisel konuların yer almadığı ve nezaket kurallarına fazlasıyla dikkat edildiği görülür.³⁶⁹ Sedat Alp, "Hititler'in Mektuplaşmaları" isimli kitabında II. Ramses'in Puduhepa'ya yazdığı mektubuna yer vermiş ve bu mektubun başlarında Ramses Puduhepa'ya uzun uzun iyi dileklerini ilettikten sonra "*Kardeşimin, kızkardeşimin ve ülkelerinizin iyilik haberlerini alınca çok sevindim ve şöyle dedim: 'Çok şükür iyidirler!'* Kızkardeşimin bana gönderdiği mektubu gördüm ve Hatti Ülkesinin Büyük Kraliçesi kızkardeşimin pek güzel bir biçimde yazdığı konuları işittim."³⁷⁰ şeklinde ifadeler yer almıştır. Mektubun devamında bu tür ifadeler devam etmiştir. Mektubun son bölümleriyse hasarlı olduğundan dolayı okunamamaktadır.³⁷¹ II. Ramses'in kraliçe Puduhepa'ya yazdığı diğer mektuplar ise şunlardır: KBo 29. 46,³⁷² KBo 28. 17,³⁷³ KUB 3.58 + KUB 3. 47,³⁷⁴ KBo 28. 4³⁷⁵, KBo 28. 11+ KBo 28. 12³⁷⁶, KUB 3. 63³⁷⁷, KUB 3. 57³⁷⁸, KBo 1. 21³⁷⁹, KUB 3. 65³⁸⁰,

³⁶⁸ A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamani Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s.184.

³⁶⁹ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 154.

³⁷⁰ S. Alp (2001). *Hititlerin Mektuplaşmaları*. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları. s. 26-28.

³⁷¹ A. M. Darga (2020). *age*, s. 159.

³⁷² E. Edel (1986). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I*. Westdeutscher Verlag. s. 42.

³⁷³ *age*. s. 48.

³⁷⁴ *age*. s. 72.

³⁷⁵ *age*. s. 116.

³⁷⁶ *age*. s. 128.

³⁷⁷ *age*. s. 134.

³⁷⁸ *age*. s. 144.

³⁷⁹ *age*. s. 148.

³⁸⁰ *age*. s. 160.

KUB 3.66 + W. 24³⁸¹, KUB 3. 68³⁸², KBo 28. 40³⁸³, KBo 28. 93 + KBo 28. 27³⁸⁴, KBo 28. 29³⁸⁵, KUB 26. 89³⁸⁶, KUB 21. 36³⁸⁷, KUB 3. 69³⁸⁸, KBo 28. 14³⁸⁹.

KUB 21.38³⁹⁰ numaralı mektup Hitit kraliçesi Puduhepa'dan Mısır kralı II. Ramses'e yazılmıştır. Mektubun ilk birkaç satırı yoktur çünkü muhtemelen bu mektup gönderilmek üzere hazırlanmış bir taslak metnidir ve bu yüzden resmi konuşma kısmına yer verilmemiştir.³⁹¹ Mektup iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm 65 satırdan oluşmaktadır. Bu bölümde tarafların birbirlerine karşı olan dostane tavırları ve “*kardeşim*” diye hitap etmeleri dikkat çekmektedir. İkinci bölümdeyse aynı tavır devam etmiştir. Bunun dışında Puduhepa'nın kızını II. Ramses'le evlendirmek istediği anlaşılmaktadır.³⁹²

³⁸¹ E. Edel (1986). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I*. Westdeutscher Verlag. s. 170.

³⁸² **age.** s. 174.

³⁸³ **age.** 190.

³⁸⁴ **age.** s. 196.

³⁸⁵ **age.** s. 206.

³⁸⁶ **age.** s. 214.

³⁸⁷ **age.** s. 224.

³⁸⁸ **age.** s. 88.

³⁸⁹ **age.** s. 110.

³⁹⁰ A. Ünal (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamani Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları. s. 500.

³⁹¹ H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 281.

³⁹² “(0) [UM-MA ^fPu-du-^he-pa MUNUS. LUGAL GAL MUNUS.LUGAL KUR ^{URU}Hat-ti A-NA ^mRi-a-ma še-ša LUGAL.GAL LUGAL KUR ^{URU}Mi-iz-ri ŠEŠ-YA QÍ-BI-MA]”

“(1) [ŠEŠ-YA-ma-mu ku-it] kiš?-[an TĀŠ-PUR] LÚ.MEŠ TE₄-ME-K[A[?]]-wa ku-wa-p[í... ú-e-er-nu-mu] (2) [x x EGIR-pa] ú-te-er-nu-wa-za du-uš-ku-un na-at[...] (3) [A-NA DA]M[?] ŠA ŠEŠ-KA TI-tar šu-wa-ru SAG.DU-i ŠA [ŠEŠ-YA TI-tar šu-wa-ru QA-TAM-MA e-eš-du nu-mu... up[?]-pí[?]] (4) [na-at IŠ-TU] NA₄.ZA.GÍN TI-an-te-eš a-ša-an-du nam-ma-mu-ká[nŠ]Ā[?] KUR.KUR.M.[EŠ...] (5) [TI -tar šu-w]a-ru A-NA ŠEŠ-YA am-me-el aš-šu-la-an am-me-el ú-nu-w[a-aš-^ha-an up-pa-a^h-^hu-un am-mu-uk SIG₅-in?] (6) (*eras.*) A-NA ŠEŠ-YA-ya QA-TAM-MA [SIG₅-in? e-eš-du]”

“(7) [Š]EŠ-YA-ma-mu ku-it kiš-an TĀŠ-PUR NIN-YA-wa-mu IŠ-PUR DUMU.MUNUS-wa-ta [pé-e^h-^hi ši-wa-ri-ya-at-ma-wa-ra-an-mu nu-wa-mu-za] (8) ki-nu-un TUKU.TUKU-za-ša ku wa-at-wa-ra-an-mu ki-nu-un Ú-UL pé-eš-t[a? DUMU.MUNUS-YA-ya i?-wa?- ru?-ya pé-e^h-^hi] (9) na-at-za Ú-UL mar-ki-ya-ši ma-la-a-ši-ya-at-za ki-nu-un-ma-an-ta x[...] pí-an-na Ú-UL tar-a^h-mi] LÚ.x[...] (10) É KUR URU^hHat-ti-za ŠEŠ-YA GI M-an ša-ak-ti na-at-za am-mu-uk Ú-UL š[a]-a[g-ga-a^h-^hi na-at ar-^ha a[r-nu-wa-an É-e[r ...] (11) a-aš-ta-ma-kán ku-it na-at-kán mÚr-^hi-^dU-up-aš A-NA DINGIR .GAL pé-eš-ta nu ^m[Úr-^hi-^d]U-up-aš ku-it a-pí-ya (12) na-an pu-nu-uš ma-a-an kiš-an ma-a-an Ú-UL kiš-an am-mu-uk-ma A-NA ŠE[Š-YA] ku-in DUMU.MUNUS ne-pí-ša-aš KI-aš-š[a] (13) pé-e^h-^hi na-an-kán ku-e-da-ni ^ha-an-da-mi A-NA DUMU.MUNUS KUR ^{URU}Ka-ra-an-du-ni-ya-[aš KUR] ^{URU}Zu-la-pí KUR ^{URU}Aš-šur ^ha-an-da-m[i] (14) a-pé-e-da-ša-an-kán! ku-wa-pí UL GAM-an iš-^ha-[an-n]a? tar-a^h-mi na-aš du-wa-an-ma pa-ra-a [...]”

“(15) A-NA ŠEŠ-YA-ma NU.GÁL im-ma ku-it-ki ma-a-an A-NA DUMU ^dUTU na-aš-ma DUMU ^dU Ú-UL ku-it-k[i] e-eš-zi na-aš-ma a-ru-ni Ú-UL e-eš-zi (16) tu-uk-ka₄ Ú-UL ku-it-ki e-eš-zi ŠEŠ-YA-ma am-me-e-da-za NÍG.TUKU-ti ku-it-ki Ú-UL-at ŠUM-an iš-^ha-aš-šar wa-tar-ra”

“(17) A-NA ŠEŠ-YA-ma ku-it kiš-an AŠ-PUR A-NA DUMU.MUNUS-wa ku-in NAM.RA.MEŠ GU₄.MEŠ UDU.ĤI.A pé-eš-ke-mi nu-wa-mu-kán ŠA KUR.KUR.MEŠ (18) [ħal-]ki-iš NU.GÁL nu-wa-ta ku-e-da-ni me-e-ħu-ni LÚ.MEŠ TE₄-ME an-da ú-e-mi-ya-<an->zi nu-wa-mu-kán ŠEŠ-YA LÚPIT-ĤAL-LI pa-ra-a [na-a-i] (19) A-NA EN .MEŠ KUR-TI-YA-wa GIŠ. ĤUR.MEŠ me-na-aħ-ħa-an-da ú-da-an-du nu-wa NAM.RA.MEŠ ku-in [GU₄].MEŠ UDU.ĤI.A pé-e ħar-kán-zi (20) nu-wa-ra-an-kán ar-ħa da-aš-kán-du nu-wa-ra-an par-na-wiš-iš-kán-du nu a-pé-e-[da-aš am-mu-uk]-pát LÚ.MEŠ TE₄-ME DUB.BA.A-ya AŠ-PUR BA.ÚŠ?-za-x[...] ta?-an-[...] LÚ.MEŠ TE₄-ME an-da ba?-a-er (21) (eras.) EGIR-pa-ma nu-un-tar-aš LÚ[PIT]-Ĥ[AL-LI ... Ú-UL] ú-et LÚ TE₄-MU-YA Ú-UL ú-et (22) am-mu-uk-ma a-pád da-an EGIR-an-da mZu-zu-un LÚQAR-TAP-PU LÚ.SAG [...] na?-aš? ka]t-ta iš-ta-an-ta-it (23) mPí-ħa-aš-du-uš-ma ku-e-da-ni me-e-ħu-ni a-ar-aš nu ka-ru-ú ŠE12 [ki-ša-at ...] NAM.RA.MEŠ pé-di (24) Ú-UL nam-ma ni-ni-in-ku-un ŠEŠ-YA LÚ.MEŠ TE₄-ME-KA pu-nu-uš m[a-a-an kiš-an ma-a-an Ú-UL kiš-an Ú-UL INI M-a[š ...] (or Ú-UL ka-aš[...])”

“(25) ŠEŠ-YA-ma-mu ku-it kiš-an TÁŠ-PUR DUMU.MUNUS-wa le-e nam-ma za-lu-ga-nu-u[š-ke-ši...] (26) am-mu-uk-ka4?-aš-kán Ú-UL an-da ma-la-a-an-za DUMU.MUNUS-za-kán EGIR -pa i[m-ma...] (27) ka-ru-ú a-ra-an-za nu-uš-ši-kán x[...]pát ku-wa-pí a-wa-an a[r-ħa ...] (28) ma-a-an-ta ma-a-an DUMU[?].MUNUS[?]-“pát? Ú-UL ku-wa-pí pé-eħ-ħu-un [m]a-a-an-ta [NAM.RA.MEŠ GU₄.ĤI.A UDU.ĤI.A me-ma-aħ-ħu-un] (29) (eras.) ki-nu-un-ma Ú-[UL...]x[...] (30) nu-kán ŠA KUR^{URU}Kum-man-ni ŠE12-u-an-zi GAM-an-da (eras.) ú-w[a-an-zi] (31) dUTU-ŠI-mu TI -an-za e-eš-du ma-a-na-aš-kán ú-e-ħ-ħa-ta-r[i] (32) ú-it-ma! m[A-la-] li-mi-iš UGULA LÚSAGI .A nu tu²-e²-el²-x[...] (33) nu-uš-ma-aš-kán a-pu-u-uš-ša 1 URU-LUM DI B-an-du a-pu-u-uš-ša[...]”

“(34) ŠEŠ-YA-ma-mu ku-it kiš-an TÁŠ-PUR ŠA DUMU.MUNUS-wa za-lu-ga-nu-m[ar ku-it Ú-UL a-a-ra] (35) A-NA NIN-YA-wa-ra-at ħa-at-ra-mi nu ku-uš-ša-an a-ú-me-n[i ...] (36) an-da ta-par-ri-ya-i za-lu-ga-nu-mar-ra am-me-el nu-un-tar-nu-un-mar [...] (37) i¹²-ya-an-du DINGIR .MEŠ nu le-pát za-lu-ga-nu-mi nu nu-un-tar-nu-wa-a[l-lu²³⁷ ...] (38) ŠEŠ-YA-ma-mu-za NIN -tar na-ak-ki-ya-tar ZI-ni-pát EGIR -pa Ú[?][UL da-a-aš ...] (39) UL²³⁸-ya-wa ku-it i-ya-u-wa-aš nu-wa-ra-at i-ya nu-kán ħa-x[... (-)m]a[?]-a-an ħa-at-ra-[mi] (40) wa-aħ-nu-mi-an-kán ku-wa-pí na-ak-ki-iš-ma-du¹-za [ku-it ku-wa-at-ta²-an[?]-kán w]a-aħ-nu-mi”

“(41) [ŠE]Š-YA-ma-mu ku-it kiš-an TÁŠ-PUR A-NA DUMU.MUNUS-wa LÚ.MEŠ [TE₄-ME- KA ...] me-mi-iš-kán-du (42) nu A-NA ŠEŠ-YA ku-u-un me-mi-ya-an a-pád-da-an [ħa-an-da-aš ħa-at-ra-a-nu-un... zi-]la-du-wa (eras.) (43) GIM-an wa-ša-i ku-e-ez [...] A-NA ŠEŠ]-YA a-pád-da-an ħa-an-da-aš [AŠ]PUR”

“(44) ma-a-an-ma-an A-NA ŠEŠ-YA DUMU.MUNUS [...] -an-ta ŠA ŠEŠ-YA <na-aš-ma ŠA> NIN-ZU pé-eħ-ħu-un (45) ma-an a-pí-ya-ya ku-it [ŠEŠ-YA me-mi-iš-ta ... nu-wa-mu ku]-in [MUN]US-an pí-e-er nu-wa-aš-ši iš-ki-ša ku-e-ek-ka₄ (46) e-eš-du nu-wa-ra-at a-pé-e-da-ni-ya [...] x-wa-ra-at iš-ħa-aš-šar-wa-tar”

“(47) MUNUS.LUGAL-aš-za ku-i-e-eš DUMU.MUNUS KUR^{URU}Ga-ra-an-du-ni-ya-aš [DUMU.MUNUS] KUR^{URU}A-mur-ri-ya da-aħ-ħu-un (48) na-at-mu A-NA LÚ.MEŠ KUR^{URU}Ĥat-ti pé-ra-an Ú-UL im-ma wa-al-li-ya-tar Ú-UL ku-it e-eš-ta (49) na-at (eras.) am-mu-uk i-ya-nu-un nu-za a-ra-aħ-zé-n[u[?]-un ŠA LUGAL.GAL DUMU.MUNUS AŠ-ŠUM MUNUS É.GE₄.A da-aħ-ħu-un (50) nu ma-a-an A-NA MU[NUS] É.GE₄.A ku-wa-pí a-pé-el LÚ TE₄-MU EGIR -an-da mi-iš-ri-wa-an-da ú-wa-an-zi (51) na-aš-ma-aš-ši [ŠA] ŠEŠ NIN-TI EGIR -an-da ú-ez-zi na-[a]t Ú-UL im-ma wa-al-li-ya-tar (52) nu-mu-kán ŠA KUR^{URU}Ĥat-ti MUNUS-TUM NU.GÁL e-eš-ta Ú-UL-at ŠUM-ni ħa-an-da-aš i-ya-nu-un”

“(53) A-NA ŠEŠ-YA MUNUS-TUM Ú-UL im-ma e-eš-ta ŠEŠ-YA-ma-at-kán Ú-UL am-me-el ŠEŠ-an-ni NIN-ni (54) na-ak-ki-[y]a-an-ni i-ya-at na-at ma-a-an i-ya-at-ya na-at-kán A-NA LUGAL KUR^{URU}Kar-an-du-ni-ya-aš im-ma (55) ħa-an-da-an-z[a] Ú-UL-za ŠA LUGAL.GAL LUGAL KUR^{URU}Ĥat-ti LUGAL KALAG.GA DUMU.MUNUS MUNUS-an-ni da-a-aš ma-a-an te-ši LUGAL KUR^{URU}Kar-an-du-ni-ya-aš-wa! (56[?]) Ú-UL LUGAL.G[AL] nu-za ŠEŠ-YA KUR^{URU}Kar-an-du-ni-ya-aš Ú-UL I-DE ku-e-da-ni-ya-at i-li-iš-ni”

“(57) na-at i-ya-at-ta ku-iš DINGIR -LUM ŠA SAG.DU-YA nu<-mu> MUNUS.LUGAL GIM-an dUTU^{URU}TÚL-na dU dĤé-bat dIŠTAR-ya i-ya-a[t] (58) nu-mu IT-TI ŠEŠ-KA ħa-an-da-it nu-za DUMU.NITA.MEŠ DUMU.MUNUS.MEŠ DÚ-nu-un nu am-me-el : an-na-a-an (over eras.) (59) ti-iš-ša-a-an LÚ.MEŠ Ĥat-ti me-mi-iš-kán-zi ŠEŠ-YA-ya-an ša-a[k]-ti nam-ma-kán ŠA É-TI ku-wa-pí ú-wa-nu-un (60) [DU]MU.MUNUS.MEŠ LUGAL ku-i-e-eš ŠA É-TI ú-e-mi-ya-nu-un nu-mu-[za-ká]n ŠU-i ħa-a-ši-ir na-aš-za am-mu-uk (61) [šal-la-nu-n]u-un ka-ru-ú-ma ku-i-e-eš ħa-aš-ša-an-te-eš [ú-]e-mi-ya-nu-un nu a-pu-u-uš-ša (62) [šal-la-nu-nu-un] [n]a-aš (eras.) EN .MEŠ KARAŠ.ĤI.A i-ya-n[u-u]n nu am-me-el-la ŠA SAG.DU-YA DINGIR-LUM (63) [...]x-ad-du nu A-NA ŠEŠ-YA ku-in DUMU.MUNUS pé-eħ-ħi nu-uš-ši-kán ŠA MUNUS.LUGAL an-na-a-an (64) [ti-iš-ša-a-“an] GAM ħa-ma-an-kán-du nu MUNUS.LUGAL a-pád-da-ya AQ-BI ŠEŠ.MEŠ-ŠU-NU-wa-aš-ši EGIR -an-da (65) [ti-ya-an-]zi ma-a-an-ma-at A-NA ŠEŠ-YA UL ZI-za nu A-NA ŠEŠ-YA ZI-ni lu-pa-aš-tin DÚ-mi”³⁹²

“(rev. 1) ŠEŠ-YA-ma-mu ku-it kiš-an TÁŠ-PUR GI M-an-wa-mu DUMU. MUNUS pa-ra-a [p]é-eš-ti nu-wa-ták-kán A-WA-TE^{MEŠ} ku-i-e ZI-ni (rev. 2) nu-wa-ra-at-mu ma-a-an ħa-at-ra-a-ši-ya nu-wa-ra-at-mu a-pí-[y]a ŠU-PUR nu a-pa-a-aš me-mi-ya-aš i-wa-ar [ŠE]Š-YA (rev.3) MUNUS.LUGAL ku-it I-NA KUR^{URU}A-mur-ri ú-

“[Hatti ülkesi kraliçesi, büyük kraliçe Puduhepa şöyle söyler. Kardeşim Mısır ülkesi kralı Riamašeša’ya söyle.]”

“§1 (Öy. 1-6) Sen kardeşim bana: ‘‘Zamanında elçilerin bana geldi, bana (armağanlar) getirdi ve ben de (bundan çok) hoşnut oldum’’ diye yazmıştın. Kardeşinin karısı (ben Puduhepa) yaşamı boyunca (hep mutluyum). Erkek kardeşim de yaşamı boyunca hep (mutlu) olsun. [Bana gönder] ve onlar lapis lazuli taşı (ile süslenip) hayat bulsunlar. Üstelik ülkelerim mutlu olsun. Senin ülken de aynı şekilde mutlu olsun. Ben sen kardeşime gönderdiğim mücevherat ile selamımı gönderiyorum. Ben iyiyim. Kardeşim de aynı şekilde iyi (ve mutlu) olsun.”

“§2 (Öy. 7-14) Senin kardeşime yazdığın meseleye gelince, kızkardeşim bana: ‘‘Sana bir kızımı vereceğim’’ diye yazdı. (Ama) o (bundan)³⁹³ vaz mı geçti? (Bunun nedeni) bana kızgın (olmandan mıdır? Eğer bundan dolayı değilse peki) şimdi niye kızı bana vermiyorsun? Kardeşim, şu an için onu sana veremem. (Çünkü) sen kardeşim olarak Hatti ülkesinin evini biliyorsun, ben [] bilmiyorum. [] Ve Urhi-Tešup (bu yer değişikliğinde) büyük tanrıya kalanları verdi. Urhi-Tešup orada olduğundan bunun böyle olmadığını ona sor. Kardeşime vereceğim yerin ve göğün kızını kiminle kıyaslayabilirim? Babilli Zulapili ya da Asurlu kız ile (kıyaslaya bilir miyim?)”

“§3 (Öy. 15-16) Kardeşimin hiçbir şeyi yok mu? Güneş tanrısının oğlunun, fırtına

ez-zi ma-an-ni-in-ku-wa-ah-mi-at-ta nu-kán A-NA MUNUS.LUGAL(rev. 4) ku-i-e A-WA-TE^{MEŠ} ZI-ni na-at A-NA ŠEŠ-YA a-pé-ez-za ha-at-ra-a-mi ŠEŠ-YA-ma-at-za UL mar-ki-ši ma-la-ši-at-za (rev. 5) GI M-an-na-kán A-NA ŠEŠ-YA DUMU.MUNUS ÚR-ši a-ri nu-za-k[á]n ke-e INI M.MEŠ MUNUS.LUGAL a-pí-ya ya (rev. 6) GAM-RA-TI”

“(rev. 7) ŠEŠ-YA-mu ku-it kiš-an TÁŠ-PUR NIN-YA-wa-mu IŠ-PUR DUMU.MUNUS KUR^{URU} Kar-du-ni-ya-aš-wa ku-iš KUR^{URU} Mi-iz-ri-i (rev. 8) pí-ya-an-za e-eš-ta nu-wa-aš-ši GIM-an LÚ.MEŠ TE₄-ME EGIR -an-da pa-a-er nu-wa-ra-at EGIR -pa IŠ-TU É[?] a-ra-an-ta-at (rev. 9) [nu-mu] ku-u-un me-mi-ya-an LÚ TE₄-MU LUGAL KUR^{URU} Kar-an-du-ni-ya<-aš>^{m.d}EN.LİL-EN .UKÙ.MEŠ me-mi-iš-ta (rev. 10) [am-mu]-uk-ma me-mi-ya-an ku-it AŠ-MI ma-a-na-an A-NA ŠEŠ-YA Ú-UL AŠ-PUR ki-nu-un-ma-mu-za ŠEŠ-YA ku-it mar-ki-ya-at (rev. 11) na-at Ú-UL nam-ma i-ya-mi A-NA ŠEŠ-YA ku-iš ZI-[ni] lu-um-pa-aš-ti-iš am-mu-uk-ma-an A-NA ŠEŠ-YA UL nam-ma i-ya-mi (rev. 12) ma-a-an Ú-UL ku-it I-DE nu A-NA ŠEŠ-YA lu-um-[pa-aš-ti]-in a-pu-u-un DÙ-mi ka-ru-ú-ma ku-it I-DE (rev. 13) nu A-NA ŠEŠ-YA lu-um-pa-aš-ti-in Ú-UL-pát i-ya[-mi ki-nu-na]-ya I-DE ku-it-za KUR^{URU} Mi-iz-ri KUR^{URU} Ha-at-ti-ya (rev. 14) 1-EN KUR-TUM ki-ša-ri ma-a-an-ma A-NA KUR URUMi-iz-ri[-i? ...] Ú-UL iš-ḫi-ú-ul nu MUNUS.LUGAL a-pád-da-ya I-DE (rev. 15) GIM-at am-me-el DUGUD-ni ha-an-da-aš i-ya-[ši nu-mu-kán] DINGIR -LUM ku-iš ke-e-da-ni pé-di ti-it-ta-nu-ut (rev. 16) nu-mu-kán Ú-UL ku-it-ki ši-wa-ri-ya-[zi nu-mu-kán] aš-šu-la-an Ú-UL ši-wa-ri-ya-at (rev. 17) nu-mu-za LÚHA-DA-NU DUMU[MUNUS-YA da-at-ti]”

“(rev. 18) ŠEŠ-YA-ma-za ku-it-ma-an x[-...] (rev. 19) na-ak-ki-ya ha-at-ri-iš[-ki-...] (rev. 20) nu-mu-kán a-pu-u-uš-ša x[-...] (rev. 21) nu-mu-kán DUMU.MEŠ-YA ku-i-[-...] (rev.22) am-me-el-la-mu-kán [...]” (H. A. Hoffner Jr (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 282-289.)

³⁹³ G. Karauğuz (2019). *Hittitlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 100. Bkz: H. A. Hoffner Jr (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 282-289.

tanrısının oğlunun ve denizin hiçbir şey yoksa da senin de mi hiçbir şeyin yok? Kardeşim sen zenginleşmek istiyorsun. (Ama böyle hareket etmen) ismin ve mevkî açısından değersiz bir (davranıştır).”

“§4 (Öy. 17-24) Kardeşime yazdığım meseleye gelince, sivil tutsaklar, sığır ve koyunlardan kızkardeşime ne vereceğim? Ülkemde para (bile) yok. Kardeşim, elçiler sana ulaşınca bana bir atlı gönder(e)sin. (Konu ile ilgili) belgeler ülkemin beylerine getirilsin, (böylece onların sorumluluğundaki) sivil tutsakları, sığırları ve koyunları sürekli alıp götürsünler ve onları (böylece) yerleştirsınler. (Bu arada) bizzat ben elçileri ve tabletleri onlara gönder(miş)tim. [] Fakat atlı habercin çabuk dönmedi ve elçim de gelmedi. Bunun üzerine seyis ve saray memuru Zuzu’yu [gönderdim fakat] o (da) gecikti. (Bu yüzden) ben (de) sivil tutsakları yeniden gönder(e)medim. Kardeşim böyle olup olmadığını (doğruluğunu) elçilerine sor. Konu [].”

“§5 (Öy. 25-33) Sen kardeşimin bana yazdığı meseleye gelince, artık kızımın (meselesini) sürüncemede kalmasın. []. Kızı beğenmedin.³⁹⁴ Kendim için mi tutuyorum? (Şimdi) onun gelmiş ol(ması) gerekirdi. Bende bizzat kendim []. Kızımı sana (gerçekten) vermemiş olsaydım sivil tutsakları, sığır ve koyunları sana (vereceğim) söz(ünü sana) vermemiş olurmuydum? Fakat şimdi []. Onlar Kummani kışlayıp gelecekler. [] Majeşteti (Hattuşili) benim hatırıma yaşasın. Eğer dönmesi gerekiyorsa []. Sakilerin başı Alalimi geldi ve atlı haberci de geldi. [] Onlardan bazıları tek bir kenti alsın. [“

“§6 (Öy. 34-40) Sen kardeşimin bana yazdığı meseleye gelince, kardeşime kızı (vermeyi) ertelemesinin doğru olmadığını yazdım.”

“Paragraf oldukça kırıktır.”

“§7 (Öy. 41-43) Sen kardeşimin bana yazdığı meseleye gelince, elçilerin kız ile rahat bir şekilde konuşacak. Bunun üzerine ben kardeşime: “Gelecekte şartlar müsait olduğunda onlar gelecek’ (diye) bir (cümle) yazdım. (Aslında)kardeşime yazmamın (tek) sebebi budur.”

“§8 (Öy. 44-46) Eğer ben kardeşime kızı (çabucak göndermiş olsaydım ya da) kardeşime (yakışır hediyeleri sana) ver(me)mış olsaydım, kardeşim (o zaman) ne söylerdi ki? Bana verdikleri kadın cömert olabilir mi? Bu luvi (bir) davranış olurdu.”

³⁹⁴ G. Karauğuz (2019). *Hittitlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları, s. 101. Bkz: H. A. Hoffner Jr (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature, s. 282-289.

“§9 (Öy. 47-52) Ben kraliçenin kemdim için aldığım Babil ülkesinin ve Amurru ülkesinin kızı, Hatti halkının huzurunda benim için gerçekten bir övgü kaynağı değil miydi? Olayı bu hale getiren bendim. Bir yabancı olsa bile büyük kralın her bir kızını, gelin olarak aldım. Ve eğer bir ara onun elçileri gelin için ihtişamla gelirse ya da onun erkek kardeşlerinden ya da kızkardeşlerinden (biri) ona gelirse, benim için (bu durum) övünç kaynağı değil³⁹⁵ mi? Hatti ülkesinde benim için (başka bir) kadın yok muydu? Böyle bir şeyi isim yapmak için yapmadın mı?”

“§10 (Öy. 53-56) Kardeşimin hiç karısı olmadı mı? Erkek kardeşim, erkek kardeşliği, kız kardeşliği önemli kılmadı mı? O, onları yaptığında, onlar, gerçekten Babil kralının (düzenlemelerine) uygun bir şekilde düzenlendi. Hatti ülkesi kralı, güçlü kralın kızını zevceliğe almadı mı? Eğer o: ‘Babil ülkesinin kralı büyük kral değildir’ derse, bu, kardeşim Babil ülkesinin onurunu (ve kıymetini) bilmiyor (demek değil midir?)”

“§11 (Öy. 57-65) Bu konuda mesul olan kişisel tanrımdı. Arinna kentinin güneş tanrıçası, fırtına tanrısı, Hepat ve Šaušga beni kraliçe yaptığında, kardeşinizle beni (ortak noktada) birleştirdi. Ben erkek çocuklar ve kız çocuklar doğurdum. Hatti ülkesi halkı tecrübelerimden söz edip durdu. Kardeşim bunu biliyor. Üstelik ben saraya (prenses olarak) girdiğimde hanede bulduğum prenseslerde benim elimin altında doğdu. Onları büyüttüm. (Elimde) doğmuş her çocuğu da büyüttüm. Onları askeri memurlar yaptım. Kişisel tanrımın []. Tanrılar bana aynı şekilde kardeşime kraliçenin himayesinde vereceğim kızı bahşetsinler. Böylece ben kraliçe: ‘Onun erkek kardeşleri onunla ilgilenecek’ dedim. Eğer bu kardeşim için kabul edilebilir değilse kardeşimi gücendirmeyecek miyim?”

“§12 (Ay. 1-6) Sen kardeşim bana şöyle yazdın. Sen kızı bana teslim ettiğinde, aklındaki ve yazmak istediğin konuları bana yaz. Bu söz (sadece) kardeşimden beklenendir. “Kraliçe Amurru ülkesine gelirse ben senin etrafında olacam ve oradan kraliçe için aklımda hangi mesele varsa kardeşime yazacam. Sen kardeşim onları onaylamamazlık yapma. Sen onları onayla. Kız kardeşim kardeşimin yatağına girdiğinde, kraliçenin bu meseleleri haledilmiş olsun.”³⁹⁶

“§13 (Ay. 7-16) Sen kardeşim bana şöyle yazdın. Kız kardeşim bana: ‘Mısır ülkesine verilmiş olan Babilli kızı elçiler ziyaret ettiğinde dışarıda kaldılar’ diye yazdı. Babil ülkesi

³⁹⁵ G. Karauğuz (2019). *Hittitlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları, s. 102. Bkz: H. A. Hoffner Jr (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature, s. 282-289.

³⁹⁶ G. Karauğuz (2019). *age*, s. 103.

kralının elçisi Enlil-bēl-niše bu haberi bana söyledi. Bu haberi işittiğimde kardeşime yazmadın mı? Kardeşimin beni kınamasını ben tekrar kardeşime yapmayacağım. Eğer ben bir şeyleri bilmezsem kardeşimi gücendirecek herhangi bir şeyi de yapmayacağım. Eğer ben bir şeyleri bilmezsem kardeşimi gücendirecek herhangi bir şey yapmayacağım. Fakat ben şimdi bildiğim (halde bile) kardeşimi gücendirecek herhangi bir şey yapmayacağım. Mısır ve Hatti ülkesinin tek (vücut) bir ülke olacağını biliyorum. Mısır ülkesi ile şimdi hali hazırda bir antlaşma (metni) yok. Kraliçe saygınlığım için bunu nasıl değerlendireceğinizi bilir. Beni bu yere yerleştirip (burada sabit tutan) tanrı, beni herhangi bir şeyden mahrum etmez. Bana saadeti çok görme. Sen kızımı [zevceliğe] al.”

“§14 (Ay. 17-22)”

“Paragraf oldukça kırıktır.”³⁹⁷

Mektubun ilk satırları giriş bölümüdür. Mektubun devam eden 1 ve 6. satırları arasında taraflar birbirlerine iyi dileklerini sunmaktadırlar. Yedinci satırından itibaren ise Puduhepa'nın kızını Mısır ülkesi kralı II. Ramses'le evlendirme çabasında olduğu anlaşılmaktadır. Mektubun 17-24. satırları arasındaysa evlilik meselesi dışında sivil tutsakların değiş tokuşu ve buna benzer konulardan bahsedilmiştir. Burada Puduhepa'nın “Ülkemde para (bile) yok.” ifadesi maddi olarak Hitit devletinin çok da iyi durumda olmadığını göstermektedir. Mektubun diğer bölümleri ise tamamen Puduhepa'nın kızının evlenmesiyle ilgili olup, Puduhepa'nın bu evliliğin gerçekleşmesi yönünde ısrarcı olduğu, II. Ramses'inse çok da gönüllü olmadığı anlaşılmaktadır.

Puduhepa'dan Ramses'e yazılmış diğer mektuplarsa şunlardır: KUB 3.40³⁹⁸, KUB 3. 24 + KUB 3. 59³⁹⁹.

II. Ramses'in annesi Tuya (KBo 28. 50⁴⁰⁰) ve Ramses'in eşi Nefertari Puduhepa'ya mektup yazmışlardır. Bu mektuplar son derece dostane olmuş ve devlet meseleleri yer almamıştır.⁴⁰¹ Ayrıca Mısır kralının baş kadını Naptera'da kraliçe Puduhepa'ya mektuplar

³⁹⁷ G. Karauğuz (2019). *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 104. Bkz: H. A. Hoffner Jr (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 282-289.

³⁹⁸ E. Edel (1986). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I*. Westdeutscher Verlag. s. 146.

³⁹⁹ *age*. s. 138.

⁴⁰⁰ A. Hagenbuchner (1989). *Die Korrespondenz Hethiter I. Teil*. Heidelberg. s. 131.

⁴⁰¹ B. Brandau & H. Schickert (2010). *Hethiter Die unbekannte Weltmacht*. Piper München Zürich. s. 328.

yazmıştır.⁴⁰² KBo 28. 49⁴⁰³ numaralı mektup bunlardan birisidir. Bir başka metin ise CTH 167 KBo 28.45+ KBo 9.43+ KBo 1.29⁴⁰⁴ numaralı mektuptur. Bu mektup toplamda 31 satırdır ve şöyledir:

“§1 (Öy.1-2) Mısır ülkesinin büyük kraliçesi Naptera şöyle söyler. Kızkardeşim Hatti ülkesinin büyük kraliçesi Puduhepa’ya söyle. §5 (Öy. 20-21) Kızkardeşim, senin için (hazırladığım) hediye(leri) şimdi sana gönderiyorum. §6 (Öy. 22-24) Ve sen kızkardeşim kralın elçisi Parihnawa’nın nezaretinde sana gönderdiğim hediye(nin sana ulaşıp ulaşmadığı) konusunda beni haberdar et(meyi unutma) §7 (Öy. 25-26) İyi cins altında olan ve her biri tamamen renkli on iki telli ve 88 şeqel ağırlığında bir kolye. §8 (Öy. 27) Boyalı ince iplikten bir pelerin, §9 (Ay. 1) Boyalı ince iplikten bir ceket, §10 (Ay. 2) Boyalı ince iplikten beş keten elbise, §11(Ay. 3) Boyalı ince iplikten 5 keten ceket, §12(Ay. 4) Toplam 12 adet keten elbise.”
405

Mektubun başında Naptera Puduhepa’ya iyi dileklerini sunmuş, ardından dostane ilişkilerin devam etmesi yönündeki temennilerini iletmiştir. Mektup 20. satıra kadar bu tür ifadelerle devam etmiş, 20. satırdan sonra Naptera Puduhepa’ya gönderdiği hediyeleri sıralamaya başlamıştır. Bu hediyelerin arasında kolye, pelerin, ceket, keten elbise, 5 adet ketenden yapılma ceket, 12 adet de ketenden yapılmış elbise bulunmaktadır.

Veliaht prens IV. Tuthaliya kraliçe Puduhepa’ya mektup göndermiştir ve bu mektubun başında açıkça Puduhepa’nın adı yer almaz. Ancak mektubun giriş bölümünde IV. Tuthaliya annesine “*Büyük Kraliçe Hanımım*” diye hitap eder. IV. Tuthaliya mektupta genel olarak ülkenin aşağı bölümlerinde isyanlar çıktığını ve bu isyancıların hakkından geldiğini annesine yazmıştır. Büyük ihtimalle bu hadiseler olurken IV. Tuthaliya’nın babası III. Hattuşili kral olarak ülkeyi yönetmekteydi.⁴⁰⁶ CTH 192 KUB 19.23⁴⁰⁷ numaralı mektubun Hititçesi ve tercümesiye şöyledir;

⁴⁰² A. M. Darga (2020). *Anadolu’da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 159.

⁴⁰³ E. Edel (1986). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I*. Westdeutscher Verlag. s. 47.

⁴⁰⁴ CTH 167. 2 Ramses’in Karısı Naptera’dan Puduhepa’ya Mektup [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=167]

⁴⁰⁵ G. Karauğuz (2019). *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 96. Bkz: E. Edel (1986). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I*. Westdeutscher Verlag. s. 41.

⁴⁰⁶ A. M. Darga (2020). *age*. s. 163.

⁴⁰⁷ CTH 192. Tuthaliya’nın Kraliçe’ye Mektubu [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=192]

“§1 (Öy. 1-2) *Sahibem kraliçeye söyle. Tuthalii a şöyle söyler.* §2 (Öy. 3-7) *Hakaret ettiği konusu ile ilgili olarak beyimin beni gönderdiği meselede, onun hiddetini yatıştırmadıysam (bu duruma) beyimin subayları (şahit) değil miydi? Onun buraya gönderdiği şahıs benimle konuştu mu? Beyimin isteğini sanki ben (yerine getirip) yatıştırmayacak mıyım?* §3 (Öy. 8-13) *Beyimin huzuruna arz etmiştim. Ama önceden o beyi kızdır(mış)tım.* [] *Sahibem(in hizmetiyle) güvende olan elimi bıraktı. Ben [] böyle bir şey yaptım. [] sahibime güvenle yazdım.* §4 (Öy. 14-27) [] *Kappazuwa [] düşman ülkeyi vurdu. Yukarı Ülke’yi yakıp yıkarak mahvetti. [] Şamuha kenti yakındaki üç kenti [].* §5 (Ay. 1-4) *Sahibem Aşağı Ülke’nin meselesi ile ilgili olarak bana yazdı. [] Samanın ülkeleri []* §6 (Ay. 5-9) *Hanutti’nin meselesi ile ilgili olarak senin bana yazdığın meseleyi işittim. Hanutti çocuk (yaşta olduğundan) herhangi bir şekilde kır arazisi (onun için) düzenlenip (tahsis edilmedi.) Beyime []. (Bundan dolayı) o yere gittiği ya da o yere gitmeye çalıştığı meselesine inanmıyorum.* §7 (Ay. 10-20) *Lalanta halkı isyan bayrağını çekip gittiklerinde insanlara itimat edilmez (bir duruma gelindi). Daha önce de kaçıp duruyorlardı. Beyim Ankuwa kentinde rahatsızlandığı sırada o oraya [] önceden isyan etmeye git(mişler)di. Mejestesinin hayatta kalacağını işittiklerinde isyan bayrağı (açmaya) gide(me)diler. Beyimin öldüğü (haberini) işittiklerinde [] isyana kalkıştılar ve güvenilmeyen (o insanlar) []. Lalanta ülkesinin tamamı (bu olaya) kulak verdiklerinde güçleri bastırıldı. Eğer Aşağı Ülke (bu olaylara) kulak asmış olsaydı, yapacağımız hiçbir şey olmayacaktı. §8 (l.e. 1-3) Paragraf kırkıktır.”⁴⁰⁸*

⁴⁰⁸ “(1) A-NA MUNUS.LUGAL GAŠ[AN-Y]A QÍ-BÍ-[MA] (2) UM-MA ^mTu-ud-ḫa-li-ya-[M]A”

“(3) EN-YA-kán ku-in : za-^rmu^r-ra-nu-un nu-mu-za [EN-Y]A ku-e-[da-ni INI M-ni] (4) [p]a-r-a-a u-i-iş-ke-et ma-na-an ZI-an ku-wa-pí UL wa-[ar-ši-ya-nu-un] (5) A-NA EN-YA LÚ.MEŠ SIG 5.TIM UL e-še-er nu-ut-ta x[...] (6) a-pád-da-an-ma-za ‘ku-in’ pa-ra-a u-i-ya-at am-mu-uk-ma-an-[... me-mi-iş-ta[?] ma-an] (7) EN-YA ZI-an UL wa-ar-ši-ya-nu-wa-an ḫar-ku-un”

“(8) (Tüm satır silindi) (9) nu-za A-NA PA-NI EN-YA ku-it ša-ra-a ḫu-it-ti-ya-an ḫar-ku-[un] (10) [k]i-nu-un-ma-kán ka-ru-ú a-pu-u-un EN -an :za-mu-ra-nu-un [...] (11) [GAŠ]AN?-YA ku-in : ya-aš-ḫa-an-ti-in ŠU-i da-li-ya-at ma-an[...] (12) am-mu-uk a-pé-ni-iş-šu-wa-an i-ya-nu-un ma-an UL x[...] (13) ma-an A-NA GAŠAN-YA : ya-aš-ḫa-an-du-wa-ti ḫa-at-ra-nu-u[n]”

“(14) [o-]x-aš pí.-an a-ar-aš-za ^mKap-pa-^rzu^r-u-wa-aš A-NA LÚ.KÚR x[-...] (15) [GU]L[?]-aḫ-ta KUR UGU-TI u[?]-ga[?]-ni[?] (or: UL[?]-aš[?]) ar-ḫa wa-ar-nu-[ut[?] ...] (16) [x x ^{URU}Š]a-mu-ḫa ma-ni-in-ku-wa-an 3 URU-LUM-ma x[(17) [x x x x-a]n[?] (Ön yüzde kırılıyor)

(rev. 1') [nu-mu GAŠAN-YA ku-it INI M KUR ŠA]P-LI-TI TÀŠ-PUR nu-x[(rev. 2') [...³⁴³]ša-wa KUR.ḪI.A ŠA IN .NU.D[A[?] (rev. 3') [...³⁴⁴]x la-ap-zi-ma-at ku-wa-pí na-at x[-...] (rev. 4') [...] (boş)”

“(rev. 5') [INIM[?] ^mḪa-an-nu-ut-ti-ma-mu ku-it TÀŠ-PUR nu INIM ^mḪa-an-nu-ut-ti [AŠ-ME] (rev.6') [^mH]a-an-nu-ut-ti-eš TUR-aš (rev. or DUMU-aš[?]) A-NA EN-YA LÍL-ri na-a-wi⁵ ku-wa-pí-ik[-ki...] (rev. 7') SÍxSÁ-at EN -YA-ya-an (uzun silme) (rev. 8') nu-kán ku-it AŠ-RU pa-iz-zi-ya ku-it-ma-kán AŠ-RU nu-u-wa še-er ar[-ḫa] (rev. 9') i-ya-ad-da-ri nu-za a-pu-u-un me-mi-[y]a-an a-pé-ez-za x UL ḫa-a-m[i]”

“(rev. 10') ma-an-ma-kán LÚ.MEŠ ^{URU}La-la-an-da-ma ku-i-e-eš URU.DID LI.ḪI.A a-ar-ru-u[?][-ša] (rev. 11') pa-a-er nu UN.MEŠ-uš mar-ša-an-te-eš an-na-la-za-pát-kán GAM-an píd-da-eš-k[er]³⁴⁵ (rev. 12') EN-YA-pát ku-wa-pí ^{URU}An-ku-wa iš-tar-ki-it a-pu-u-uš-ma-kán a-pí-y[a ...] (rev. 13') ka-ru-ú a-ar-ru-ú-ša pa-a-er GI M-an-

Mektubun ilk satırlarından IV. Tuthaliya'nın babasına “*beyim*” diye hitap ettiği ve isyanları bastırmak için babası tarafından görevlendirildiği anlaşılmaktadır. “*Beyimin isteğini sanki ben (yerine getirip) yatıştırmayacak mıyım?*” sözünden ise annesine, kendisine güvenilmediği konusunda sitem ettiği anlaşılmaktadır. Mektubun 14-27. satırlarında Tuthaliya ülkede karışıklığa neden olan düşmanın adını açıkça yazmış ve Şamuha kenti yakınlarındaki üç kentin de harap olduğunu bildirmiştir. Mektubun sonlarına doğruysa babasının ölüm haberini alan isyancıların isyan ettiğini ama isyanın bastırıldığını yazmıştır. Mektubun sonundaki paragraf ise net bir şekilde anlaşılamayacak kadar hasarlıdır.

Puduhepa Hitit kraliyet ailesiyle yakın ilişkilerde bulunmuştur ve buna dair güzel bir mektup örneği Puduhepa'dan Tattamaru isimli şahsa yazılandır.⁴⁰⁹ CTH 180 KUB 23.85⁴¹⁰ numaralı mektup 13 satırdan oluşmaktadır. Hititçesi ve tercümesiye şöyledir;

“§1 (3-4) Kraliçe şöyle söyler. Tattamaru'ya söyle. §2 (5-13) Sen Tattamaru kızkardeşimin kızını zevceliğe almıştın. Kader tanrısı sana kötülük yaptı ve o (kız) öldü. (Bunun üzerine onlar) ‘damat karısı öldüğünde damat kalır mı?’ diye soruyor. Sen benim damadımdın. (Ama) sen benim yetkimi tanımadın. [] tanımadın. –Kırıktır.–”⁴¹¹

Mektuptan anlaşıldığı üzere Tattamaru isimli şahıs kraliçenin kız kardeşinin kızıyla evlenmiş ancak ilerleyen zamanlarda karısı ölmüştür.⁴¹² Puduhepa'nın Tattamaru'ya kendi yetkilerini tanımadığı için sitem ettiği de mektuptan anlaşılmaktadır.

ma ŠA 4UTU-ŠI [...] (rev. 14') TI “-tar iš-dam-ma-aš-šer na-at-kán nam-ma ar-ru-ša UL [pa-a-er] (rev. 15') ki-nu-un-ma GIM-an ŠA EN-YA ħar-ga-an iš-dam-ma-aš-šer [...] (rev. 16') x x nam-ma ar-ru-ú-š[a] ‘pa-a’-er na-x-x-x [...] (rev. 17') : [ka]r-ša-an-tal-li-uš nu-kán ma-a-an KUR^{URU}La-la-a[n-da] (rev. 18') [d]a-pi-an-pát la-ga-a-ri nu-un-na-ša-at GEŠPÚ-u-wa-aš ta[r-aḫ-ḫu-u-wa-aš] (rev. 19') ma-an-ma-kán KUR.ḪI.A ŠAP-LI-<TI>-ma la-ga-a-ri nu-un-na-[ša-at ma'-an?] (rev. 20') UL ma-an-ka⁴ i-ya[ul]-wa-aš”

“(l. e. 1) [...] le-e ku-it-ki GÜB-li x É.MEŠ? (l. e. 2) [...]x pa-aḫ-ša-nu-mi (l. e. 3) [...] Ú-UJL? im-ma-ma/ku? me-mi-ya-an” (H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 349.) (G. Karauğuz (2019). *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 127.)

⁴⁰⁹ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 162.

⁴¹⁰ CTH 180. Puduhepa'dan Tattamaru'ya Mektup [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=180]

⁴¹¹ “(3) UM-MA MUNUS.LUGAL-ma (4) A-NA mTa-at-ta-ma-ru QÍ-BI-MA (5) [z]i-ik-za mTa-at-ta-ma-ru-uš DUMU.MUNUS NIN -YA DAM-an-ni da-a-an [ḫa]r-t[a] (6) [n]u-ut-ta 4Gul-ša-aš ḪUL-aḫ-da na-aš-ták-kán BA.ÚŠ (7) [kiš-a]n-ma ku-wa-at me-ma-an-zi ak-kán-ta-aš-wa^{LÚ}ḪA-TÁ-NU (8) [š]u-wa-ru-pát^{LÚ}ḪA-TÁ-NU zi-ik-ma-mu-za^{LÚ}ḪA-TÁ-NU e-eš-ta (9) [am]-m[e-e]l-ma-za : pur-pur-ri-ya-ma-an Ú-UL ša-ak-ti (10) [...]x-x Ú-UL ku-in-ki ša-ak-ti am-me-el-ma-aš-ma-aš (11) [...]x-x-te LÚ.MEŠ ÉRIN .MEŠ EGIR -zi-iš-ša (12) [...]x-ma-mu-za^{LÚ}ḪA-TÁ-NI-YA e-eš-ta (13) [...]x-x-x-ša UD.1.KAM-ya / (kırık)” (H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 365.) (G. Karauğuz (2019). *age*, s. 127.)

⁴¹² A. M. Darga (2020). *age*, s. 162.

KBo 28.54 numaralı mektup ise Suriye'den Mısır topraklarına kadar hâkim olan Amurru kralı Bentešina'dan Puduhepa'ya yazılmıştır.⁴¹³ Mektupta genel olarak Amurru kralı Bentešina'da metresinden bahsetmiştir ve mektubun ilk iki satırı ise şöyledir;

“(1) *Büyük kraliçeye hanımefendi, konuş benimle! (2) Bentešina, hizmetkarınız.*”⁴¹⁴

Mektubun girişinde Bentešina'nın Puduhepa'ya karşı “*hizmetkarınız*” demesi kraliçeye karşı büyük saygı duyduğunu göstermektedir.

Puduhepa “*Büyük Kral*” ifadesini kullanarak hitap ettiği Alaşiya (Kıbrıs) kralına da mektup yazmıştır. Puduhepa bu mektubu hanedan evliliği yoluyla Kıbrıs'la barış tesis etmek için yazmıştır. Mektupta Puduhepa'nın Kıbrıs kralına “*Büyük Kral*” demesi, kralı Hitit krallıyla aynı seviyede gördüğünü ve dönemin diğer büyük devletlerinden ayrı tutmadığının göstergesidir.⁴¹⁵ CHT 189⁴¹⁶ numaralı mektupsa Kuzey Suriye coğrafyasında yer alan Ugarit kralı Nipmepa'ya hitaben yazılmış ve Puduhepa'nın mührü bulunmaktadır⁴¹⁷. Bu mektupta Puduhepa Ugarit halkının kış mevsiminde Ura'da kalmaya, ev ve arsa satın alma izinlerinin olmadığını yazmıştır.

KBo 18.2 numaralı mektup ise “*Kralın Anne Kraliçeye Bir Kil Mektubu*” başlığıyla kaynaklarda yer almaktadır. Burada mektubun alıcısı anne büyük ihtimalle kraliçe Puduhepa'dır. Eğer öyleyse mektubu gönderen kişi de Puduhepa'nın oğlu Tuthaliya'dır.⁴¹⁸ Mektubun altıncı satırından sonrası kırık olması nedeniyle okunamamaktadır.

“§1 (1-2) *Mejesteleri şöyle (der). Sevgili annem sahibem kraliçeye söyle. §2 ((3-7) S[ahibe]m annemi [bin] tanrı [sağlı]kla korusun. §3 (5-6) Sahibem sevgili annemin sağlığı nasılsa öylece bana yaz. Tablet buradan itibaren kırıktır.*”⁴¹⁹

⁴¹³ A. Hagenbuchner (1989). *Die Korrespondenz Hethiter 2. Teil*. Heidelberg. s. 375.

⁴¹⁴ *age*, s. 376.

⁴¹⁵ A. M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 164.

⁴¹⁶ CHT 189. Puduhepa'dan 3. Nipmepa'ya Mektup. [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=189]

⁴¹⁷ M. A. Dinçol (2000). “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. 1, s. 49.

⁴¹⁸ H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 327.

⁴¹⁹ “(1) *UM-MA* ^dUTU-ŠI-MA (2) [A-NA]MUNUS.LUGAL GAŠAN-YA AMA.DÜG.GA-YA QÍ-BI-MA (3) [GAŠAN-YA] AMA.DÜG.GA-YA LI-IM [DINGIR .MEŠ] (4) [aš-šu-]li pa-aḫ-ša-an-da-r[u] (5) [GAŠAN-YA] AMA.DÜG.GA-YA a[š-šu-ul] (6) [ku-it m]a-aḫ-ḫa-an nu-mu ḫa-[at-ra-a-i?] (7) [] mŠi-mi-ti-[...]” (H. A. Hoffner Jr. (2009). *age*. s. 328.) (G. Karauğuz (2019). *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 124.)

Mektubun başında “*Maješte*” ifadesinden gönderen kişinin statü olarak alıcıdan üstün olduğu anlaşılmaktadır. Mektubu gönderen kişi tanrıların annesinin sağlığını korumasını istemiş ve annesinden mektubuna cevap vermesini istemiştir.

Aşağıdaki mektup ise ismi bilinmeyen kraliçeden ismi bilinmeyen krala yazılmıştır. Mektup 27 satırdan oluşmaktadır:

“§1 (1-13) *Beyim mejestesine söyle. Kölen kraliçe şöyle söyler. Beyim majestenin huzurunda olan her şey iyi olsun. Beyim mejesteyi tanrılar hayatta tutsun. Beyim majestemin ellerini civarda (ki ülkeler) iyilikle tutsunlar. Beyim majesteyi korusunlar. Burada nezdindeki herşey iyidir.*⁴²⁰ (15) *Sana söylediklerim hakkında Majesteleri, efendim, şöyle: (17) “Eğer öyle bir şey olursa gelirim Majesteleri. (19) Ama eğer o şey olmaz, (21) ... bir kişi (22) ... ne/den beri (23) taşıdı (24) ... yükseltildi mi? (25) ... bu şey/kelime (26) ... değil (27) ... O zaman Majesteleri, efendim (28)”*⁴²¹

Mektubun ilk bölümünde kraliçe krala iyi dileklerini sunmuştur ve “*Kölen kraliçe*” ifadesi dikkat çekmektedir. Mektubun ikinci bölümü ise fazlasıyla kırık olduğu için kraliçenin ne anlatmak istediği anlaşılamamaktadır.

⁴²⁰ “(1) [A-N]A ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (2) [Q]Í-BÍ-MA (3) UM-MA MUNUS.LUGAL GÉME-KA-MA (4) MA-ĦAR ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (5) ħu-u-ma-an SIG₅-in (6) e-eš-du nu ^dUTU-ŠI (7) BE-LÍ-YA DINGIR. MEŠ TI-an (8) ħar-kán-du nu A-NA ^dUTU-ŠI (9) BE-LÍ-YA ŠU.ĦI. A-uš (10) a-ra-aĥ-za-an-da aš-šu-li (11) ħar-kán-du nu ^dUTU-ŠI (12) BE-LÍ-YA pa-aĥ-ša-an-ta-ru (13) ka-a-ya kat-ti-mi (14) ħu-u-ma-an SIG₅-in”

“(15) A-NA ^dUTU-ŠI ku-it BE-LÍ-YA (16) [k]i-iš-ša-an AQ-BI (17) [ma]-a-an-wa a-pa-a-at ut-tar (18) [ki-š]a-ri nu-wa MA-ĦAR ^dUTU-ŠI (19) [ú-wa-mi m]a-a-an a-pa-a-at-ma (20) [ut-tar Ú-UL] ki-ša-ri (21) [...] an-tu-wa-aĥ-ĥa-aš (22) [...]x ku-it (23) [...]iz-zi pé-e-da-aš (24) [...] ni-ni-ik-ta-ri (25) [...] a-pa-a-at ut-tar (26) [...] Ú-UL (27) [...] nu ^dUTU-ŠI BE-LÍ-YA (28) [...]x u³ ma³ aš³” (H. A. Hoffner Jr. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature. s. 329.) (G. Karauğuz (2019). *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları. s. 125.)

⁴²¹ H. A. Hoffner Jr. (2009). *age*. s. 329.

SONUÇ

M.Ö. 2. bin yılda Anadolu'daki çivi yazılı belgelerde kadın mektuplaşmalarını ele aldığımız tezimizde toplamda 200'ü geçkin mektup üzerinde durulmuştur. Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile ilgili ele alınan mektuplar 160'ın üzerinde olup, bu mektuplardaki sayısal üstünlük, kadınların erkeklere yazmış olduğu mektuplardadır. Hitit Devleti dönemindeki mektupların sayısı ise toplamda 35'in üzerindedir. Bu mektuplarda daha fazla mektup yazan tarafın erkekler olduğu sonucuna varılmıştır. Ortaköy-Şapinuwa'da gerçekleştirilen kazılardaysa fazlaca mektup çıkarılmıştır lakin bu mektuplar henüz yayınlanmadıklarından net bir sayı vermek mümkün değildir. Kadınların doğrudan birbirlerine yazdığı mektupların sayısı ise azdır.

Literatür taramasından elde edilen mektuplardan hareketle genel bir değerlendirme yapılacak olursa; o dönemin kadınları yaşadıkları dönemdeki diğer devletlerin kadınlarına nazaran konum ve güç olarak çok daha iyi durumdadırlar. Özellikle Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda kadınlar sosyal ve ticari hayatta erkeklerle hemen hemen aynı haklara ve yetkilere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Hititler dönemindeyse mektupları değerlendirilen krali aileden kadınların, siyasi olarak güçlerinin zirvesine ulaştıkları görülmektedir. Bu durumun en net örneklerini kraliçe Puduhepa'nın yazmış olduğu veya ona hitaben yazılan mektuplardan anlamaktayız.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki mektupların aktardıklarından yola çıkarak mektupların alıcı ya da göndericisi olup ticaret ile uğraşan kadınların, erkeklerle belli bir ölçüde benzer statüde oldukları söylenebilmektedir. Asur'dan Kaniş'e yazılmış olduğu bilinen bu mektuplarda genellikle mektubu yazan kişinin şehir adı yazmadığı da göze çarpmaktadır.

Bu dönemin kadınları eşlerinin, kardeşlerinin ve babalarının geçim kaynağının ticaret olmasından dolayı çoğu zaman tek başlarına Asur kentinde yaşamışlardır. Bu durum sebebiyle, başta ev işleri olmak üzere çocukların bakımı ve evin ekonomik idaresini de kadınlar gerçekleştirmişlerdir. Kadınlar sadece bu işleri yapmakla kalmamış; eşlerine, kardeşlerine veya babalarına ticari olarak yardımcı olmuşlardır. Kumaş dokuyup bu kumaşların sevkiyatını gerçekleştirmenin yanı sıra alacaklılara borç ödemelerinin yapılmasıyla borçların tahsili, kumaş dışındaki diğer malların sevkiyatının takibi ve denetlenmesini de yapmışlardır. Ayrıca aile şirketlerindeyse kadınlar ticarete çok daha aktif rol oynamışlardır.

Mektuplarda açıkça belli olan bir diğer konu da kadınların kendilerine ait mühürlerinin olduğu ve bu mühürleri ticari belgelerde kullanmalarıdır. Bu durum kadınların ticari hayatta

son derece aktif ve yetkili olduklarının kanıtıdır. Ailelerin rahibe olması için tapınaklara gönderdikleri kadınlar da ticarete yardımcı olmuşlardır. Kadınlar yazdıkları mektuplarda satır aralarında çocukların durumu ve kendi hislerine ise çok nadir olarak yer vermişlerdir. Miras ve mal paylaşımı konularında da öncelik çocukların olsa da kadınlar mağdur edilmemiş, ev ya da bir miktar para verilmiştir. Tüm bunların dışında kadınlar mektuplarda bulundukları ülkede iç karışıklıklar çıktığını da yazmayı ihmal etmemişlerdir. Bu yolla mektupların satır aralarından sınırlı da olsa, ülkenin siyasi durumu hakkında bilgi edinebilmek mümkün olmaktadır. Erkekler ise gönderdikleri mektuplarda genellikle kadınlara kumaş dokumayla ilgili talimatlar vermişlerdir. Evli olan ve Kaniş de yaşayan erkeğin ikinci bir kadınla evlendiğiye mektuplarda nettir.

Kültepe tabletleri de dahil olmak üzere yapılan literatür taraması sonucunda ticaret ağı kuran tüccar ailelerdeki kadınların mektuplaşmalarında şu aileler tespit edilmiştir; erkek tüccarlar “Kuliya’nın ailesi, Pušu-kēn’in ailesi, Imdīlum ailesi, Aššur-nādā ailesi, Ennam-Aššur ailesi ve diğer küçük ailelerdir”. “Bu ailelerdeki kadınlarla iletişim oldukça fazladır ve mektupların konuları genellikle ticari meselelerdir.” Bu aileler içerisinde en geniş ve karmaşık aile yapısına sahip olan erkek tüccar Pušu-kēn’in ailesidir. Haliyle mektuplardaki sayı üstünlüğü de bu ailededir. Pušu-kēn’in ailesindeki kadınlar ise şunlardır: Lamassī, Ahaha, Waqqurtum, Kunnaniya, Tariš-matum, Hattitum, Maganika ve Ab-šalim. Bu kadınların mektuplaşmalarından anlıyoruz ki Pušu-kēnle anlaşmak ve onunla iyi bir ilişki kurmak zordur. Kadınlar mektuplarında Pušu-kēn’e sitem dolu sözlerde bulunmuşlardır.

Erkek tüccar Kuliya’nın ailesindeki kadınlarsa şunlardır: “Ababaya” ve hizmetçisi “Asānum”. Erkek tüccar “Imdīlum” ailesindeki kadınlarsa şunlardır: “Tarām-Kūbi”, “Šimat-Aššur” ve “Ištar-bāsti”. Erkek tüccar “Aššur-nādā” ailesindeki kadınlarsa şunlardır: “Šiṣahšuṣar” ve “Ištar-lamassī”. Erkek tüccar “Ennam-Aššur” ailesindeki kadınlarsa şunlardır; “Nuhšātum”, “Šazua”, “Anna-anna” ve “Šāt-Anna”. Diğer küçük ailelere mensup kadınlarsa şunlardır: “Walawala, Hatala, Ahātum, Hašuṣarna, Nuhšātum, Šāt-Aššur ve Abāya”.

Hitit Devleti dönemindeki mektuplardan halk kadınıyla ilgili bilgilerimiz mevcut değildir ancak ülke yönetiminde kraliçelerin etkili olduğu açıktır.

Şapinuwa kraliçesi Taduhepa’nın eşi III. Tuthaliya’ya yazdığı mektuplar, Hitit tarihinde kraliçeden krala yazılmış olan tek belgelerdir. Bu mektuplarda kraliçenin krala karşı olan saygı ve sevgisi açıkça belli olmaktadır.

“HKM 81” numaralı yazışma ise Maşat-Höyük de yapılan kazılar sonucunda erkek bir kâtibin anne ve babası olarak ifade ettiği kişilere yazdığı mektuptur. Bu mektupta kâtip, anne ve babası için uzun ömür dilemiştir.

Çeşitli devlet görevlilerinin Hitit kraliçelerine mektup gönderdiği ya da kraliçelerin devlet görevlilerine mektuplar yolladığı da bilinmektedir. İsmi bilinmeyen kraliçeden ismi bilinmeyen krala yazılmış olan mektubun büyük kısmının kırık olması nedeniyle mektubun içeriği tam olarak anlaşılamamaktadır.

III. Hattuşili’nin eşi kraliçe Puduhepa’nın Mısır kralı II. Ramses’le olan mektuplaşmalarında Puduhepa’nın kızını Mısır kralıyla evlendirerek özellikle dış siyasetteki gücünü perçinlemek istemesi muhtemeldir. Ayrıca Mısır kraliçesi Naptera’nın Puduhepa’ya göndermiş olduğu mektubun yanında Hitit kraliçesine yolladığı hediyeler de dikkat çekmektedir. Bu hediyelerin bazıları şunlardır: 12 adet ketenden yapılmış elbise, pelerin ve kolye. O dönemde bu tür hediyeleşmelerin ve Kadeş Savaşına rağmen tarafların birbirlerine “Kardeşim” diye hitap etmelerinden anlaşılıyor ki dostane ilişkiler kurmak istemekle birlikte bunu devam ettirmek de istemişlerdir. Puduhepa sadece Mısır kralıyla değil diğer ülkelerin (“Alaşiya (Kıbrıs), Ugarit”) krallarıyla da mektuplaşmalarda bulunmuş, siyasi gücünü bütün devletlerde hissettirmeye çalışmıştır. Veliht Hitit prensi IV. Tuthaliya da kraliçeye mektup gönderenler arasındadır. Veliht bu mektupta ülkenin aşağı coğrafyasında isyanların olduğuna değinip, kraliçeyi bu durumdan haberdar etmiştir.

Tüm bunlardan hareketle 4 bin yıl önce yaşamış ve yazışmaları ile toplumdaki konumlarını anlamaya çalıştığımız kadınların büyük çoğunlukla kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan, güçlü bireyler olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkurgal, E.** (1990). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları.
- Akurgal, E.** (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*. TÜBİTAK.
- Albayrak, İ.** (2000). Kültepe’den Yeni Bir Vasiyetnâme, *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 4(1), 1-27.
- Albayrak, İ.** (2010). “Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamelere Göre Eski Anadolu’da Miras Anlayışı”, *Anadolu’nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul’da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.142-147.
- Albayrak, İ.** (2015). “Asurlu Tüccar Şu-İstar’ın Kültepe’de Ele Geçen Vasiyetnamesi”, *Cahit Günbattı’ya Armağan*, (Ed. İ. Albayrak ve H. Erol ve M. Çayır), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 15-27.
- Alparslan Doğan, M.** (2013). “Katipler ve Arşivler”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu* (Ed. M. D. Alparslan & M. Alparslan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 376-389.
- Alparslan Doğan, M.** (2020). Hititlerde Kadın, *Aktüel Arkeoloji*, 70, 71-79.
- Alp, S.** (2001). *Hititler’in Mektuplaşmaları*. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Alp, S.** (2001). *Hitit Çağında Anadolu*. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Alp, S.** (1991). *Hethitische Briefe aus Maşat- Höyük*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Alp, S. & Erkut, S.** (2002). *Hitit Kralı III. Hattuşili ile Kraliçe Puduhepa’nın Gümüş Tablet Üzerindeki Mühürleri*, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, (5), 1-6.
- Alacahöyük** [Erişim Tarihi: 10.03.2022, <http://www.hittitemonuments.com/alacahoyuk/>]
- AslanTürk, N.** (2014). Ukkiİa Şehri ve Katipler, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (9), 1, 37- 42.
- Aslantürk, N. & Odabaş, Z., Y.** (2021). Hititler’de Evlilik ve Evlenme Geleneklerinin Günümüz Anadolu’suna Etkileri, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 353-370.
- Ay, Ş.** (2012). Hitit Metinlerinde Geçen Gebelik Konusuna Kısa Bir Bakış, *Tarih Okulu The History School*, (12), 41-61.
- Bahar, H.** (2011). *Eskiçağ Uygarlıkları*. Kömen Yayınları.
- Bayram, S., & Kuzuoğlu, R.** (2013). Kültepe Metinlerinde Evlilik, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (35), 68-71.
- Balkan, K.** (1987), Eski Asur ve Anadolu’da Kızların Çocuk Yaşta Nişanlanması, *Belleten*, 51 (200), 417-427.
- Biggs, R. D., & Brinkman, J. A., & Civil, M., & Farber, W., & Gelb, I. J., & Oppenheim, A. L., & Reiner, E., & Roth, M. T., & M. Stolper, M. W.** (2006). *The Assyrian Dictionary Volume 19*. The University of Chicago.
- Bilgiç, E.** (1951). Die Originellen Seiten Im Eherecht Der Vorhethitischen Bevölkerung Anatoliens, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, 9(3), 239-250.
- Bilgiç, E., & Bayram, S.** (1990). *Ankara Kültepe Tabletleri I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgiç, E., & Bayram, S.** (1995). *Ankara Kültepe Tabletleri II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Biggs, R. D.** (1996), A Woman's Complaint in an Old Assyrian Letter , *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* Vol. 86, *Festschrift für Hans Hirsch zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern* , 47-52.
- Beckman, G.** (1986). “Inheritance and Royal Succession Among the Hittites”, *Kanissuwar - A Tribute to Hans G. Güterbock on His Seventy-Fifth Birthday*, May 27, 1983 (Ed. H. Hoffner, G. Beckman) *Assyriological Studies (AS)* 23, Chicago, 24, 61.
- Beran, T.** (1967). *Die hethitische Glyptik von Boğazköy*. Berlin.
- Bryce, T.** (2002). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Dost Kitabevi.
- Bryce, T.** (2020). *Hititler Anadolu Savaşçıları*. Kronik Kitap.
- Bryce, T.** (2016). “The Role And Status Of Women İn Hittite Society”, *Women İn Antiquity Real Women Across The Ancient World*, (Ed. S. L. Budin & J.M. Turfa), *Routledge*, s. 303-318.
- Brandau, B. & Schickert, H.** (2010). *Hethiter Die unbekannte Weltmacht*. Piper München Zürich.
- Cengiz, T.** (2014). Hitit Kralı ve Kraliçesi Arasındaki Dikotomik Eşitlik Üzerine Bazı Tespitler, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(56), 19-34.
- Cengiz, T.** (2014). *Hitit Çağı'nda Anadolu'da Anaerkil İzler*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 104.
- Contenau, G.** (1973). *Tablettes cappadocinnes du Louvre*. s. 7. [Erişim Tarihi: 02.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/src/TC1.pdf>]
- Collins, B.** (2016). “Women in Hittite Religion”, *Women İn Antiquity Real women across the Ancient World*, (Ed. S. L. Budin & J.M. Turfa), *Routledge*, s. 329- 343.
- Clay, A. T.** (1927). *Letters and Transactions from Cappadocia*. [Erişim: 18.02.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/src/BIN4.pdf>]
- Çelebi, B.** (2007). *Anadolu'da Hitit Sosyal Yaşamında Kadının Yeri ve Önemi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- CTH 158.** 2. Ramses'den Puduhepa'ya Evlilik Mektubu [Erişim Tarihi: 13.10.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/CTH/>]
- CTH 167.** 2 Ramses'in Karısı Naptera'dan Puduhepa'ya Mektup [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=167]
- CTH 180.** Puduhepa'dan Tattamaru'ya Mektup [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=180]
- CTH 189.** Puduhepa'dan 3. Nipmepa'ya Mektup. [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=189]
- CTH 192.** Tuthaliya'nın Kraliçe'ye Mektubu [Erişim Tarihi: 13.10.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/hetkonk/hetkonk_abfrage.php?c=192]
- Darga, A, M.** (2020). *Anadolu'da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları.
- Dinçol, M. A.** (2000). “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, c. 1, s. 18-120.
- Dinçol, M. A. & B. Dinçol, B.** (2003). Eski Anadolu'da Haberleşme, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler*, (16), 1-5.

Edel, E. (1986). *Die ägyptisch-hethitische Korrespondenz aus Boghazköi Band I*. Westdeutscher Verlag.

Erol, H. (2010). Uşur-Şa-İstar Arşivinden (KT. N/K) Šīmat-Su'En'ın Bir Mektubu. A. Süel (Ed.). *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, s. 273- 283.

Fidan, S, S. (2018). Yazılı Belgeler Işığında Hitit Kadınları, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (157), 25-42.

Franktin Rölyefi [Erişim Tarihi: 04.03.2022, <https://www.hittitemonuments.com/fraktin/index-t.htm>]

Garelli, P. (1957), Trois Tablettes Cappadociennes Du Musée de Roun, *Presses Universitaires de France*, 51 (1), 1-10.

Gökçek, L, Gürkan. (2015). *Asurlular*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Gurney, O, R. (2001). *Hititler*, (Çev.) Arpa1çay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Guterbock, H, G. (1960). An Outline of the Hittite AN.TAḪ.ŠUM Festival, *Journal of Near Eastern Studies*, XIX (2), 80-89.

Günbattı, C. (2012). *Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Günbattı, C. (1994). Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler. *XI. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*. s. 191-200.

Günbattı, C. (1990), Kültepe Tabletlerine Göre, Kadınların Ticari Faaliyetleri Hakkında Bazı Gözlemler, *XI. Türk Tarih Kongresi*, 1.

Güven, İ. (2012). *Uygarlık Tarihi*. Pegem Akademi.

Hagenbuchner, A. (1989). *Die Korrespondenz Hethiter 2. Teil*. Heidelberg.

Hagenbuchner, A. (1989). *Die Korrespondenz Hethiter 1. Teil*. Heidelberg.

Hoffner Jr., H. A., (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. Society of Biblical Literature.

Imparati, F. (1992). *Hitit Yasaları*. İtalyan Kültür Heyeti.

Karasu, C. (2006). Çivi Yazılı Belgelere Göre Eski Anadolu Kadını Hakkında Bazı Gözlemler, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3), 45-66.

Karağuz, G. (2019). *Hititlerde Haberleşme Diplomatik Muhaberat ve Diğer Kil Mektuplar*. Çizgi Kitabevi Yayınları.

Karağuz, G. (2019). *Hitit Tarihi ve İdarî Kil Kitaplar Yaşam Hikâyesi, Ferman, Vasiyetname, Bağış Belgesi, Talimatname ve Kral İcraatları*. Çizgi Kitabevi Yayınları.

Kaya Hasdemir, H. (2019). Koloni Çağı'nda Kadınların Şehir Hayatındaki Roller, *History Studies*, 11(3), 933-961.

Kınal, F. (1956). Eski Anadolu'da Kadının Mevkii, *Belleten*, 20(79), 355-378.

Kılıç, Y. & Duymuş, H, H. (2007). Hititlerde Kadın ve Siyaset, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırmaları Dergisi*, 26(42), 85-99.

Koçyiğit, Ş. (2019). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kraliçelerin Yönetimdeki Rolü (M.Ö. 1975-1725), *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi (IJHE)*, 5(11), s. 525-534.

Koç, İ. (2006). *Hititler*. ODTÜ Yayıncılık.

- Koçak, K.** (2009). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar Ve Vergiler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, 209-227.
- Kuzuoğlu, R.** (2007). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Kraliçeleri, *Belleten*, 71(262), 795-809.
- Küçükbezi, G. H.**, (2011). Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasında İlişkiler, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (26), 25-58.
- kt n/k-t.** s. 140. [Erişim Tarihi: 27.02.2021, https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/kt_nk.pdf]
- Klinger, J** (2019). *Hititler*. Alfa Yayınları.
- Larsen, M. T.** (2013). Kültepe Tabletleri VI-b (The Archive of the Šalim-Aššur Family Volume 2: Ennam-Aššur). Türk Tarih Kurumu.
- Lewy, J.** (1935-37). *Tablettes Cappadociennes Troisième Série*. [Erişim: 17.02.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/tc3.pdf>]
- Mandacı, E.** (2014). *Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Kadın*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Masalçı Şahin, G.** (2017). Hitit Yasalarında Kadının Yeri, *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E- Dergisi*, 4(2), 134-142.
- Masalçı Şahin, G.** (2019). Hititçe Metinlerde Geçen Bazı Yerel Şarkıcılar Üzerine, *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 13(1), 83-100.
- Martino, S.** (2006). *Hititler*. Dost Kitabevi Yayınları.
- Martino, S. de & Imparati, F.** (1195). Aspects of Hittite Correspondence: Problems of Form and Content. *Atti del II Congresso Internazionale di Hittitologia*. StMed 9. 103-115.
- Michel, C** (1997). Les Malheurs De Kunnanīya, Femme De Marchand, *Archivum Anatolicum(ArAn)*, 3(1), 239-253.
- Michel, C.** (2010). "Asur ve Kaniş'in Kadınları", *Anadolu'nun Ön Sözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da* (Ed. F. Kulakoğlu ve S. Kangal), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, s.124-133.
- Michel, C.** (2001). *Correspondance des marchands de Kaniš au début du IIe millénaire avant J.-C.* Le Cerf.
- Michel, C.** (2013). Assyrian Women's Contribution To International Trade With Anatolia, Old-Assyrian, Workshop-2 (Tokyo 06-2013). [Erişim Tarihi: 23.01.2021, <https://refema.hypotheses.org/850>]
- Michel, C.** (2009), Femmes et ancêtres. Le cas des femmes d'Assur, *Topoi Orient Occident*, (10), 27-39.
- Michel, C.** (2014), "Women Work, Men are Professionals is the Old Assyrian Private Archives", *Studies in Ancient Near Eastern Records*, (Ed. De Gruyter), Nanterre, s. 193-208.
- Memiş E.** (2012). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*. Ekin Yayınevi.
- Memiş, E.** (1993). Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 19-35.
- Memiş, E.** (2006). *Eskiçağda Yaşanmış Büyük Aşklar*. Ekin Kitabevi.
- Memiş, E.** (1994). Hitit Sarayında Kraliçelerin Rolü, *Belleten*, 58(222), 279-293.

- Murat, L.** (2016). “Anadolu’da Hitit Döneminde Kadın ve Önemi”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın II* (Ed. O. Köse), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, s. 73-80.
- Otten, H.** (1981). *Die Apologie Hattusilis III. StBoT 24*. Otto Harrasowitz.
- Otten, H.** (1975) *Puduhepa*. Eine hethitische Königin in ihren Textzeugnissen.
- Orhun, M.** (2010). Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 35-55.
- Özgüç, T.** (1958). Bitik Vazosu, *AÜDTCF Dergisi*, (16), 1-2, 1-8.
- Özgüç, T.** (1998). *İnandık Tepe- Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgüç, T.** (2011). “Kultepe, Kaniş Assur Ticaret Kolonileri”, *Arkeo Atlas, Tarih Öncesi* *Demir Çağına Anadolu’nun Arkeoloji Atlası*, (Ed. N. Karul), Arkeoatlas, s. 244-245.
- Öz, E.** (2008). Kültepe Tabletleri Işığında, M.Ö II. Binde, Kadının İş Hayatındaki Yeri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2), 47-57.
- Öztürk, M.** (2019). Hitit Mektuplarının Dünya Uygarlık Tarihine Yaptığı Katkıları. *IX Uluslararası Hititoji Kongresi Bildirileri 2. Cilt*, s. 751- 780.
- Palaz Erdemir, H.** (2018). *Eskiçağda Cinsiyet ve Kadın*. Serencam Akademi Yayınevi.
- P359276’nın Arşiv Görünümü.** [Erişim Tarihi: 10.03.2021, https://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P359276]
- Reyhan, E. & Cengiz, T, B.** (2016). “Başkent Hattuša’nın Şifacı Kadınları: Büyücüler”, *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I* (Ed. O. Köse), Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, s. 112.
- Reyhan, E. & Cengiz, T, B.** (2015). *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları.
- Reyhan, E. & Cengiz, T.** Hitit Toplumunda Aile ve Çocuk [Erişim Tarihi: 24.04.2021, https://www.academia.edu/37847774/H%C4%B0T%C4%B0T_TOPLUMUNDA_A%C4%B0LE_VE_%C3%87OCUK]
- Reyhan, E.** (2016). Hitit Kültür Dünyasında Bayram Rituelleri, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (16), 89-114.
- Sever, H.** (1995). Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler, *Belleten*, 59(224), 1-16.
- Sever, H.** (1992), Anadolu’da Nişanın Bozulması Hakkında Verilmiş Kaniş Karumu Kararı, *Belleten*, 56(217), 667-675.
- Sever, H.** (1991). “Kultepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 247-256.
- Symington, D.** (1997). Geç Tunç Devri Yazı Tahtaları ve Kullanışları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri*, (2), 99-121.
- Şahin, H. A.** (1999). Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 143-153.
- Şahin, H. A.** (2000). Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(31), 233-242.
- Şahin, H. A. & Kaya Hasdemir, H.** (2014). Eski Ön Asya Aile Hukukunda Nafaka, Tazminat ve Mal Paylaşımı, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(38), 147.

- Sir Gavaz, Ö.** (2014). Hitit Öncesi Anadolu'nun Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış, *Çorum Kültür Sanat Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, (15), 38-46.
- Sir Gavaz, Ö.** (2012). *Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler*. Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sir Gavaz, Ö.** (2008). Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Šuppiluliuma Döneminde Anadolu, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, (1), 21-39.
- Sipahi, İ, T.** (2014). Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler, *Anadolu / Anatolia*, 40, 21-43.
- Stephens, F. J.** (1944). Old Assyrian Letters and Business Documents. [Erişim Tarihi: 02.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/BIN6.pdf>]
- Smith, S.** (1925). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part III*. [Erişim Tarihi: 30.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/CCT3.pdf>]
- Smith, S.** (1927). *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum Part IV*. [Erişim Tarihi: 14.03.2021, <https://www.hethport.uni-wuerzburg.de/altass/pdfs/CCT4.pdf>]
- Süel, A.** (2004). “Şapinuwa'daki Kraliçe Hakkında”, *Anatolia Antica Studi in Memoria di Fiorella Imparati*, (Ed. Firenze), Eothen 11,s. 819-826.
- Süel, A.** (2020). “Şapinuwa'nın Kraliçesi: Taduhepa”, *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. (Ed. A. M. Darga), Yapı Kredi Yayınları. s. 137-145.
- Sommer, F. & Falkenstein, A.** (1938). *Die hethitisch- akkadische Bilingue des Hattušili I. (Labarna II.)*. München.
- Turgut, M.** (2017). “Hitit Dini Ritüellerinde Kadınların Görevleri ve Roller”, *Kültürel Miras ve Kadın* (Ed. G. Şimşek ve M. Aslan ve İ. Erdoğan ve A. Can ve B. Erat), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, Aydın, s. 69- 82.
- Ulutaş, G.** (2020). Asurlu Tüccarların Anadolu'daki Kumaş Ticaretlerine Genel Bir Bakış, *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 83-98.
- Ünal, A.** (2018). *Eski Anadolu Siyasi Tarihi Kitap I: Eski Tarih Devrinden Hitit Devletinin Yıkılışına Kadar (M.Ö. 6000-1180)*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Ünal, A.** (2016). *Hititçe-Türkçe, Türkçe Hititçe Büyük Sözlük*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Ünal, A.** (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Ünal, A.** (2007). *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*. Verlag Dr Kovač.
- Ünal, A.** (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I. Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- Ünal, A.** (2005). *Hititler Devrinde Anadolu III. Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- Veenhof, K. R.** (1977). Some Social Effects of Old Assyrian Trade, *British Institute For The Study Of Iraq*, 39(1), s.109-118.
- Veenhof, K. R. & Jesper, E.** (2008). *Mesopotamia: The Old Assyrian Period*, Orbis Biblicus en Orientalis 160/5, s. 41.
- Veenhof, K. R.** (2010). *Kültepe Tabletleri V The Archive of Kuliya, son of Ali-abum (Kt. 92/k 188-263)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yazılıkaya Açık hava Tapınağı** [Erişim Tarihi: 10.03.2022, <http://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/>]

Yiğit, T. (2005). Hitit Çivi Yazısının İlk Ortaya Çıkışı, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (37), 79-87.

Yiğit, T. (2002). Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dokumacılar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 17 (2), 79-84.

EK 1: KAYSERİ KÜLTEPE

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kayseri/gezilecekyer/kultepe-kanis-karum>
Tarihi: 07.01.2020)

(Erişim

EK-2: ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI KADINLARININ MEKTUP NUMARALARI

AAA 1/3, 1 (M. Yazan Kadın)	BIN VI, 6 (M. Yazan Erkek)
AAA 1/3, 13 (M. Yazan Kadın)	BIN VI, 11 (M. Yazan Kadın)
ATHE 44 (M. Yazan Kadın)	BIN VI, 14 (M. Yazan Kadın)
ArOr 47,42 (M. Yazan Kadın)	BIN VI, 17 (M. Yazan Erkek)
AKT 1, 14 (M. Yazan Kadın)	BIN VI, 20 (M. Yazan Erkek)
AKT 1, 15 (M. Yazan Kadın)	BIN VI, 59 (M. Yazan Kadın)
AKT 3, 80 (M. Yazan Erkek)	BIN VI, 84 (M. Yazan Erkek)
AKT 3, 77 (M. Yazan Erkek)	BIN VI, 93 (M. Yazan Erkek)
AKT 3, 79 (M. Yazan Erkek)	BIN VI, 104 (M. Yazan Erkek)
AKT 3, 106 (M. Yazan Erkek)	BIN VI, 126 (M. Yazan Erkek)
BIN IV, 9 (M. Yazan Kadın)	CCT 2, 32a (M. Yazan Erkek)
BIN IV, 10 (M. Yazan Kadın)	CCT 2, 36a (M. Yazan Erkek)
BIN IV, 22 (M. Yazan Kadın)	CCT 3, 7a (M. Yazan Erkek)
BIN IV, 55 (M. Yazan Erkek)	CCT 3, 14 (M. Yazan Erkek)
BIN IV, 68 (M. Yazan Erkek)	CCT 3, 20 (M. Yazan Kadın)
BIN IV, 75 (M. Yazan Erkek)	CCT 3, 31 (M. Yazan Kadın)
BIN IV, 85 (M. Yazan Kadın)	CCT 3, 23b (M. Yazan Kadın)
BIN IV, 90 (M. Yazan Kadın)	CCT 3, 24 (M. Yazan Kadın)
BIN IV, 96 (M. Yazan Erkek)	CCT 3, 25 (M. Yazan Kadın)
BIN IV, 228 (M. Yazan Erkek)	CCT 3, 41b (M. Yazan Kadın)
BIN VI, 1 (M. Yazan Erkek)	CCT 3, 48b (M. Yazan Erkek)
BIN VI, 3 (M. Yazan Kadın)	CCT 3, 50a (M. Yazan Kadın)
BIN VI, 7 (M. Yazan Kadın)	CCT 4, 8a (M. Yazan Kadın)
BIN VI, 5 (M. Yazan Erkek)	CCT 4, 13b (M. Yazan Erkek)

CCT 4, 15a (M. Yazan Erkek)	Kt c/k 1313 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 15b (M. Yazan Erkek)	Kt c/k 1510 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 15c (M. Yazan Kadın)	Kt c/k 1514 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 20a (M. Yazan Kadın)	Kt c/k 1535 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 21a (M. Yazan Erkek)	Kt c/k 1538 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 21b (M. Yazan Kadın)	Kt c/k 1552 (M. Yazan Erkek)
CCT 4, 24a (M. Yazan Kadın)	Kt n/k 571 (M. Yazan Erkek)
CCT 4, 28a (M. Yazan Erkek)	Kt n/k 584 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 36b+37a (M. Yazan Erkek)	Kt n/k 588 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 40b (M. Yazan Kadın)	Kt n/k 1189 (M. Yazan Kadın)
CCT 3, 19b (M. Yazan Kadın)	Kt n/k 1336 (M. Yazan Kadın)
CCT 5, 8a (M. Yazan Kadın)	Kt n/k 1372 (M. Yazan Kadın)
CCT 4, 31d (M. Yazan Kadın)	Kt v/k 17 (M. Yazan Erkek)
CCT 6, 11a (M. Yazan Erkek)	Kt v/k 29 (M. Yazan Erkek)
CTMMA 1, 78 (M. Yazan Erkek)	Kt v/k 95 (M. Yazan Erkek)
EL 1 80 (M. Yazan Kadın)	Kt h/k 73 (M. Yazan Kadın)
HUCA 40, 57b (M. Yazan Erkek)	Kt 91/k 433 (M. Yazan Kadın)
HUCA 40, 55 (M. Yazan Erkek)	Kt 92/k 199 (M. Yazan Kadın)
HUCA 40, 59-60 (M. Yazan Erkek)	Kt 92/k 204 (M. Yazan Kadın)
HUCA 40, 69 (M. Yazan Erkek)	Kt 92/k 211 (M. Yazan Kadın)
HUCA 40, 70a (M. Yazan Erkek)	Kt 92/k 214 (M. Yazan Kadın)
ICK 1, 28 (M. Yazan Kadın)	Kt 92/k 217 (M. Yazan Kadın)
ICK 1, 69 (M. Yazan Erkek)	Kt 92/k 233 (M. Yazan Kadın)
LB 1201 (M. Yazan Kadın)	Kt 92/k 256 (M. Yazan Kadın)
LB 1217 (M. Yazan Kadın)	Kt 94/k 662 (M. Yazan Erkek)
Kt 94/k 666 (M. Yazan Kadın)	TC 3/1 17 (M. Yazan Erkek)

KUG 39 (M. Yazan Kadın)	TC 3, 27 (M. Yazan Kadın)
KTS 1, 1b (M. Yazan Kadın)	TC 3, 35 (M. Yazan Kadın)
KTS 1, 2a (M. Yazan Erkek)	TC 3, 56 (M. Yazan Erkek)
KTS 1, 24 (M. Yazan Kadın)	TC 3, 76 (M. Yazan Kadın)
KTS 1, 25a (M. Yazan Kadın)	TC 3,97 (M. Yazan Erkek)
KTS 2, 31 (M. Yazan Erkek)	TC 3, 98 (M. Yazan Erkek)
KTS 5 (M. Yazan Kadın)	TC 3, 106 (M. Yazan Kadın)
KTS 6 (M. Yazan Erkek)	TC 3, 112 (M. Yazan Kadın)
KTS 53 (Kadın) + 6 mektup (Erkek)	TC 3, 116 (M. Yazan Erkek)
KTH 6 (M. Yazan Erkek)	TTC 26 (M. Yazan Kadın)
KTH 5 (M. Yazan Erkek)	TTC 19 (M. Yazan Erkek)
Or 50, 101 (M. Yazan Kadın)	VS 26, 19 (M. Yazan Erkek)
POAT 29 (M. Yazan Erkek)	VS 26, 33 (M. Yazan Erkek)
Prague I 714 (M. Yazan Kadın)	VS 26, 41(M. Yazan Erkek)
Prague I 680 (M. Yazan Kadın)	VS 26, 42 (M. Yazan Kadın)
RA 51, 6 (M. Yazan Erkek)	VS 26, 53 (M. Yazan Erkek)
RA 59, 159 (M. Yazan Kadın)	225 (M. Yazan Erkek)
RA 59, 165 (M. Yazan Kadın)	238 (M. Yazan Kadın)
RA 60, 140a (M. Yazan Erkek)	239 (M. Yazan Kadın)
TC 1, 5 (M. Yazan Kadın)	296 (M. Yazan Kadın)
TC 1, 21 (M. Yazan Erkek)	298 (M. Yazan Kadın)
TC 1, 46 (M. Yazan Kadın)	299 (M. Yazan Kadın)
TC 2, 21 (M. Yazan Kadın)	302 (M. Yazan Erkek)
TC 2, 46 (M. Yazan Kadın)	303 (M. Yazan Erkek)
TC 2, 47 (M. Yazan Erkek)	304 (M. Yazan Erkek)
308 (M. Yazan Erkek)	

309 (M. Yazan Erkek)

310 (M. Yazan Erkek)

311 (M. Yazan Erkek)

313 (M. Yazan Erkek)

315 (M. Yazan Erkek)

317 (M. Yazan Kadın)

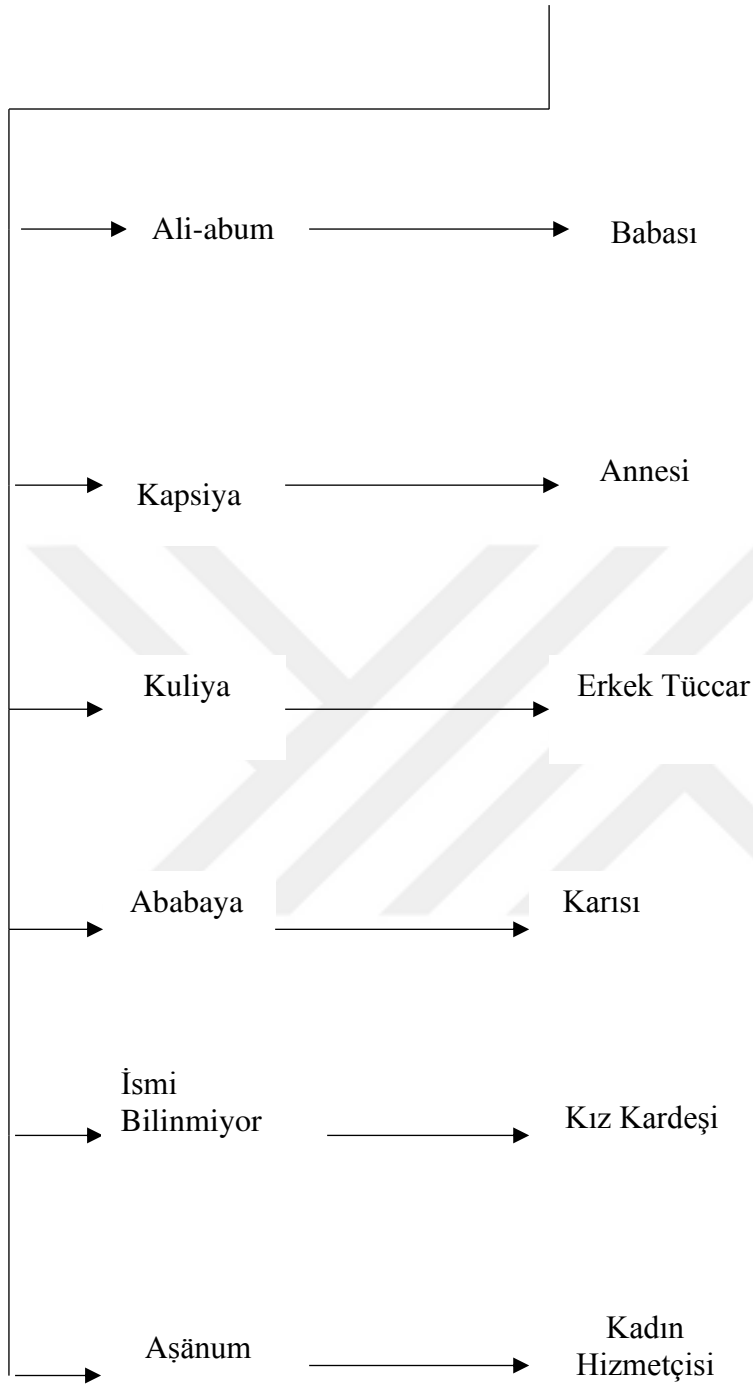
368 (M. Yazan Erkek)

369 (M. Yazan Erkek)

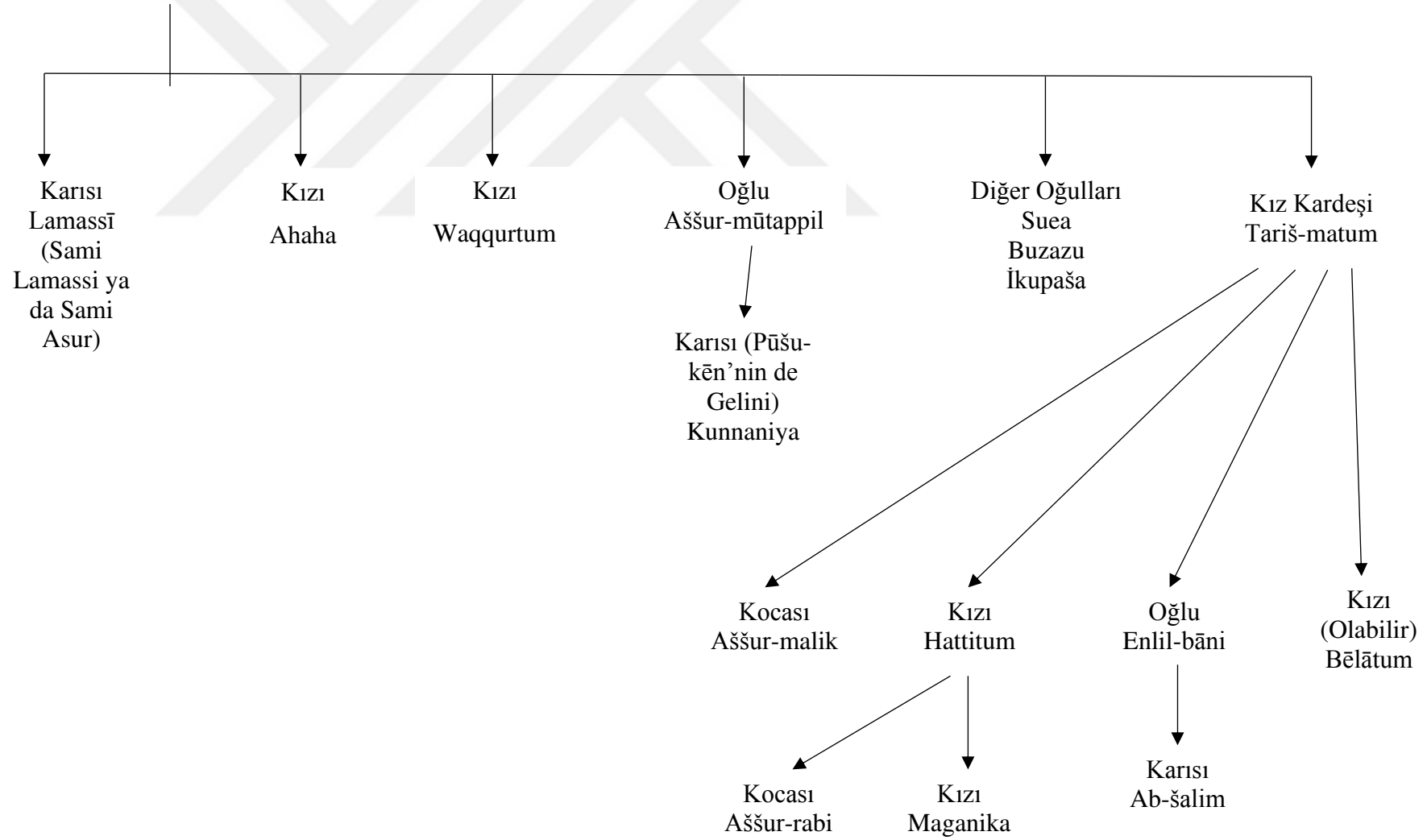
370 (M. Yazan Erkek)

Kt n/k 720 (M. Yazan Kadın)

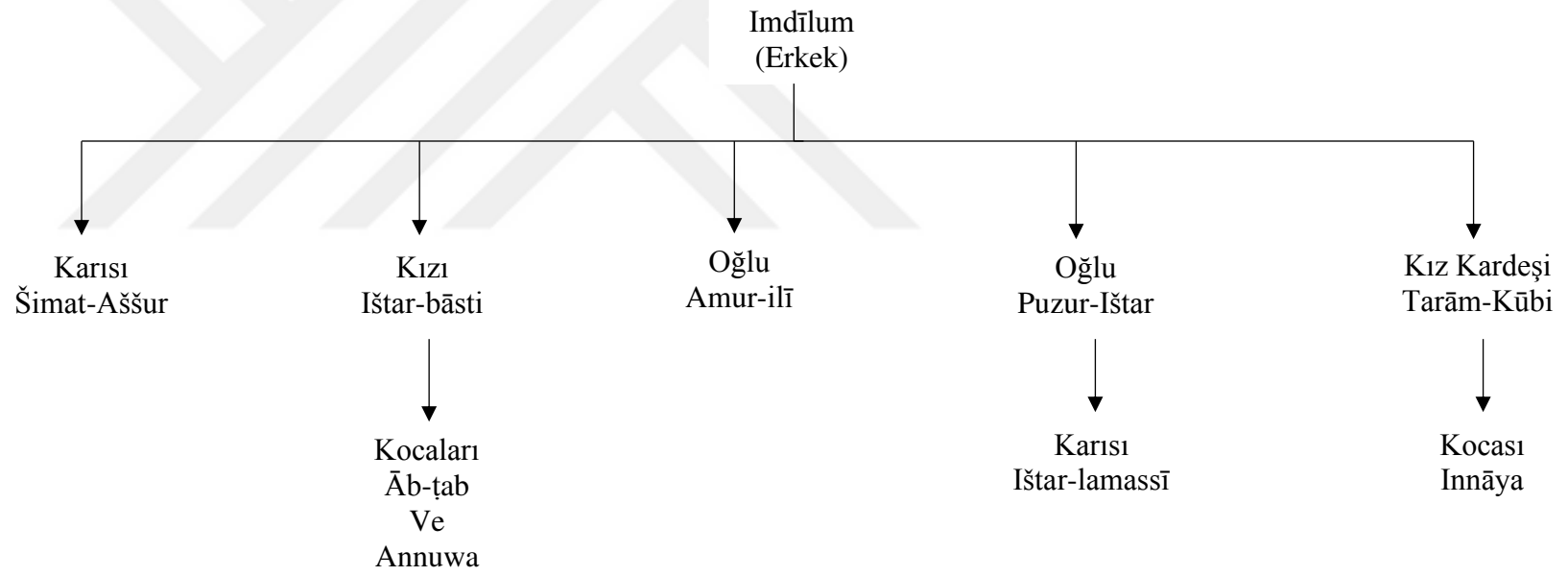
EK 3: KULİYA (ERKEK TÛCCAR) VE AİLESİ

EK 4: PŪŠU-KĒN (ASURLU ERKEK TŪCCAR) VE AİLESİ

EK 5: IMDİLUM AİLESİ

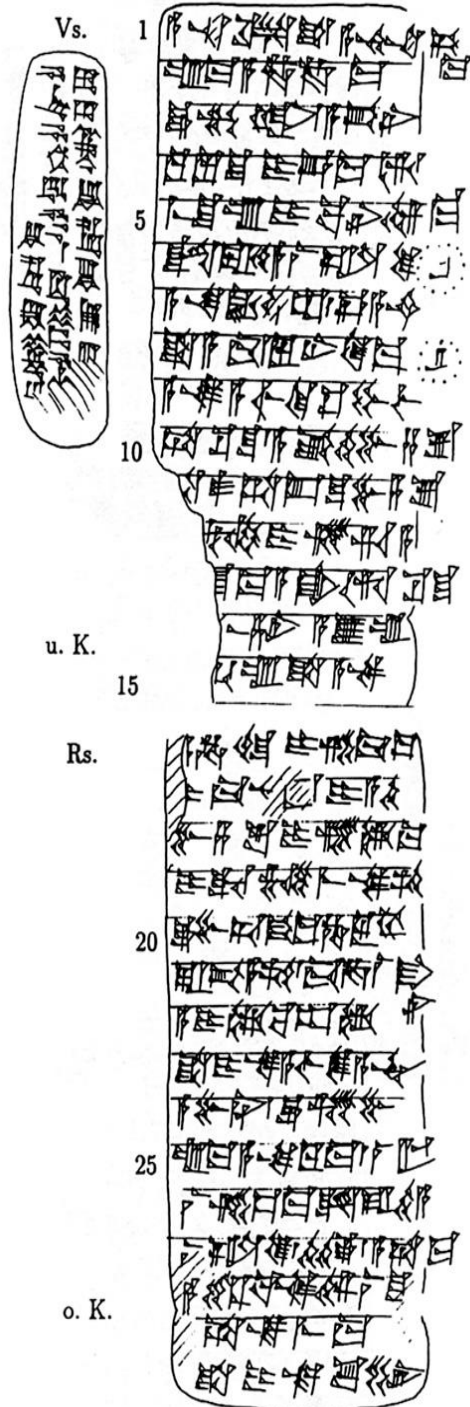
**EK 6 : PUŠU-KEN'İN KIZI AHAHA'NIN ERKEK KARDEŞİ PUZUR-AŠŠUR'A
YAZDIĞI MEKTUBUN ORJİNAL METNİ**

https://cdli.ucla.edu/search/archival_view.php?ObjectID=P359276

(Erişim

Tarihi:

10.03.2021) Prague I 680

EK 7: HİTİTLER'İN BAŞKENTİ HATTUŞAŞ'A ANA GİRİŞ YERİ OLAN ASLANLI KAPI

<http://www.hittitemonuments.com/bogazkoy/bogazkoy34.jpg> (Erişim Tarihi: 30.03.2022)

EK 8: HİTİT KADINLARINA AİT MEKTUP NUMARALARI

CTH 167 KBo 28.45+ KBo 9.43+ KBo 1.29 (Mektubu yazan Kadın)

CTH 180 KUB 23.85 (Mektubu yazan Kadın)

CTH 189 (Mektubu yazan Kadın)

CTH 192 KUB 19.23 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3. 24 + KUB 3. 59 (Mektubu yazan Kadın)

KUB 3.40 (Mektubu yazan Kadın)

KUB 3.57 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3. 63 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3. 65 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3. 69 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3.66 + W. 24 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3. 68 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 3.58 + KUB 3. 47 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 21. 36 (Mektubu yazan Erkek)

KUB 21. 38 (Mektubu yazan Kadın)

KUB 26. 89 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 1. 21 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 18.2 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28. 4 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28.11 + KBo 28. 12 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28. 14 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28. 17 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28. 29 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28. 40 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28.54 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 28. 49 (Mektubu yazan Kadın)

KBo 28.50 (Mektubu yazan Kadın)

KBo 28. 93 + KBo 28. 27 (Mektubu yazan Erkek)

KBo 29. 46 (Mektubu yazan Erkek)

HKM 81 (Mektubu yazan Erkek)

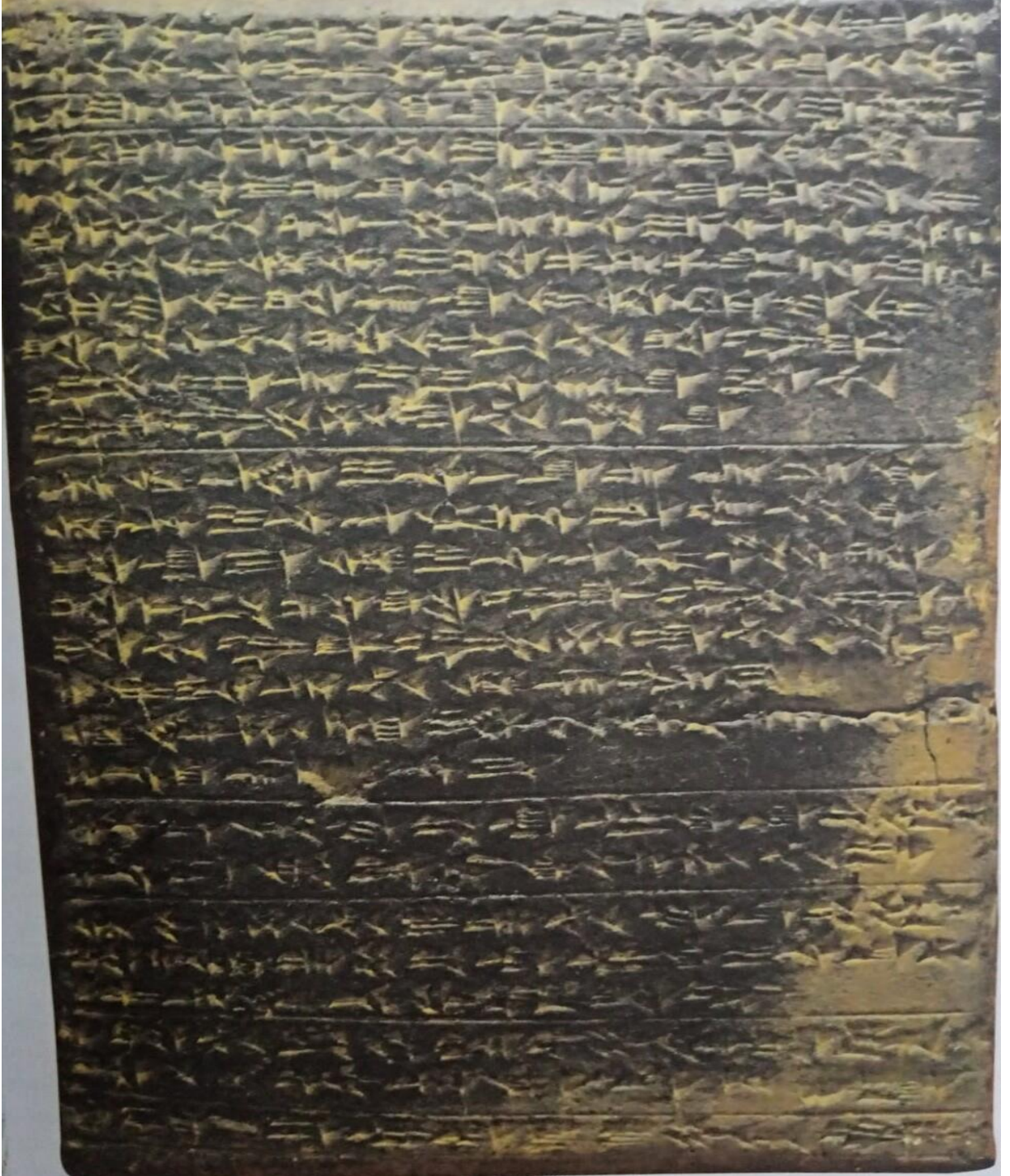
Or. 90/800 (Mektubu yazan Kadın)

Or. 90/ 1775 (Mektubu yazan Kadın)

**EK 9 : MISIR KRALI II. RAMSES'İN EŞİ NAPTERA'NIN PUDUHEPA'YA
YOLLADIĞI MEKTUP (ANKARA ANADOLU MEDENİYETLERİ MÜZESİ)**

A, M. Darga (2020). *Anadolu'da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 161.

EK 10 : KRALİÇE TADUHEPA’NIN EŞİNE YAZDIĞI MEKTUP

A, M. Darga (2020). *Anadolu’da Kadın- On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. Yapı Kredi Yayınları. s. 141.

